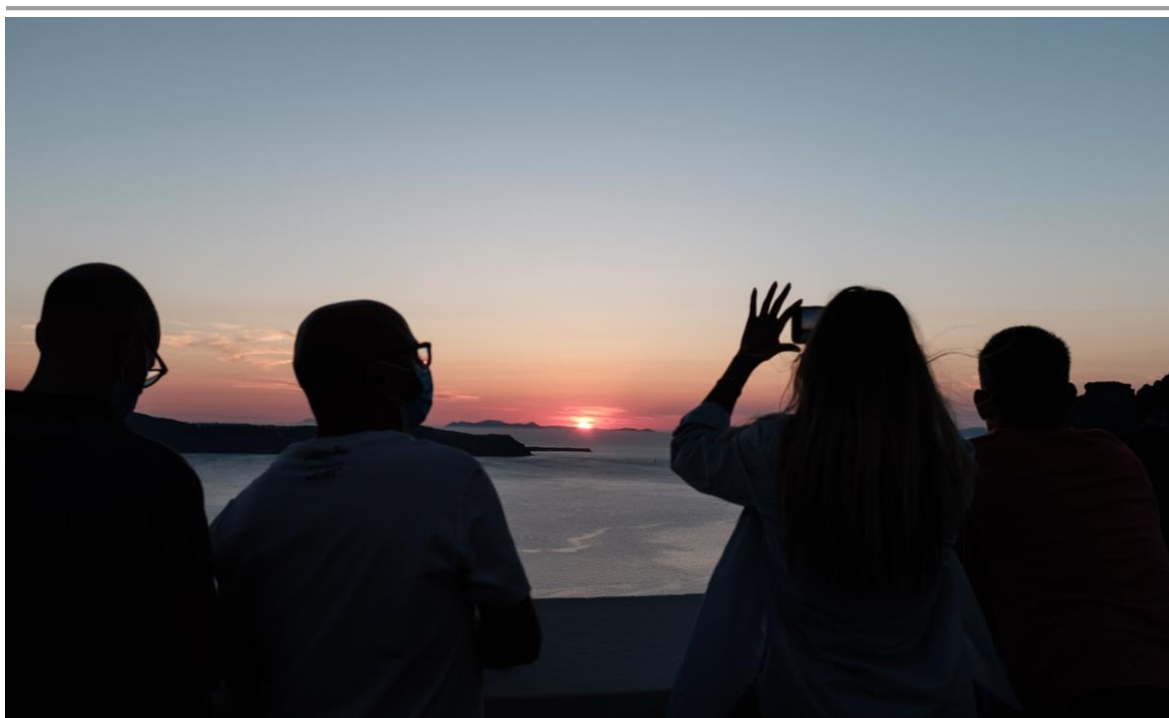

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΔΠΜΣ «ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ – ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ»

ΠΡΟΣ ΕΝΑ ΒΙΩΣΙΜΟ ΚΑΙ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ: ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ‘ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ’

Μεταπτυχιακή Εργασία

Επιμέλεια

Αντονίτσεβα Ραφέλα Κορνηλία

Επιβλέπουσα

Στρατηγέα Αναστασία, Καθηγήτρια ΕΜΠ

Αθήνα
Οκτώβριος 2024

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
ABSTRACT	6
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
2. ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ - ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	9
2.1. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	9
2.2. ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΝΗΣΙΩΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	15
2.2.1. Διεθνές Επίπεδο	15
2.2.2. Ευρωπαϊκό Επίπεδο	17
2.2.3. Εθνικό Επίπεδο	28
3. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ, ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ...	33
3.1. ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	33
3.2. ΔΕΙΚΤΕΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	41
3.2.1. Διεθνές επίπεδο	42
3.2.2. Ευρωπαϊκό επίπεδο	49
3.3. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ, ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ ΚΑΙ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ	55
3.4. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΦΕΡΟΥΣΑ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ	60
3.5. ΥΠΕΡΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	66
4. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ	71
4.1. ΚΛΙΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ	71
4.2. ΓΕΩΛΟΓΙΑ	72
4.3. ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	74
4.4. ΕΝΕΡΓΕΙΑ	76
4.5. ΥΔΑΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	78
4.6. ΑΠΟΒΛΗΤΑ	82
4.7. ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΓΙΑ ΤΟ ΔΟΜΗΜΕΝΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΛΗΘΥΣΜΟ	83
4.8. ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	85
4.9. ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	86
4.10. ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ	88
4.11. ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ	90
4.12. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	93
4.13. ΑΝΑΛΥΣΗ SWOT	95
5. ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΥΠΕΡΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ	99
5.1. ΔΕΙΚΤΕΣ ΥΠΕΡΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	99
5.2. ΧΩΡΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ	102
5.3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	104

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	110
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	112

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 2-1: Κύριοι ποσοτικοί δείκτες για την αποτύπωση της νησιωτικότητας	10
Πίνακας 2-2: Κατάταξη των Ευρωπαϊκών Νησιών κατά Μέγεθος και Πληθυσμό	12
Πίνακας 2-3: Τομείς πολιτικής και Ευρωπαϊκές πολιτικές	18
Πίνακας 2-4: Πρωτοβουλίες της Ε.Ε. για τα νησιά	27
Πίνακας 3-1: Βήματα για την ανάπτυξη Τουριστικών Δεικτών ενός προορισμού	44
Πίνακας 3-2: Ενδεικτικά παραδείγματα δεικτών του Ευρωπαϊκού συστήματος τουριστικών δεικτών	54
Πίνακας 4-1: Ενεργειακές καταναλώσεις Δήμου Θήρας ανά έτος	77
Πίνακας 4-2: Χημική και ποσοτική κατάσταση ΥΥΣ της Ν. Θήρας	79
Πίνακας 4-3: Ετήσιες απολήψεις και τροφοδοσία στα ΥΥΣ της Ν. Θήρας	79
Πίνακας 4-4: Εκτίμηση κατάστασης των παράκτιων υδατικών συστημάτων της Ν. Θήρας	82
Πίνακας 4-5: ΕΕΛ της Ν. Θήρας που εμπίπτουν στην Οδηγία 91/271/ΕΟΚ	82
Πίνακας 4-6: Μόνιμος πληθυσμός Δήμων Θήρας, Μυκόνου, Πάρου και Νάξου	86
Πίνακας 4-7: Απασχολούμενοι κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, σύμφωνα με την απογραφή του 2011	87
Πίνακας 4-8: Αποβιβασθέντες επιβάτες ακτοπλοΐας και πορθμείων, Error! Bookmark not defined.	
Πίνακας 4-9: Αεροπορικές αφίξεις για τα έτη 2019 και 2021	87
Πίνακας 4-10: Ξενοδοχειακό δυναμικό Δήμων Θήρας, Μυκόνου, Πάρου, Νάξου και Μικρών Κυκλάδων, για τα έτη 2019 και 2021	89
Πίνακας 4-11: Διανυκτερεύσεις στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου (πλην κάμπινγκ και καταλυμάτων σύντομης διαμονής)	89
Πίνακας 4-12: Ανάλυση SWOT για την περιοχή μελέτης	95
Πίνακας 5-1: Δείκτες υπερτουρισμού	101

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

Σχήμα 2-1: Χαρακτηριστικά νησιωτικού συστήματος	14
Σχήμα 3-1: Τα 14 ζητήματα κατηγοριοποίησης δεικτών του Π.Ο.Τ.	43
Σχήμα 3-2: Τα επτά βήματα του Ευρωπαϊκού συστήματος τουριστικών δεικτών	52
Σχήμα 4-1: Διάγραμμα Emberger κατά Μαυρομάτη.....	72
Σχήμα 4-2: Γεωλογικός χάρτης της Σαντορίνης	73
Σχήμα 4-3: Περιοχές δικτύου NATURA 2000 Δήμου Θήρας.....	75
Σχήμα 4-4: Καταφύγιο Άγριας Ζωής	76
Σχήμα 4-5: Θέσεις σημείων υδροληψίας (ενεργών, ανενεργών και μη δηλωμένου καθεστώτος χρήσης στην περιοχή μελέτης.....	80
Σχήμα 4-6: Θέσεις σημείων υδροληψίας (ενεργών, ανενεργών, και μη δηλωμένης χρήσης) στην περιοχή μελέτης.....	81
Σχήμα 4-7: Ζώνες σεισμικής επικινδυνότητας της Ελλάδας.....	83
Σχήμα 4-8: Σεισμική δραστηριότητα ευρύτερης περιοχής Ν. Θήρας για τα έτη 1914-2024 (05/2024).....	84
Σχήμα 4-9: Ζώνες Δυνητικά Υψηλού Κινδύνου Πλημμύρας Κυκλάδων	85
Σχήμα 4-10: ΖΟΕ σύμφωνα με το ΦΕΚ 144 Δ' /2012.....	91
Σχήμα 4-11: Οικιστική εξάπλωση στην Σαντορίνη για τα έτη 1989, 2011, 2022.....	92
Σχήμα 4-12: Αμπελουργικές περιοχές Σαντορίνης	94
Σχήμα 4-13: SWOT Ανάλυση	95
Σχήμα 4-14: Αποτύπωση ξενοδοχειακών καταλυμάτων και Airbnb στις προς μελέτη περιοχές .	103

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 5-1: Αποτύπωση του πλήθους των τουριστών στη Σαντορίνη	104
Εικόνα 5-2: Αποτύπωση του πλήθους των τουριστών στη Σαντορίνη	109

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι **παράκτιες περιοχές** στον χερσαίο και τον νησιωτικό χώρο συνιστούν περίπλοκα και ευάλωτα χωρο-κοινωνικά οικοσυστήματα. Ως το μέτωπο 'διεπαφής' του χερσαίου και του θαλάσσιου χώρου, συγκεντρώνουν ένα πλήθος δραστηριοτήτων και χρήσεων γης, τόσο χερσαίων όσο και θαλάσσιων· και διακρίνονται για το αξιοσημείωτο φυσικό, αλλά και το πολιτιστικό περιβάλλον τους, που αποτυπώνει το ίχνος του ανθρώπου στον παράκτιο και θαλάσσιο χώρο. Ταυτόχρονα, συγκεντρώνουν εποχικά μεγάλο μέρος επισκεπτών και παραγωγικών δραστηριοτήτων, η ένταση των οποίων οδηγεί πολλές φορές σε συγκρούσεις χρήσεων γης και υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας του χώρου, παράκτιου και θαλάσσιου. Το γεγονός αυτό έχει ως αποτέλεσμα την άσκηση έντονων πιέσεων στα οικοσυστήματα – φυσικά και ανθρωπογενή – που οι περιοχές αυτές φιλοξενούν. Εστιάζοντας στις **νησιωτικές περιοχές**, το ενδιαφέρον στον παράκτιο χώρο εντείνεται εξ αιτίας της εντατικής τουριστικής ανάπτυξης, με τη δραστηριότητα του **τουρισμού** να αποτελεί **αναπτυξιακό μοχλό**, αλλά και **πηγή σημαντικών πιέσεων** σε πολλαπλά επίπεδα ως προϊόν της έντονη οικιστικής εξάπλωσης στον παράκτιο χώρο. Υπό συνθήκες δε κλιματικής αλλαγής αλλά και άλλων, παγκόσμιας εμβέλειας, κρίσεων (οικονομική κρίση, ενεργειακή, υγειονομική κ.λπ.), το μοντέλο της μονοκαλλιέργειας του (μαζικού) τουρισμού θέτει μακροπρόθεσμα σε κίνδυνο τη βιωσιμότητα των νησιωτικών περιοχών, στοιχείο που βρίσκεται στην αιχμή του ενδιαφέροντος των ερευνητών και των κέντρων χάραξης πολιτικής. Το νησί της Σαντορίνης αποτελεί ένα πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα των παραπάνω, ως ένας ιδιαίτερος τόπος από φυσική και πολιτιστική άποψη και μία περιοχή με ιδιαίτερη γεωμορφολογία, στοιχεία που πλήττονται από την έντονη τουριστική δραστηριότητα και την οικιστική εξάπλωση που σημειώνεται. Είναι σαφές ότι το μοντέλο του μαζικού τουρισμού (3S - Sea, Sun, Sand) που ακολουθεί η Σαντορίνη θέτει σημαντικά ζητήματα σχετικά με τη μακροπρόθεσμη βιώσιμη και ανθεκτική ανάπτυξη του νησιού και την ευημερία του πληθυσμού του, τα οποία η παρούσα εργασία επιχειρεί να διερευνήσει.

Λέξεις κλειδιά: Νησιωτικός Χώρος, Παράκτιος χώρος, Βιωσιμότητα, Ανθεκτικότητα, Σαντορίνη

ABSTRACT

Coastal areas in land and island areas constitute complex and vulnerable spatial and social ecosystems. As the 'interface' between land and sea, they bring together a multitude of activities and land uses, both in land and at sea; and are distinguished by their remarkable natural and cultural environment, which reflects the human footprint through time in coastal and marine areas. At the same time, they attract a large number of seasonal visitors and productive activities, the intensity of which often leads to land-use conflicts and overstretching of the carrying capacity of the coastal and marine areas. This results in severe pressure on the ecosystems - both natural and man-made - that these areas host. Focusing on the island regions, the interest in coastal areas is intensifying due to the intensive tourism development, with tourism activity being a key driver of development, but also a source of significant pressures at multiple levels as a result of intensive residential development in the coastal area. Under conditions of climate change and other global crises (economic, energy, health, etc.), the monoculture model of (mass) tourism endangers sustainability of island regions in the long term, an issue that lies at the forefront of interest of researchers and policy makers. The island of Santorini is a very typical example of the above, as a special place from a natural and cultural point of view and an area with a particular geomorphology, elements that are affected by the intense tourist activity and the urban sprawl that is taking place. It is clear that the mass tourism model (3S - Sea, Sun, Sand), followed by Santorini Island, raises important issues regarding the long-term sustainable and resilient development of the island and well-being of its population, which this Thesis attempts to explore.

Key words: *Island Area, Coastal Area, Sustainability, Resilience, Santorini*

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο τουριστικός τομέας αποτελεί έναν ταχύτατα αναπτυσσόμενο κλάδο της παγκόσμιας οικονομίας, έναν τομέα με σημαντική συνεισφορά στις εθνικές οικονομίες πολλών χωρών, ιδιαιτέρως δε των αναπτυσσόμενων, καθώς και των παράκτιων και νησιωτικών περιοχών (UN, 2023; Leka et al., 2023; Τσάρτας κ.ά., 2010; Koutsi & Stratigea, 2023).

Τα τελευταία χρόνια σημειώνεται ραγδαία αύξηση των τουριστικών ροών παγκοσμίως, με αποτέλεσμα να είναι πλέον συχνό το φαινόμενο του **υπερτουρισμού**. Σύμφωνα με τον Butler (2020), ο υπερτουρισμός είναι το φαινόμενο κατά το οποίο συγκεντρώνονται «πάρα πολλοί τουρίστες σε μια τοποθεσία σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή σε σχέση με τη συμπεριφορά και τις συνήθειες των κατοίκων, την αντοχή του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και σε σχέση με όσα υποδηλώνει ο όρος της φέρουσας Ικανότητας (Constantoglou & Thomai, 2021).

Ο υπερτουρισμός είναι μία έννοια άμεσα συνδεδεμένη με την Φέρουσα Ικανότητα μίας περιοχής, η οποία σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού είναι «ο μέγιστος αριθμός ατόμων που μπορούν να επισκεφθούν ταυτόχρονα έναν τουριστικό προορισμό, χωρίς να προκληθεί καταστροφή των φυσικών, οικονομικών ή κοινωνικοπολιτιστικών χαρακτηριστικών της και μείωση της ικανοποίησης των επισκεπτών» (Leka et. al., 2022).

Τα παραπάνω έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα όταν ο υπερτουρισμός εντοπίζεται στον νησιωτικό χώρο, καθώς τα νησιά αποτελούν περίπλοκα και ευάλωτα χωρο-κοινωνικά οικοσυστήματα με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (Tsilimigkas, 2014).

Κύρια ζητήματα με τα οποία έρχεται αντιμέτωπος ο νησιωτικός χώρος είναι η γεωγραφική ασυνέχεια, η ανομοιογένεια και ο κατακερματισμός, ενώ μία σειρά κοινών προβλημάτων είναι τα κοινωνικά, τα οικονομικά, καθώς και τα περιβαλλοντικά. Ενδεικτικά αναφέρεται το χαμηλό ΑΕΠ, το χαμηλό βιοτικό επίπεδο, οι μη ανταγωνιστικές τοπικές οικονομίες, η εξάρτηση από την εποχική τουριστική δραστηριότητα, η εξάρτηση από μία σειρά ζητημάτων π.χ. ενεργειακά από την ηπειρωτική χώρα, όπως συμβαίνει στην πλειοψηφία των ελληνικών νησιών, η ευπάθεια στην κλιματική αλλαγή κ.ά. (ITA & ΚΕΔΕ, 2016).

Από την άλλη πλευρά, είναι γεγονός ότι στα νησιά και κυρίως σε αυτά της Μεσογείου η έντονη τουριστική δραστηριότητα οφείλεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, όπως η φυσική και πολιτιστική κληρονομιά, καθώς και το τοπίο τους. Ωστόσο, το οξύμωρο σε αυτή την περίπτωση είναι ότι τα ίδια τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των νησιών, που αποτελούν πόλο έλξης για τους τουρίστες, υφίστανται τις μεγαλύτερες πιέσεις λόγω του υπερτουρισμού. Ενδεικτικά αναφέρονται: επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον (έδαφος, υδατικούς πόρους, βιοποικιλότητα κ.ά.), στο πολιτιστικό περιβάλλον (αλλοίωση της πολιτιστικής ταυτότητας του τόπου), αλλά και στο κοινωνικό (κοινωνικές ανισότητες, αποδυνάμωση τοπικής ταυτότητας και συνοχής) (Leka et al., 2023; Angelevska-Najdeska et al., 2012; Τσάρτας και άλλοι, 2010; Koutsi & Stratigea, 2023).

Καθοριστικό ρόλο για τη ραγδαία ανάπτυξη του φαινομένου επέχει η έλλειψη σχεδιασμού και στοχευμένων πολιτικών (Constantoglou & Thomai, 2021). Χαρακτηριστικό είναι ότι δεν υφίσταται νησιωτική πολιτική, ενώ εδώ και πολλά χρόνια δεν έχει θεσμοθετηθεί Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού για τον τουρισμό, προκειμένου να δοθούν οι κατευθύνσεις για την χωρική οργάνωση του σημαντικότερου οικονομικού κλάδου στη χώρα (κατά τη διάρκεια συγγραφής της παρούσας εργασίας το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό βρίσκεται σε διαβούλευση). Από την άλλη πλευρά, εντοπίζονται δυσκολίες στην αποτελεσματική εφαρμογή των εργαλείων του πολεοδομικού σχεδιασμού σε τοπικό επίπεδο (Βουλέλλης, κ.ά., 2021; Tsilimigkas & Derdemezi, 2019).

Σε αυτό το πλαίσιο, το νησί της Σαντορίνης αποτελεί ένα πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα των παραπάνω, ως ένας ιδιαίτερος τύπος από φυσική και πολιτιστική άποψη και μία περιοχή με ιδιαίτερη γεωμορφολογία, στοιχεία που πλήττονται από την έντονη τουριστική δραστηριότητα και την οικιστική εξάπλωση που σημειώνεται.

Για τη μελέτη των παραπάνω ζητημάτων, η παρούσα εργασία διαμορφώνεται ως εξής:

Περίληψη και το παρόν **Κεφάλαιο 1**, που αποτελεί την εισαγωγή της εργασίας.

Το **Κεφάλαιο 2**, στο οποίο αναλύονται η έννοια της νησιωτικότητας και τα χαρακτηριστικά του νησιωτικού χώρου. Στο ίδιο Κεφάλαιο εξετάζεται το πλαίσιο πολιτικής, δράσεων και πρωτοβουλιών που σχετίζονται με τον νησιωτικό χώρο σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο.

Στο **Κεφάλαιο 3** αναλύεται η έννοια της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, καθώς επίσης και οι υφιστάμενοι δείκτες βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο. Έπειτα εξετάζεται η τουριστική ανάπτυξη σε σχέση με δύο καίρια ζητήματα, την κλιματική αλλαγή και την ανθεκτικότητα των νησιωτικών περιοχών. Το Κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την εξέταση του πλαισίου για την Φέρουσα Ικανότητα και την ανάλυση της έννοιας του υπερτουρισμού.

Στο **Κεφάλαιο 4** καταγράφεται η υφιστάμενη κατάσταση της περιοχής μελέτης και ολοκληρώνεται με την ανάλυση SWOT για τον εντοπισμό των δυνατών και αδύναμων σημείων της Σαντορίνης από τη σκοπιά του εσωτερικού αλλά και του εξωτερικού περιβάλλοντος.

Στο **Κεφάλαιο 5** πραγματοποιείται η αποτίμηση του φαινομένου του υπερτουρισμού στην Σαντορίνη, αξιοποιώντας τις έννοιες που έχουν αναπτυχθεί στο 3^ο Κεφάλαιο και τα στοιχεία που έχουν αναδειχθεί από το 4^ο Κεφάλαιο της εργασίας. Στόχος είναι η κατάδειξη των προβλημάτων-πίεσεων, καθώς και των εν δυνάμει κινδύνων που δημιουργεί ο υπερτουρισμός στο νησί της Σαντορίνης. Για τον σκοπό αυτό αξιοποιήθηκαν δείκτες υπερτουρισμού και αποτυπώθηκε η χωρική κατανομή του φαινομένου στην πρώτη και δεύτερη υποενοότητα του κεφαλαίου αντίστοιχα. Τέλος στην τρίτη υποενοότητα πραγματοποιείται ο σχολιασμός των αποτελεσμάτων.

Η εργασία ολοκληρώνεται με το **6^ο Κεφάλαιο** των Συμπερασμάτων.

2. ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ - ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

2.1. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Στην παρούσα ενότητα επιχειρείται ο προσδιορισμός του νησιωτικού χώρου και κυρίως ο προσδιορισμός της έννοιας της «**νησιωτικότητας**» μέσω της καταγραφής των βασικών χαρακτηριστικών των νησιωτικών περιοχών.

Κύρια χαρακτηριστικά του νησιωτικού χώρου αποτελούν η **γεωγραφική ασυνέχεια**, η **ανομοιογένεια** και ο **κατακερματισμός**. Τα νησιά που συνθέτουν αυτό τον χώρο αποτελούν περίπλοκα και ευάλωτα χωρο-κοινωνικά οικοσυστήματα και συγκεντρώνουν ένα πλήθος δραστηριοτήτων και χρήσεων γης, τόσο χερσαίων όσο και θαλάσσιων· ενώ διακρίνονται για το αξιοσημείωτο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον τους, που αποτυπώνει το ίχνος του ανθρώπου στον παράκτιο και θαλάσσιο χώρο (Tsilimigkas, 2014).

Ο όρος «νησιωτικότητα» συνδέεται με ένα σύνολο κοινών χαρακτηριστικών των νησιών και μπορεί να διαφοροποιείται ανάλογα με το είδος της έρευνας/ανάλυσης για την οποία χρησιμοποιείται. Η έννοια της νησιωτικότητας εντοπίζεται επίσης στη διεθνή βιβλιογραφία με διαφορετικούς όρους, όπως "insularity" ή "islandness"· ενώ ο όρος «insularity» απαντάται πολλές φορές με αρνητική έννοια, με αποτέλεσμα να έχει καθιερωθεί και να χρησιμοποιείται ευρέως ο όρος «νησιωτισμός» - «islandness» (Tsilimigkas, 2014).

Σκοπός του όρου είναι η αντικειμενική περιγραφή κυρίως των μετρήσιμων χαρακτηριστικών αυτού του χώρου. Ωστόσο, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα μη μετρήσιμα χαρακτηριστικά, όπως είναι η ταυτότητα ενός τόπου. Χαρακτηριστικά ο Σπιλάνης (2015), αναφέρει ότι: «τα νησιά είναι και συμβολικά εκτός από πραγματικά αντικείμενα», ενώ αποτελούν τόπους ιδανικούς για έρευνα και παρατήρηση φαινομένων και ροών είτε κοινωνικών, είτε οικονομικών, φυσικών κ.ά. (Σπιλάνης κ.ά., 2015: σελ. 7; Mitropoulou et al., 2022; ESPON, 2023(β)).

Τα συνήθη μετρήσιμα κοινά χαρακτηριστικά των νησιών, που συνθέτουν τον όρο της «νησιωτικότητας», είναι ο μικρός πληθυσμός, το μικρό μέγεθος, η απομόνωση από την ηπειρωτική χώρα, τα αναπτυξιακά ζητήματα, οι ευάλωτες οικονομίες, καθώς και τα αξιοσημείωτα φυσικά και πολιτιστικά στοιχεία (ITA & ΚΕΔΕ, 2016).

Το μέγεθος (ως προς την έκταση και τον πληθυσμό), η απομόνωση, καθώς και η απόσταση από τους κύριους πόλους ανάπτυξης της χώρας αποτελούν τους τρεις παράγοντες που επηρεάζουν την ένταση της νησιωτικότητας. Συγκεκριμένα, η ένταση της νησιωτικότητας είναι ένα φαινόμενο που προσδιορίζει τη γεωγραφική ασυνέχεια και είναι ανάλογη της απόστασης του νησιού από τον κύριο πόλο ανάπτυξης, που εντοπίζεται συνήθως στην ηπειρωτική χώρα· και αντιστρόφως ανάλογη με του μεγέθους του νησιού (ITA & ΚΕΔΕ, 2016).

Για τη μέτρηση της **έντασης της νησιωτικότητας** έχει καθιερωθεί μία σειρά δεικτών, καθώς και μεταβλητών με σκοπό την ποσοτική αποτύπωσή της, καθώς και των επιπτώσεων αυτής (ITA & ΚΕΔΕ, 2016).

Ενδεικτικά χρησιμοποιείται ο δείκτης της **νησιωτικής ευπάθειας**. Ειδικότερα ο δημιουργός του δείκτη, ο Briguglio, συσχέτισε την ευπάθεια με την ανθεκτικότητα του εκάστοτε νησιού. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί επίσης το σύνολο δεικτών περιφερειακών ανισοτήτων, που βασίζονται στην περιφερειακότητα των νησιών, μεθοδολογία που προτάθηκε από το δίκτυο Eurisles (ITA & ΚΕΔΕ, 2016).

Οι κύριες μεταβλητές που χρησιμοποιούνται για την αποτύπωση της νησιωτικότητας και αξιοποιούνται για τον υπολογισμό των δεικτών που την αφορούν καταγράφονται στον Πίνακα 2-1:

Πίνακας 1-1: Κύριοι ποσοτικοί δείκτες για την αποτύπωση της νησιωτικότητας

Μεταβλητές	Μονάδες Μέτρησης
Αριθμός νησιών	αριθμός
Έκταση	τ.χλμ.
Μήκος ακτών	χλμ.
Αγροτική έκταση	τ.χλμ.
Πληθυσμός νησιού	αριθμός κατοίκων
Πληθυσμός οικισμών	αριθμός κατοίκων
Λιμένες	αριθμός, όνομα
Αεροδρόμιο	αριθμός, όνομα
Ενεργός πληθυσμός	αριθμός
Ανεργία	αριθμός
Μακροχρόνια ανεργία	αριθμός
Απασχόληση στον άγενή τομέα	αριθμός, ποσοστό (%)
Απασχόληση στο β'γενή τομέα	αριθμός, ποσοστό (%)
Απασχόληση στον γ'γενή τομέα	αριθμός, ποσοστό (%)
Αλλοδαποί κάτοικοι	αριθμός
Επιβάτες αεροπορικών μεταφορών	αριθμός
Συνδέσεις αεροπορικών μεταφορών	αριθμός
Επιβάτες ακτοπλοϊκών μεταφορών	αριθμός
Συνδέσεις ακτοπλοϊκών μεταφορών	αριθμός
Τουρίστες	αριθμός διανυκτερεύσεων
ΑΕΠ	νομισματικές μονάδες (€)
Κατά κεφαλήν ΑΕΠ	νομισματικές μονάδες (€)
ΑΠΑ	νομισματικές μονάδες (€)
Συμμετοχή δημόσιου τομέα στην απασχόληση	ποσοστό (%)
Μέσο ημερομίσθιο	νομισματικές μονάδες (€)
Αριθμός επιχειρήσεων	αριθμός

Μεταβλητές	Μονάδες Μέτρησης
Εξαγωγές προϊόντων	τόνοι, νομισματικές μονάδες (€)
Παραγωγή τοπικών προϊόντων	τόνοι, νομισματικές μονάδες (€)
Παραγωγή ενέργειας	Kwh

Πηγή: ITA & ΚΕΔΕ, 2016

Πέραν του κλασικού όρου της νησιωτικότητας, έχει καθιερωθεί η έννοια της “διπλής” νησιωτικότητας. Ο όρος αυτός χρησιμοποιείται για να περιγράψει το φαινόμενο της νησιωτικότητας σε ένα υποσύνολο του νησιωτικού χώρου, στον οποίο και πάλι κυριαρχούν τα χαρακτηριστικά της απομόνωσης, της απόστασης και του μεγέθους. Στην περίπτωση της διπλής νησιωτικότητας, σημαντικό ρόλο – πέραν της απόστασης από αναπτυξιακό πόλο ή λιμάνι της ηπειρωτικής χώρας – επέχει και η απόσταση του εκάστοτε νησιού από μεγαλύτερα νησιά του συμπλέγματος στο οποίο εντάσσονται, ενώ επίσης βασικό γνώρισμα αποτελεί και η δυσκολία στην ενδονησιωτική επικοινωνία (ITA & ΚΕΔΕ, 2016).

Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των Δωδεκανήσων, τα οποία αποτελούν ένα νησιωτικό σύνολο ή όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια μία νησιωτική περιοχή για την οποία ισχύουν τα χαρακτηριστικά της νησιωτικότητας, όπως π.χ. η απόσταση από τον μητροπολιτικό πόλο των Αθηνών. Ταυτόχρονα τα χαρακτηριστικά αυτά ισχύουν και εντός του συνόλου, όπως είναι για παράδειγμα η απόσταση της νήσου Μεγίστης από τη Ρόδο, που αποτελεί το διοικητικό και οικονομικό κέντρο του συμπλέγματος (ITA & ΚΕΔΕ, 2016).

Τα νησιωτικά χωρικά σύνολα, που διακρίνονται από συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, ορίζονται ως νησιωτικές περιοχές. Η Eurostat προσδιορίζει τα χαρακτηριστικά των νησιωτικών περιοχών, πολλά από τα οποία ταυτίζονται με αυτά που συνθέτουν την έννοια της νησιωτικότητας. Τα στοιχεία που θα πρέπει να έχει το κάθε νησί μίας νησιωτικής περιοχής της Ε.Ε., σύμφωνα με την Eurostat, είναι τα παρακάτω (ITA & ΚΕΔΕ, 2016):

- Πληθυσμό μεγαλύτερο από 50 κατοίκους.
- Απόσταση από την ξηρά τουλάχιστον 1 χιλιόμετρο.
- Να μην συνδέεται με την ξηρά μέσω γέφυρας, τούνελ κ.λπ.
- Να μην έχει πόλη, η οποία αποτελεί πρωτεύουσα κράτους – μέλους της Ε.Ε.

Πέραν των κατηγοριοποιήσεων που εφαρμόζει η Eurostat για τα ευρωπαϊκά νησιά και αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα, η Ε.Ε. υιοθετεί ακόμα την ακόλουθη κατηγοριοποίηση για τα ευρωπαϊκά νησιά:

- Νησιά των «υπερπόντιων χωρών και εδαφών», π.χ. Γαλλική Πολυνησία, Γροιλανδία.
- Νησιά που εντάσσονται στις λεγόμενες «απομακρυσμένες περιοχές», δηλαδή, το σύνολο των γαλλικών και ισπανικών υπερπόντιων διαμερισμάτων π.χ. Κανάριοι Νήσοι, Αζόρες. Αυτή η κατηγορία νησιών διακρίνεται για τα κοινά διακριτά χαρακτηριστικά της, που προϋποθέτουν εξειδικευμένη αντιμετώπιση σε ορισμένους τομείς, όπως π.χ. των μεταφορών.
- Νησιά που βρίσκονται γεωγραφικά κοντά στην ηπειρωτική χώρα της Ε.Ε. (ITA & ΚΕΔΕ, 2016).

Η Eurostat κατηγοριοποιεί επίσης τα νησιά της Ε.Ε. ανάλογα με τον πληθυσμό τους, όπως αποτυπώνεται στον Πίνακα 2-2.

Πίνακας 1-2: Κατάταξη των Ευρωπαϊκών Νησιών κατά Μέγεθος και Πληθυσμό

Κατηγορία	Πληθυσμιακό Μέγεθος	Αριθμός Νησιών
Μεγάλα νησιά	Περισσότερους από 50.000 μόνιμους κατοίκους	15 νησιά από τα οποία 5 έχουν περισσότερους από 500.000 κατοίκους (Σικελία, Σαρδηνία, Μαγιόρκα, Κύπρος, Κρήτη)
Μετρίου μεγέθους νησιά	Μεταξύ 5.000 - 50.000 μόνιμους κατοίκους	44 νησιά
Μικρά νησιά	Μεταξύ 50 και 5.000 μόνιμους κατοίκους	303 νησιά
Πολύ μικρά νησιά	Με λιγότερους από 50 μόνιμους κατοίκους	228 νησιά

Πηγή: ITA & ΚΕΔΕ, 2016

Σύμφωνα με την έρευνα του Ινστιτούτου Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΙΤΑ) και της Κεντρικής Ένωσης Δήμων Ελλάδος (ΚΕΔΕ) (2016) και τον Πίνακα 2-2, στην Ε.Ε. εντοπίζονται 362 νησιά με περισσότερους από 50 κατοίκους (προ Brexit, το οποίο συνέβη το 2020), καθώς και 228 νησιά με λιγότερους από 50 κατοίκους, ενώ τα ακατοίκητα νησιά της Ε.Ε. ανέρχονται σε 5.116 (ΙΤΑ & ΚΕΔΕ, 2016).

Όσον αφορά την Ελλάδα, ο νησιωτικός χώρος αποτελεί σημαντικό τμήμα της ελληνικής επικράτειας, γεγονός που τεκμηριώνεται τόσο από τη συνολική έκταση που καταλαμβάνει όσο και από τα πληθυσμιακά στοιχεία. Ειδικότερα, τα νησιά καταλαμβάνουν το 16,28% της συνολικής έκτασης της χώρας (21.484,30 τ.χλμ.)· αριθμούν δε σε 9.837 νησιά (περιλαμβάνονται νησιά, νησίδες, βραχονησίδες και ερημονήσια), τοποθετώντας την Ελλάδα στις πρώτες θέσεις νησιωτικών κρατών παγκοσμίως (ΙΤΑ & ΚΕΔΕ, 2016).

Οι αμιγώς νησιωτικές Περιφέρειες της χώρας είναι το Βόρειο Αιγαίο, το Νότιο Αιγαίο, τα Ιόνια Νησιά και η Κρήτη, οι οποίες καλύπτουν το 14,99% της συνολικής έκτασης και το 12,38% του πληθυσμού της Ελλάδας. Το Βόρειο Αιγαίο, το Νότιο Αιγαίο και η Κρήτη αποτελούν εξωτερικά σύνορα της Ε.Ε., ενώ η Περιφέρεια Ιονίων Νήσων αποτελεί σύνορο της χώρας (ΙΤΑ & ΚΕΔΕ, 2016).

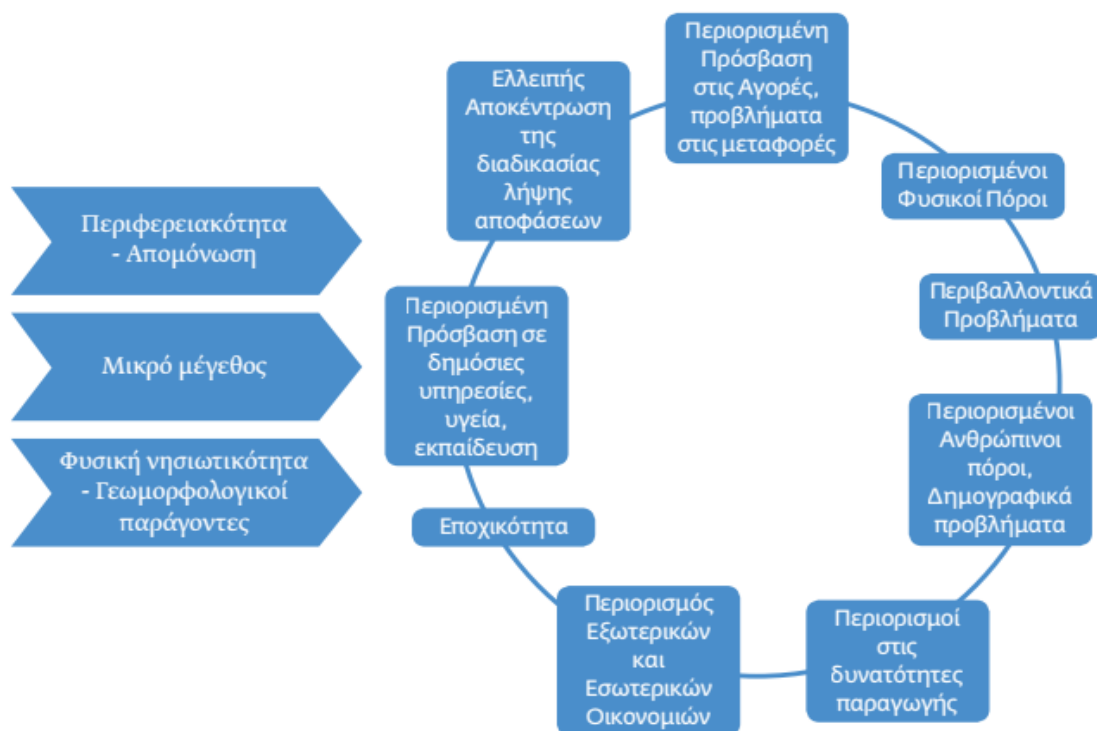
Μία ακόμη έννοια συνδεδεμένη με αυτή της νησιωτικότητας είναι η «πολυνησιωτικότητα». Σύμφωνα με τον Ν. 3852/2010 και συγκεκριμένα την παρ .3 του άρθρου 2, ως πολυνησιωτικός δήμος ορίζεται ο δήμος με νησιωτικές Δημοτικές Κοινότητες. Οι πολυνησιωτικοί Δήμοι της χώρας είναι: Νάξου και Μικρών Κυκλάδων, Θήρας, Κυθήρων, Λευκάδας και Κέρκυρας (ΙΤΑ & ΚΕΔΕ, 2016).

Στον ελλαδικό χώρο τα νησιά συγκεντρώνουν εποχικά μεγάλο μέρος επισκεπτών και παραγωγικών δραστηριοτήτων, η ένταση των οποίων οδηγεί πολλές φορές σε **συγκρούσεις χρήσεων γης και υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας** του χώρου, παράκτιου και θαλάσσιου. Το γεγονός αυτό έχει ως αποτέλεσμα την άσκηση έντονων πιέσεων στα οικοσυστήματα – φυσικά και ανθρωπογενή – που οι περιοχές αυτές φιλοξενούν (Theodora, 2019; Theodora & Spanogianni, 2022; Tsilimigkas et al., 2016; Lagarias & Stratigea, 2021).

Σημαντικός παράγοντας για την άσκηση των παραπάνω πιέσεων αποτελεί η εντατική τουριστική ανάπτυξη, στην οποία οφείλεται και η έντονη οικιστική εξάπλωση που παρατηρείται στον παράκτιο και νησιωτικό χώρο. Υπό συνθήκες δε κλιματικής αλλαγής αλλά και άλλων, παγκόσμιας εμβέλειας, κρίσεων (οικονομική κρίση, ενεργειακή, υγειονομική κ.λπ.), το μοντέλο της μονοκαλλιέργειας του (μαζικού) τουρισμού θέτει μακροπρόθεσμα σε κίνδυνο τη βιωσιμότητα των νησιωτικών περιοχών [Theodora, 2019; Theodora & Spanogianni, 2022; Tsilimigkas et al., 2016; Lagarias & Stratigea, 2021; ESPON, 2023(β)].

Συνεπώς γίνεται λόγος για μία κατηγορία χώρου με έντονη ετερογένεια, εφόσον υπάρχουν σημαντικές διαφορές ως προς το πληθυσμιακό μέγεθος, την τοποθεσία, την προσβασιμότητα, τις παραγωγικές δραστηριότητες που κυριαρχούν, την πολιτιστική κληρονομιά κ.ά. (Karampela et al. 2014).

Ορισμένα από τα παραπάνω στοιχεία ωστόσο είναι ταυτόχρονα κοινά για τα περισσότερα ελληνικά νησιά, όπως το ζήτημα της προσβασιμότητας, η σχετικά μικρή έκταση - ειδικά για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων λόγω ανάγλυφου -, το κατά κανόνα μικρό μέγεθος και ο μικρός πληθυσμός. Κοινά χαρακτηριστικά αποτελούν επίσης: η περιορισμένη διαθεσιμότητα πόρων τόσο φυσικών όσο και οικονομικών αλλά και ανθρώπινων, οι μικρές αγορές, η μη δυνατότητα ανάπτυξης οικονομιών κλίμακας και τέλος η εξάρτηση από τον τουριστικό κλάδο (Katsounis et. al., 2019; Σπιλάνης και άλλοι, 2015; Kizos et al., 2017; ESPON, 2023β).

Σχήμα 1-1: Χαρακτηριστικά νησιωτικού συστήματος

Πηγή: ITA & ΚΕΔΕ, 2016

Οι κυριότερες **προκλήσεις** που αντιμετωπίζει ο νησιωτικός χώρος συνοψίζονται στις παρακάτω:

- Απομόνωση, μεγάλες αποστάσεις, υψηλά κόστη μεταφοράς.
- Το εμπόριο και η εφοδιαστική αλυσίδα έχουν άμεση εξάρτηση από το εθνικό σύστημα μεταφορών αλλά και ενέργειας.
- Μη δυνατότητα ανάπτυξης οικονομιών κλίμακας.
- Μονοκαλλιέργεια του τουρισμού, που έχει σαν αποτέλεσμα εξαρτημένες και ασταθείς τοπικές οικονομίες.
- Περιορισμένες πολιτικές και προγράμματα που αφορούν τη χρηματοδότησή τους.
- Περιορισμένη πρόσβαση σε τεχνολογία και τεχνογνωσία.
- Ζητήματα στη διαβίωση των μόνιμων κατοίκων και έλλειψη πρόσβασης σε βασικές κοινωνικές υποδομές.
- Επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, με κυριότερη την άνοδο της στάθμης της θάλασσας και της θερμοκρασίας.
- Επιπτώσεις στην τοπική διακυβέρνηση. Η αίσθηση του bottom up που δημιουργείται σε μικρούς τόπους από την μία πλευρά είναι θετική, καθώς διευκολύνεται η συμμετοχή των τοπικών ενδιαφερόμενων μερών, από την άλλη πλευρά δημιουργούνται συνθήκες ανάπτυξης πελατειακών σχέσεων [ESPON, 2023β].

Εν κατακλείδι ο **νησιωτικός χώρος** μπορεί να χαρακτηριστεί ως **ευάλωτος και εύθραυστος**, ενώ ταυτόχρονα απαρτίζεται από νησιά με αδιαμφισβήτητα συγκριτικά πλεονεκτήματα που θα πρέπει να αξιοποιηθούν. Με τα παραπάνω επιχειρήματα γίνεται σαφές ότι ο νησιωτικός χώρος

χρήζει περαιτέρω μελέτης και εφαρμογής μίας ολοκληρωμένης χωρικής πολιτικής (Tsilimigkas et al., 2016).

2.2. ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΝΗΣΙΩΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

2.2.1. Διεθνές Επίπεδο

Σε διεθνές επίπεδο καταγράφονται θεσμικές ρυθμίσεις, πολιτικές και πρωτοβουλίες που αφορούν εμμέσως τον νησιωτικό χώρο. ωστόσο δεν υπάρχουν πολιτικές ή προβλέψεις που να αφορούν αμιγώς τα νησιά, με εξαίρεση ορισμένες πρωτοβουλίες. Παρακάτω αναλύονται συνοπτικά τα κύρια θεσμικά κείμενα, οι πολιτικές και οι πρωτοβουλίες που αναφέρονται στον νησιωτικό χώρο και εφαρμόζονται σε διεθνές επίπεδο.

→ Σύμβαση της Βαρκελώνης, Διεθνής Σύμβαση για την προστασία της Μεσογείου Θάλασσας από τη ρύπανση

Ο ΟΗΕ το 1975 κάνει το πρώτο ουσιαστικό βήμα προς την αναγνώριση της σημασίας των παράκτιων περιοχών, με μία πολιτική για τη θάλασσα και τις ακτές. Στο πλαίσιο αυτό, δημιουργείται ένα σχέδιο που αφορά τη Μεσόγειο, παίρνοντας και την αντίστοιχη ονομασία ως «Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης». Το σχέδιο συντάσσεται και υπογράφεται ένα χρόνο μετά στη Βαρκελώνη, τίθεται σε ισχύ το 1978 και παίρνει την ονομασία «Σύμβαση της Βαρκελώνης, για την προστασία της Μεσογείου από τη ρύπανση» (Μπεριάτος & Παπαγεωργίου, 2010; Tsilimigkas et al., 2016b).

Στη Σύμβαση γίνεται σαφής η σημασία της εφαρμογής **ολοκληρωμένου σχεδιασμού** για τις παράκτιες περιοχές, με βασικό στόχο την εξασφάλιση της αειφόρου αξιοποίησης των φυσικών πόρων, αλλά και της προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος ειδικότερα της Μεσογείου (Tsilimigkas et al., 2016b). Επίσης, τονίζεται ως κυρίαρχος στόχος η παρακολούθηση της ρύπανσης των θαλασσών και η εξασφάλιση της βιώσιμης διαχείρισης των παράκτιων και θαλάσσιων φυσικών πόρων. Επιπλέον αναφέρονται περιβαλλοντικές πρακτικές που θα συμβάλλουν στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, καθώς και στην ενίσχυση του βιοτικού επιπέδου των συμμετεχόντων χωρών (Tsilimigkas et al., 2016b).

Το 1995, η Σύμβαση τροποποιείται και παίρνει την ονομασία “Convention for the Protection of the Marine Environment and the Coastal Region of the Mediterranean”· ενώ τίθεται σε ισχύ το 2004. Στα πλαίσια της Σύμβασης ακολούθησαν επί μέρους συμβάσεις και συστάθηκαν επιτροπές σε περιφερειακό επίπεδο με στόχο την εφαρμογή της (UN, 2014; Μπεριάτος & Παπαγεωργίου, 2010).

Τα συμμετέχοντα κράτη υιοθετούν τη Σύμβαση, η οποία συνοδεύεται από έξι πρωτόκολλα. Το τελευταίο πρωτόκολλο υπογράφηκε το 2008 στη Μαδρίτη και αναφέρεται στην Ολοκληρωμένη Διαχείριση των Παράκτιων Περιοχών (Μπεριάτος & Παπαγεωργίου, 2010).

Με το πρωτόκολλο αυτό αναγνωρίζεται η ανάγκη δημιουργίας ενός διεθνούς πλαισίου χωρικού σχεδιασμού, που μεριμνά για τις παράκτιες περιοχές. Το πρωτόκολλο εστιάζει στην κλιματική αλλαγή, στη διατήρηση των παράκτιων πόρων και οικοσυστημάτων, στη βιώσιμη διαχείριση και χρήση των παράκτιων περιοχών, στη συνεργασία μεταξύ των αρχών που είναι υπεύθυνες για τον παράκτιο και θαλάσσιο χώρο και τέλος στη δημιουργία και εφαρμογή πολιτικών για την πρόληψη των φυσικών κινδύνων (Tsilimigkas et al., 2016b).

→ Διεθνής Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας

Το 1982 υπογράφεται η Σύμβαση του ΟΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας (United Nations Convention on the Law of the Sea - UNCLOS) και τίθεται σε ισχύ το 1994. Η Σύμβαση είναι ένα από τα σημαντικότερα θεσμικά κείμενα με αναφορά στον θαλάσσιο χώρο· και θεσμοθέτησε, μεταξύ άλλων, τη θεμελιώδη Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ). Η ΑΟΖ αντικαθιστά τη ζώνη υφαλοκρηπίδας και σε αυτή είναι επιτρεπτή η εξερεύνηση και εκμετάλλευση ζωντανών, μη φυσικών πόρων. Εκτείνεται σε 200 Ναυτικά Μίλια πέραν της αιγιαλίτιδας ζώνης και η εκμετάλλευσή της νοείται τρισδιάστατα δηλαδή στην επιφάνεια, στον βυθό και στην ενδιάμεση στήλη ύδατος (Μπεριάτος & Παπαγεωργίου, 2010).

Στη Συνθήκη ωστόσο, πέραν των παραπάνω, θίγονται και άλλα σημαντικά ζητήματα, όπως ζητήματα ασφαλείας και ειρήνης, προστασίας, διαχείρισης και διατήρησης των θαλάσσιων πόρων και του θαλάσσιου περιβάλλοντος αναφορικά με τα δικαιώματα στη ναυσιπλοΐα, τα χωρικά και τα διεθνή ύδατα· ζητήματα που αφορούν την έρευνα, τα όρια των θαλάσσιων ζωνών και τις δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα πέραν των εθνικών ορίων στον θαλάσσιο πυθμένα, καθώς και ζητήματα που αφορούν στην επίλυση προβλημάτων που προκύπτουν μεταξύ των κρατών (Κατσιαφυλλούδης, 2014).

Στη Σύμβαση περιλαμβάνονται επίσης πολλά σημαντικά άρθρα που αφορούν τη διαχείριση, την οργάνωση, τις χρήσεις και τις καλύψεις του παράκτιου χώρου, όπως για παράδειγμα λιμένες, κόλπους, εσωτερικά ύδατα, υφάλους κ.ά., ενώ μείζον θέμα αποτελεί και η υπεραλίευση (Κατσιαφυλλούδης, 2014).

Λοιπά θεσμικά κείμενα, που αφορούν τον νησιωτικό χώρο, είναι Συμβάσεις που αναφέρονται στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, περιβαλλοντικά ζητήματα κ.ά. Μερικές χαρακτηριστικές Συμβάσεις είναι [Κατσιαφυλλούδης, 2014; ΥΠΕΝ(α)]:

- η Σύμβαση της Βόννης για τη διατήρηση των αποδημητικών ειδών της άγριας πανίδας·
- η Σύμβαση της Βέρνης για τη διατήρηση της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος της Ευρώπης·
- η Σύμβαση για την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων σε διασυνοριακά πλαίσια·

- η Σύμβαση για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς·
- η Σύμβαση Ραμσάρ για την προστασία των διεθνούς ενδιαφέροντος υγροτόπων·
- η Σύμβαση – Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για τις κλιματικές μεταβολές·
- η Σύμβαση για την ετοιμότητα, συνεργασία και αντιμετώπιση της ρύπανσης της θάλασσας από πετρέλαιο.

Πέραν των ζητημάτων που θίγονται από τις παραπάνω Συμβάσεις, ένα ιδιαίτερα σημαντικό θέμα που έχει άμεση επιρροή και επιπτώσεις στον νησιωτικό χώρο είναι η κλιματική αλλαγή.

Η κύρια βασική συμφωνία όσον αφορά τη δράση απέναντι στην κλιματική αλλαγή είναι η Σύμβαση-Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την κλιματική αλλαγή (UNFCCC). Συγκεκριμένα η Σύμβαση αυτή είναι μία από τις τρεις Συμβάσεις που εγκρίθηκαν το 1992 στο Ρίο, κατά τη διάρκεια της Παγκόσμιας Συνόδου Κορυφής, που στόχο είχε να αναληφθεί δράση για τον περιορισμό των αερίων του θερμοκηπίου και την προστασία του ανθρώπου και του περιβάλλοντος. Στο πλαίσιο της συνεδρίασης των συμβαλλόμενων μερών της UNFCCC το 2015 θεσπίζεται η Συμφωνία του Παρισιού (Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2023γ).

Η Συμφωνία του Παρισιού αποτελεί την πρώτη παγκόσμια και νομικά δεσμευτική συμφωνία, που αφορά την κλιματική αλλαγή. Η Σύμβαση υπογράφεται στις 22 Απριλίου του 2016 και τον Οκτώβριο του ίδιου έτους κυρώνεται από την Ε.Ε. Σκοπό της Σύμβασης αποτελεί ο περιορισμός της υπερθέρμανσης του πλανήτη, με στόχο η θερμοκρασία να μην ξεπεράσει τους 2°C σε σχέση με τα προβιομηχανικά επίπεδα και ιδανικά να μην ξεπεράσει τον 1,5°C. Η Συμφωνία παρέχει επίσης το πλαίσιο για την οικονομική και τεχνική υποστήριξη των χωρών για την εκπλήρωση του παραπάνω στόχου (Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2023γ; Eur-Lex, 2023).

Τέλος, πέραν των προαναφερθέντων έμμεσων προβλέψεων για τον νησιωτικό χώρο, υφίστανται διεθνή δίκτυα που αφορούν αμιγώς τα νησιά όπως τα κάτωθι:

- Greening the Islands - οργανισμός που υποστηρίζει την αυτάρκεια και τη βιωσιμότητα των νησιών παγκοσμίως.
- Sustainable Islands Platform (SISp) - πλατφόρμα που προωθεί τη βιωσιμότητα στα νησιωτικά εδάφη.
- Local2030 Islands Network - νησιωτικό δίκτυο αφιερωμένο στην προώθηση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ (Haase & Maier, 2021).

2.2.2. Ευρωπαϊκό Επίπεδο

Όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα, τα νησιά διαφέρουν ως προς ορισμένα χαρακτηριστικά, αλλά μοιράζονται μία σειρά κοινών προβλημάτων με σημαντικότερα τα κοινωνικά, τα οικονομικά και τα περιβαλλοντικά. Ενδεικτικά αναφέρεται το χαμηλό ΑΕΠ, το χαμηλό βιοτικό επίπεδο, οι μη ανταγωνιστικές τοπικές οικονομίες, η εξάρτηση από την εποχική τουριστική δραστηριότητα, η εξάρτηση σε μία σειρά ζητημάτων π.χ. ενεργειακά από την

ηπειρωτική χώρα, όπως συμβαίνει στη πλειοψηφία των ελληνικών νησιών, η ευπάθεια στην κλιματική αλλαγή κ.ά. (ΙΤΑ & ΚΕΔΕ, 2016).

Τα προαναφερθέντα ζητήματα είναι ο λόγος που τα νησιά αντιμετωπίζονται από την Ε.Ε. ως «λιγότερο ανεπτυγμένες» περιοχές ή όπως αναφέρεται στην Ευρωπαϊκή Συνθήκη του 1986 «Περιφέρειες σύγκλισης». Παρόλα αυτά, μέχρι σήμερα δεν υφίσταται νησιωτική πολιτική σε επίπεδο Ε.Ε. Αντίθετα, εφαρμόζονται επί μέρους πολιτικές με έμμεσες προβλέψεις για τον νησιωτικό χώρο, οι οποίες θα αναλυθούν στην παρούσα ενότητα (ΙΤΑ & ΚΕΔΕ, 2016; Haase & Maier, 2021; Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2022).

Οι σημαντικότερες πολιτικές της Ε.Ε. με χωρική διάσταση, οι οποίες προβλέπουν ή αφορούν, μεταξύ άλλων, και τον νησιωτικό χώρο καταγράφονται στον Πίνακα 2-3.

Πίνακας 1-3: Τομείς πολιτικής και Ευρωπαϊκές πολιτικές

Τομείς πολιτικής	Πολιτικές της Ε.Ε.
Ενίσχυση Επιχειρηματικότητας	Πολιτική Ανταγωνισμού
	Πολιτική ΕΤΠΑ
Αξιοποίηση Φυσικών και Πολιτιστικών Πόρων	Περιβαλλοντική Πολιτική
	Κοινή Αγροτική Πολιτική
	Κοινή Αλιευτική Πολιτική
	Περιφερειακή Πολιτική
Αναβάθμιση Ανθρώπινου Δυναμικού	Περιφερειακή Πολιτική
	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
Υπηρεσίες Δημοσίου Συμφέροντος	Πολιτική Μεταφορών
	Πολιτική Ενέργειας
Κλιματική Αλλαγή	Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία
	Ευρωπαϊκό νομοθέτημα για το κλίμα
	Νέα στρατηγική της Ε.Ε. για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή
	Δέσμη Fit for 55 (προσαρμογή στον στόχο του 55 %)

Πηγή: Σπιλάνης, 2012; Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. 2023(β); ΟΚΕ, 2022; ίδια επεξεργασία

→ Η Πολιτική Συνοχής

Μία από τις σημαντικότερες πολιτικές της Ε.Ε. είναι η Πολιτική Συνοχής. Η εν λόγω πολιτική εφαρμόζεται από την Ε.Ε. με στόχο την ενίσχυση της **εδαφικής, οικονομικής και κοινωνικής συνοχής** με σκοπό την άρση των ανισοτήτων μεταξύ των χωρών και των Περιφερειών της Ένωσης, με απώτερο σκοπό την ανάπτυξη του συνόλου της, όπως αναφέρεται στο Άρθρο 174 της «ενοποιημένης απόδοσης της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης» (ΟΙΕΥ, 2008; Σπιλάνης, 2012).

Η άρση των ανισοτήτων επιτυγχάνεται μέσω της μείωσης των αναπτυξιακών διαφορών που σημειώνονται μεταξύ των διαφορετικών επιπέδων ανάπτυξης και μέσω της ενίσχυσης των

μειονεκτικών περιοχών. Στις περιοχές αυτές, σύμφωνα με το ίδιο Άρθρο, συμπεριλαμβάνονται οι αγροτικές περιοχές, περιοχές οι οποίες περνούν βιομηχανική μετάβαση, περιθωριοποιημένες περιοχές, διασυνοριακές, ορεινές περιοχές με σημαντικό δημογραφικό πρόβλημα και τέλος **νησιωτικές περιοχές** (OJEU, 2008).

Παρά την αναγνώριση της αναπτυξιακής υστέρησης του νησιωτικού χώρου από την εν λόγω πολιτική και την ανάγκη άσκησης εξειδικευμένης νησιωτικής πολιτικής, οι προβλέψεις του Άρθρου δεν έχουν εφαρμοστεί πλήρως μέχρι και σήμερα, αφού - όπως ήδη έχει αναφερθεί - δεν υφίσταται νησιωτική πολιτική σε ενωσιακό επίπεδο που να λαμβάνει υπόψη τα ειδικά χαρακτηριστικά των νησιών· καθώς επίσης δεν έχει αναπτυχθεί συγκεκριμένη στρατηγική ή/και σχέδιο δράσης για τον νησιωτικό χώρο, με σαφώς καθορισμένους στόχους και προτεραιότητες. Στο πλαίσιο αυτό εφαρμόζονται επί μέρους πολιτικές για την επίτευξη της Ευρωπαϊκής συνοχής, με έμμεσες προβλέψεις για τον νησιωτικό χώρο, οι οποίες θα αναφερθούν στη συνέχεια (ITA & ΚΕΔΕ, 2016; OJEU, 2008; Haase & Maier, 2021; Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2022).

Την παραπάνω διαπίστωση για την μη εφαρμογή των προβλέψεων του εν λόγω άρθρου διατυπώνει και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στο «Ψήφισμα της 7ης Ιουνίου 2022 σχετικά με τις νήσους της Ε.Ε. και την πολιτική συνοχής: τρέχουσα κατάσταση και μελλοντικές προκλήσεις [2021/2079(INI)]». Συγκεκριμένα, καλεί την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να προβεί στην αξιολόγηση και εφαρμογή του άρθρου 174 μέσω της δημιουργίας μίας ευρωπαϊκής ατζέντας που θα αφορά τον νησιωτικό χώρο, στην οποία θα βασιστεί η κατάρτιση της αντίστοιχης στρατηγικής. Στο πλαίσιο αυτό και προκειμένου να ληφθούν υπόψη οι πραγματικές ανάγκες των νησιών, το Κοινοβούλιο ζητάει από την Επιτροπή να εκπονηθεί σχετική μελέτη που θα καταλήγει σε συγκεκριμένες προτάσεις που θα αφορούν τον νησιωτικό χώρο (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2022).

Επιπλέον, σύμφωνα με το Άρθρο 349 της «ενοποιημένης απόδοσης της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης», το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο θέσπισε ειδικά μέτρα προκειμένου να μπορούν να επιτευχθούν οι ενωσιακοί στόχοι στις περιοχές αυτές, που διακρίνονται από ειδικά χαρακτηριστικά. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι ο νησιωτικός χαρακτήρας, η απόσταση από την ευρωπαϊκή ήπειρο, η μικρή έκταση, το κλίμα, τα γεωγραφικά και γεωμορφολογικά τους χαρακτηριστικά, η οικονομική τους εξάρτηση, κ.ά. Τα μέτρα που εφαρμόζονται αφορούν την αγροτική και αλιευτική πολιτική, το εμπόριο, την φορολογική πολιτική, τις κρατικές ενισχύσεις και τις προϋποθέσεις ένταξης στα ευρωπαϊκά προγράμματα και τα Διαρθρωτικά Ταμεία (OJEU, 2008; Haase & Maier, 2021; Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2022).

Το ίδιο άρθρο έχει προβλέψεις και για τις Εξόχως Αποκεντρωμένες Περιοχές (ΕΑΠ), οι οποίες στην πλειοψηφία τους είναι νησιά. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι θα πρέπει να ορίζονται ειδικά μέτρα για την εφαρμογή των ευρωπαϊκών πολιτικών στις εν λόγω περιοχές. Γενικότερα για τις ΕΑΠ το πλαίσιο πολιτικής είναι πιο συγκεκριμένο και σαφώς καθορισμένο σε σχέση με αυτό που υπάρχει για τον υπόλοιπο νησιωτικό χώρο (Haase & Maier, 2021; Επίσημη Εφημερίδα της

Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2022). Οι περιοχές που περιλαμβάνονται σε αυτή την κατηγορία χώρου είναι στο σύνολό τους εννέα και περιλαμβάνουν [Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 2023(α)]:

- μία ισπανική αυτόνομη κοινότητα – Κανάριες Νήσοι.
- δύο πορτογαλικές αυτόνομες περιφέρειες – Μαδέρα και Αζόρες
- πέντε γαλλικά υπερπόντια διαμερίσματα – Μαρτινίκα, Μαγιότ, Γουαδελούπη, Γαλλική Γουιάνα και Ρεϊνιόν.
- μία γαλλική υπερπόντια κοινότητα – Άγιος Μαρτίνος.

Έμμεση αναφορά στον νησιωτικό χώρο, στο πλαίσιο της πολιτικής συνοχής, γίνεται και με το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), το οποίο αποτελεί ένα από τα κυριότερα χρηματοδοτικά μέσα της πολιτικής συνοχής. Σκοπός της ίδρυσής του είναι, σύμφωνα με τον Κανονισμό 1080/2006, να «*συμβάλλει στη μείωση του χάσματος μεταξύ των επιπέδων ανάπτυξης των διαφόρων ευρωπαϊκών περιφερειών και τον βαθμό στον οποίο οι πλέον μειονεκτικές περιοχές, συμπεριλαμβανομένων των αγροτικών και αστικών περιοχών, οι φθίνουσες βιομηχανικές περιοχές, οι περιοχές με γεωγραφικά ή φυσικά μειονεκτήματα, όπως νησιά, ορεινές, αραιοκατοικημένες και παραμεθόριες περιοχές, υστερούν*» [ΙΤΑ & ΚΕΔΕ, 2016; Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2006; Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 2023α].

Όσον αφορά τα ευρωπαϊκά προγράμματα, τα σημαντικότερα εξ αυτών που αφορούν την εκπλήρωση των στόχων της πολιτικής συνοχής είναι:

- Το Interreg, το οποίο στοχεύει στην εξάλειψη των περιφερειακών ανισοτήτων της Ένωσης μέσω της περιφερειακής συνεργασίας· ενώ υπάρχει και το Interreg Med με μέλη τις 13 χώρες της Μεσογείου, το οποίο στοχεύει στη βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής και σε μία «έξυπνη» και «πράσινη» μετάβαση μέσω της αποτελεσματικής συμμετοχής των ενδιαφερόμενων μερών (Interreg Euro-MED. 2023; Interreg, 2023).
- Το ESPON (European Spatial Planning Observation Network), ένα πρόγραμμα που αφορά τόσο την έρευνα όσο και την άσκηση πολιτικής. Στο πλαίσιο του ESPON 2013 εφαρμόστηκε το πρόγραμμα Euroisland, το οποίο στόχευε στη σύνταξη κατευθύνσεων και στρατηγικών για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης των ευρωπαϊκών νησιών. [ESPON, 2023α; ESPON, 2010].

Όσον αφορά πιο πρόσφατες ενέργειες της Ε.Ε. που αφορούν την πολιτική συνοχής και τα νησιά, σύμφωνα με το έγγραφο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Πολιτική Συνοχής και την Προγραμματική Περίοδο 2021 – 2027, προβλέπονται τα παρακάτω:

Εφαρμογή στρατηγικών που αφορούν τις μη αστικές περιοχές και λαμβάνουν υπόψη και μεριμνούν για ειδικές κατηγορίες χώρου, όπως οι νησιωτικές, οι ορεινές περιοχές και ο αγροτικός χώρος. Ενδεικτικά, μία στρατηγική μπορεί να αφορά την αντιμετώπιση της άνισης πρόσβασης σε δημόσιες υπηρεσίες, όπως επετεύχθη στο χωριό Cozzano στην Κορσική της Γαλλίας, το οποίο έχει αναπτύξει μια στρατηγική για νέες υπηρεσίες και υποδομές με στόχο την βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής (European Commission, 2023).

Συγκεκριμένα 2.3 δις ευρώ θα δαπανηθούν από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) σε συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο «Plus» (ΕΚΤ+) για στρατηγικές που αφορούν τις μη αστικές περιοχές. Από αυτό τον προϋπολογισμό, τα 1,4 δις θα επενδυθούν στα νησιά (European Commission, 2023).

Στο πλαίσιο επίσης της νέας προγραμματικής περιόδου υπάρχει πρόβλεψη για την ανάκαμψη από την πανδημία Covid-19 μέσω του Κανονισμού REACT EU για την προετοιμασία μίας **ανθεκτικής, πράσινης και ψηφιακής οικονομικής ανάκαμψης**. Ο Κανονισμός έχει συγκεκριμένες προβλέψεις για τη χρηματοδοτική ενίσχυση των νησιών και των Εξόχως Αποκεντρωμένων Περιοχών (Haase & Maier, 2021).

Τέλος στο πλαίσιο της Πολιτικής Συνοχής εφαρμόζεται μία σειρά πολιτικών, όπως για παράδειγμα τη Κοινή Αγροτική Πολιτική και άλλες πολιτικές που θα αναφέρονται στη συνέχεια.

→ Η Περιβαλλοντική Πολιτική

Γενικά η διατήρηση του **φυσικού και πολιτιστικού κεφαλαίου** είναι ένας από τους τομείς με ιδιαίτερη σημασία για τα νησιά, καθώς αυτά διακρίνονται για το αξιοσημείωτο φυσικό και πολιτιστικό τους πλούτο (Tsilimigkas, 2014). Για τη διασφάλιση του φυσικού κεφαλαίου, η Ε.Ε. εφαρμόζει μία σειρά πολιτικών, οι οποίες αφορούν και εμμέσως προβλέπουν παρεμβάσεις και για τον νησιωτικό χώρο. Οι σημαντικότερες είναι η Περιβαλλοντική Πολιτική, η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ), η Κοινή Αλιευτική Πολιτική (ΚΑΠ) και η Θαλάσσια Πολιτική (Σπιλάνης, 2012).

Όσον αφορά την Περιβαλλοντική Πολιτική της Ε.Ε., αυτή περιλαμβάνει μία σειρά από άξονες, μερικοί εκ των οποίων έχουν ιδιαίτερη σημασία για τα νησιά, όπως (Σπιλάνης, 2012):

- Οδηγία για τα Ενδιαιτήματα και τα Πουλιά – Δημιουργία δικτύου Natura 2000.
- Οδηγία Πλαίσιο για τη διαχείριση των υδάτων.
- Οδηγία για τα ύδατα κολύμβησης.
- Οδηγία Πλαίσιο για τη διαχείριση των αποβλήτων.

Από τα προγράμματα που εφαρμόζονται στο πλαίσιο της εν λόγω πολιτικής, το σημαντικότερο είναι το LIFE, το οποίο είναι και το κύριο χρηματοδοτικό εργαλείο της εργαλείο για το περιβάλλον (Haase & Maier, 2021; Ε.Ε.Τ.Α.Α. Α.Ε. & Εργαστήριο Τοπικής και Νησιωτικής Ανάπτυξης Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 2020).

→ Η Κοινή Αγροτική Πολιτική

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) αποτελεί την πρώτη κοινή Ευρωπαϊκή πολιτική και εφαρμόστηκε για πρώτη φορά το 1957. Το 1970 εισάγονται νέα μέτρα για τις Λιγότερο Ευνοημένες Περιοχές, τα οποία αφορούσαν τη στήριξη του κλάδου σε νησιωτικές, ορεινές, απομακρυσμένες και παραμεθόριες περιοχές. Το 1999 συγκεντρώνεται το σύνολο των συνοδευτικών μέτρων που εφαρμόζονται διαχρονικά και η πολιτική αλλάζει ονομασία σε Πολιτική Ανάπτυξης Υπαίθρου (Σπιλάνης, 2012).

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Εγγυήσεων [ΕΓΤΕ] / European Agricultural Guarantee Fund (EAGF)], όπως και το European Agricultural Fund for Rural Development / Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) ενισχύουν τα ειδικά γεωργικά καθεστώτα που σημειώνονται στα μικρά νησιά του Αιγαίου, νησιά τα οποία έχουν αναγνωριστεί ως μία ιδιαίτερα κατακερματισμένη περιοχή με αξιοσημείωτα γεωγραφικά εμπόδια και περιορισμούς, καθώς και τις Εξόχως Αποκεντρωμένες Περιοχές (Haase & Maier, 2021).

Ένα ακόμα ταμείο που διαθέτει πρόνοιες για τον νησιωτικό χώρο είναι το Ευρωπαϊκό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ), το οποίο στοχεύει στην ενίσχυση των νησιωτικών και απομακρυσμένων περιοχών της Ε.Ε. όσον αφορά τον πρωτογενή τομέα. Συγκεκριμένα εστιάζει στην «άμβλυση των ειδικών περιορισμών και των διαρθρωτικών προβλημάτων στη Γεωργία και τη Δασοκομία και την ενίσχυση της προστιθέμενης αξίας των γεωργικών και δασοκομικών προϊόντων, ως αποτέλεσμα της απόστασης, του νησιωτικού χαρακτήρα ή της απομακρυσμένης θέσης και της εξάρτησης της αγροτικής οικονομίας των παραπάνω απομακρυσμένων περιοχών από έναν περιορισμένο αριθμό γεωργικών προϊόντων, καθώς και να προωθήσει μια ισχυρή πολιτική αγροτικής ανάπτυξης» (ΙΤΑ & ΚΕΔΕ, 2016: σελ. 100).

→ Η Κοινή Αλιευτική Πολιτική

Η αλιευτική πολιτική αποτελεί εξ ορισμού μία πολιτική της Ε.Ε. που διαθέτει προβλέψεις για τα νησιά. Δεν παύει να είναι ωστόσο μία από τις πολλές κοινοτικές, τομεακές πολιτικές που αναφέρεται σε ένα συγκεκριμένο τομέα, ο οποίος αφορά και επηρεάζει τα νησιά [Eur-Lex. 2023(β)].

Πρώτο βήμα ως προς την διαμόρφωση της εν λόγω πολιτικής ήταν η δημιουργία του Ευρωπαϊκού Ταμείου Αλιείας, σύμφωνα με τον Κανονισμό 1198/2006. Στόχος του Ταμείου είναι η ενίσχυση των απομακρυσμένων περιφερειών και νησιών της Ε.Ε. (ΙΤΑ & ΚΕΔΕ, 2016).

Μερικά χρόνια αργότερα από την ίδρυση του Ταμείου Αλιείας ακολουθεί ο Κανονισμός 1380/2013 για τη θέσπιση της Κοινής Αλιευτικής Πολιτικής (ΚΑΠ). Σκοπός του Κανονισμού είναι να διασφαλιστεί η συμβολή της υδατοκαλλιέργειας και της αλιείας στην περιβαλλοντική, κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της Ένωσης με όρους βιωσιμότητας. Συγκεκριμένα ο Κανονισμός περιλαμβάνει μία σειρά από βασικούς κανόνες που διέπουν την Κοινή Αλιευτική Πολιτική (Eur-Lex. 2023β).

Οι βασικοί πυλώνες της πολιτικής είναι (Eur-Lex. 2023β):

- διεθνής πολιτική
- πολιτική αγοράς και εμπορίου
- διαχείριση της αλιείας
- χρηματοδοτική συνδρομή.

Κύριος στόχος της ΚΑΠ είναι η διατήρηση των θαλάσσιων βιολογικών πόρων, με την ταυτόχρονη ανάπτυξη του κλάδου. Ειδικότερα, σκοπός είναι να αυξηθεί η παραγωγικότητα με γνώμονα πάντα τη διατήρηση και αειφόρο διαχείριση των θαλάσσιων πόρων, τη διαθεσιμότητα τροφίμων σε εύλογο εύρος τιμών και τέλος την εξασφάλιση της σταθερότητας της αγοράς (Eur-Lex. 2023β).

Όσον αφορά την τρέχουσα προγραμματική περίοδο 2021-2027, η χρηματοδότηση του κλάδου βασίζεται στο Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας, Αλιείας και Υδατοκαλλιέργειας (ΕΤΘΑΥ), με σκοπό την υποστήριξη των προβλέψεων τόσο της Κοινής Αλιευτικής Πολιτικής όσο και της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας (Eur-Lex. 2023β).

Ενίσχυση της επιχειρηματικότητας

Όσον αφορά την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας υφίστανται οι πολιτικές Έρευνας και Καινοτομίας και οι πολιτικές κρατικών ενισχύσεων, οι οποίες είναι ιδιαίτερα σημαντικές για τον νησιωτικό χώρο στον οποίο ο οικονομικός τομέας πάσχει λόγω, μεταξύ άλλων, την αδυναμίας ανάπτυξης οικονομιών κλίμακας. Το χρηματοδοτικό εργαλείο για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας των νησιών είναι τα Διαρθρωτικά Ταμεία και κυρίως το Ταμείο Συνοχής (Σπιλάνης, 2012). Το κύριο χρηματοδοτικό εργαλείο σχετικά με την επιχειρηματικότητα αλλά κυρίως με την έρευνα και την καινοτομία είναι το Horizon (Ε.Ε.Τ.Α.Α. Α.Ε. & Εργαστήριο Τοπικής και Νησιωτικής Ανάπτυξης Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 2020).

→ Υπηρεσίες Δημοσίου Συμφέροντος

Οι Υπηρεσίες Δημοσίου Συμφέροντος είναι επίσης καθοριστικής σημασίας για τα νησιά, όπως (Σπιλάνης, 2012):

- Η **Πολιτική Μεταφορών**, η οποία στοχεύει στην καλύτερη δυνατή σύνδεση μεταξύ των περιφερειών και των επί μέρους περιοχών της Ένωσης, που έχει καθοριστική σημασία για τον νησιωτικό χώρο, δεδομένης της απομόνωσης που χαρακτηρίζει τα περισσότερα νησιά.
- Η **Ενεργειακή Πολιτική**, η οποία έχει βαρύνουσα σημασία για τα νησιά, δεδομένης της κλιματικής αλλαγής, αλλά και για την εξασφάλιση της ενεργειακής τους αυτάρκειας. Στο πλαίσιο αυτό πραγματοποιούνται πολλές δράσεις που αφορούν τα νησιά, όπως το «Sasmo» ή «το πράσινο νησί» στη Δανία, που αφορά μία πρωτοβουλία για την προώθηση των ΑΠΕ.
- Η **δημιουργία δικτύων** στο πλαίσιο της Ένωσης για την προώθηση των παραπάνω πολιτικών.

Αναβάθμιση Ανθρώπινου Δυναμικού

Στο πλαίσιο της εξασφάλισης της εδαφικής, κοινωνικής και οικονομικής συνοχής δρα και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ), το οποίο στοχεύει στην ενίσχυση και αύξηση της απασχόλησης. Οι χρηματοδοτήσεις αφορούν το σύνολο των κρατών-μελών της Ε.Ε., αλλά δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα σε περιφέρειες που εντοπίζεται ότι υπάρχει μεγαλύτερη ανάγκη, όπως οι νησιωτικές περιοχές. Για παράδειγμα την περίοδο 2000 – 2006 έλαβαν χώρα πέντε

προγράμματα: τρία στο πλαίσιο του «Ολοκληρωμένου Χωρικού Σχεδίου για Απομακρυσμένα Νησιά» και δύο στο πλαίσιο του «τοπικού αναπτυξιακού προγράμματος για τα νησιά» (Σπιλάνης, 2012).

→ Η Πράσινη Συμφωνία

Τα νησιά είναι από τις περιοχές που επηρεάζονται περισσότερο από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Το γεγονός αυτό οφείλεται κατά κύριο λόγο στην άνοδο της στάθμης της θάλασσας, την οξίνιση του θαλάσσιου περιβάλλοντος, την αύξηση της θερμοκρασίας και της τρωτότητάς τους όσον αφορά τις φυσικές καταστροφές (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019).

Στο πλαίσιο της αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής ή της κλιματικής κρίσης σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το 2019, θεσπίστηκε η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία. Στη συμφωνία διατυπώνεται ότι η Επιτροπή δεσμεύεται για τη συνέχιση των δράσεων που αφορούν την «Καθαρή ενέργεια για τα νησιά της Ε.Ε.», με στόχο τη διαμόρφωση ενός μακροπρόθεσμου πλαισίου για τη μετάβαση των νησιών της Ε.Ε. σε καθαρές μορφές ενέργειας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019).

Στο πλαίσιο της επίτευξης των στόχων της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας στο ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 7ης Ιουνίου 2022 τονίζεται η ανάγκη για τη διαμόρφωση και εφαρμογή στοχευμένων πολιτικών, που να αφορούν και να εξασφαλίζουν την αειφόρο διαχείριση των φυσικών πόρων των νησιών, όπως του νερού και του εδάφους, την αειφόρο διαχείριση της βιοποικιλότητας και την εφαρμογή δράσεων για την ενίσχυση των γεωργών και της αγροτικής παραγωγής. Ταυτόχρονα τονίζεται η ανάγκη για την αντιμετώπιση των ζητημάτων της θαλάσσιας και παράκτιας ρύπανσης και της υπεραλίευσης. Τα παραπάνω θεωρούνται ιδιαίτερα σημαντικά για τον νησιωτικό χώρο, δεδομένων των πιέσεων που αντιμετωπίζει καθώς και της αξιοσημείωτης βιοποικιλότητας που εντοπίζεται σε αυτόν (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2022).

Στο πλαίσιο αυτό, αλλά και βάσει των προβλέψεων της Συμφωνία του Παρισιού, του νομοθετήματος για το κλίμα και της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, το Κοινοβούλιο ζητά επίσης να προσδιοριστεί ειδική στήριξη για τα νησιά με σκοπό την αντιμετώπιση των παραπάνω ζητημάτων και με στόχο την εξασφάλιση της ανθεκτικότητας και της προσαρμοστικότητάς τους στην κλιματική αλλαγή (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2022).

Για την επίτευξη των κλιματικών στόχων της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας με σκοπό την επίτευξη της κλιματικής ουδετερότητας μέχρι το 2050 και εν προκειμένω της επιτάχυνσης της ενεργειακής μετάβασης σε καθαρή ενέργεια των νησιών της Ε.Ε. δημιουργήθηκε το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης. Τέλος τα εδαφικά σχέδια δίκαιης μετάβασης, σύμφωνα με το Κοινοβούλιο, θα περιλαμβάνουν προβλέψεις για τον νησιωτικό χώρο και τις Εξόχως Αποκεντρωμένες Περιοχές, με καθορισμένα ποσά ενίσχυσης που θα συνοδεύονται από την ανάλογη τεκμηρίωση (Haase & Maier, 2021).

→ **Ο Ευρωπαϊκός Νόμος για το κλίμα**

Στο Ευρωπαϊκό νομοθέτημα για το κλίμα υπάρχει σαφής πρόβλεψη για τον νησιωτικό χώρο. Ειδικότερα για τον προσδιορισμό και την εφαρμογή των μέτρων και των δράσεων που λαμβάνονται τόσο σε Ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο για την επίτευξη των κλιματικών στόχων. Τονίζεται επίσης ότι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και η Επιτροπή, καθώς και τα κράτη-μέλη θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις ιδιαιτερότητες του νησιωτικού χώρου (Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2023β και 2023γ).

→ **Η νέα στρατηγική της ΕΕ για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή**

Η ανάγκη πρόβλεψης για την οικονομική υποστήριξη και στοχευμένη χρηματοδότηση στα νησιά της Ε.Ε. με στόχο την ενίσχυση της ανθεκτικότητάς τους στην κλιματική αλλαγή αναγνωρίζεται και από τη νέα στρατηγική της Ε.Ε., ενώ τονίζεται η ανάγκη προσδιορισμού ειδικών χρηματοδοτικών πόρων για τα αναπτυσσόμενα μικρά νησιωτικά κράτη (Haase & Maier, 2021).

Στη στρατηγική διατυπώνεται επίσης ότι η Ε.Ε. θα προωθήσει δράσεις για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή σε όλα τα επίπεδα, ευρωπαϊκό, περιφερειακό, εθνικό, υποεθνικό. Θα υποβάλλονται επίσης εκθέσεις προόδου όσον αφορά την προσαρμογή, με τρόπο που να είναι δυνατή η σύγκριση και μεταξύ περιοχών με ιδιαιτερότητες, όπως οι νησιωτικές περιοχές (Haase & Maier, 2021).

→ **Η Δέσμη «Fit for 55»**

Η δέσμη «Προσαρμογή στον στόχο του 55 %» («Fit for 55») συγκεντρώνει ένα σύνολο προτάσεων που στοχεύουν στη διασφάλιση της εναρμόνισης των ευρωπαϊκών πολιτικών με τους κλιματικούς στόχους που έχουν συμφωνηθεί από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Κοινοβούλιο. Ειδικότερα, στόχο αποτελεί η δημιουργία ενός πλαισίου το οποίο θα είναι αποτέλεσμα της επικαιροποίησης και αναθεώρησης της νομοθεσίας της Ε.Ε. και της διαμόρφωσης των ανάλογων πρωτοβουλιών για την επίτευξη των κλιματικών στόχων που έχουν τεθεί (Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2023α).

→ **Το Πλαίσιο της Ε.Ε. για τον Θαλάσσιο και τον Παράκτιο Χώρο**

Το 2000 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκδίδει την «Ολοκληρωμένη Διαχείριση Παράκτιων Ζωνών: Μία Στρατηγική για την Ευρώπη» (Μπεριάτος & Παπαγεωργίου, 2010; Κατσιαφυλλούδης, 2014). Μέσω της στρατηγικής αυτής προτείνεται Οδηγία-Πλαίσιο αναφορικά με το θαλάσσιο περιβάλλον και σε συνδυασμό με την στρατηγική για τις ακτές ενσωματώνονται στη Πράσινη Βίβλο: «Προς μία μελλοντική θαλάσσια πολιτική για την Ένωση: Ένα ευρωπαϊκό όραμα για τους ωκεανούς και τις θάλασσες», η οποία εγκρίνεται το 2006 (Μπεριάτος & Παπαγεωργίου, 2010).

Ένα χρόνο αργότερα προτείνεται η Ολοκληρωμένη Θαλάσσια Πολιτική στα πλαίσια της έγκρισης της Γαλάζιας Βίβλου. Η κίνηση αυτή αποτελεί ένα αξιοσημείωτο βήμα για τη βιώσιμη χρήση και

προστασία του περιβάλλοντος του θαλάσσιου χώρου και των παράκτιων ζωνών. Κύριοι στόχοι αποτέλεσαν η διαμόρφωση μιας θαλάσσιας πολιτικής, η οποία θα εστιάζει στη δημιουργία βάσης γνώσης μέσω της παρακολούθησης αλλά και της συλλογής δεδομένων. Το μέσο επίτευξης των παραπάνω θα αποτελεί ο **Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός** (EP&C, 2008; Tsilimigkas et al., 2016; Μπεριάτος & Παπαγεωργίου, 2010).

Η Οδηγία, που έχει προταθεί στα πλαίσια της στρατηγικής, εκδίδεται την ίδια χρονιά: Οδηγία - Πλαίσιο 2008/56/ΕΚ, «Στρατηγική για το θαλάσσιο περιβάλλον». Αποτελεί ένα σημαντικό βήμα για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος, γεγονός που συνιστά και έναν από τους κύριους στόχους της Θαλάσσιας Πολιτικής (Μπεριάτος & Παπαγεωργίου, 2010; Ρέμπης κ.ά., 2018).

Την ίδια χρονιά με τις προαναφερθείσες εξελίξεις εγκρίνεται και το Πρωτόκολλο για την Ολοκληρωμένη Διαχείριση των Παράκτιων Ζωνών (ΟΔΠΖ) της Μεσογείου και υπογράφεται από τα κράτη-μέλη της Ε.Ε., μεταξύ των οποίων βρίσκεται και η Ελλάδα (Μπεριάτος & Παπαγεωργίου, 2010).

Η σχέση και η αλληλεπίδραση μεταξύ χερσαίου και θαλάσσιου χώρου συνέχισε να απασχολεί την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Ο θαλάσσιος και ο παράκτιος χώρος υφίστανται αυξανόμενες πιέσεις, οδηγώντας στην ανάγκη για προστασία και διαχείρισή τους. Δεδομένης αυτής της ανάγκης, το 2014 εκδίδεται η Οδηγία 2014/89/ΕΕ για τον Θαλάσσιο Χωροταξικό Σχεδιασμό (Ρέμπης και άλλοι, 2018; Tsilimigkas et al., 2016).

Σκοπός της Οδηγίας είναι τα κράτη-μέλη να έχουν θεσμοθετήσει Θαλάσσιο Χωροταξικό Σχεδιασμό έως τις 31 Μαρτίου του 2021. Λαμβάνοντας υπόψη την προαναφερθείσα αλληλεπίδραση μεταξύ χερσαίου και θαλάσσιου χώρου, τις ιδιαιτερότητες της εκάστοτε περιοχής, καθώς και τις χρήσεις γης και τις δραστηριότητες, στόχος είναι η αειφόρος χρήση των θαλάσσιων φυσικών πόρων και η βιώσιμη ανάπτυξη των θαλάσσιων οικονομιών και περιοχών (Ρέμπης και άλλοι, 2018; EP&C, 2014; Tsilimigkas et al., 2016).

→ Η Συμμετοχή σε δίκτυα και πρωτοβουλίες

Βήματα προς τη διαμόρφωση νησιωτικής πολιτικής έχουν γίνει και μέσω οργανισμών, οι οποίοι είτε παράγουν είτε υποστηρίζουν την έρευνα και την καινοτομία και θέτουν το πλαίσιο για είτε διακρατικές είτε διαπεριφερειακές συνεργασίες και συμπράξεις. Οι πιο χαρακτηριστικοί οργανισμοί είναι οι ακόλουθοι (Haase & Maier, 2021):

- Η Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Μικρών Νησιών (ESIN)
- Η Επιτροπή των Νησιών (CPMR)
- Η Διαομάδα για τις Θάλασσες, τα ποτάμια, τα νησιά και τις παράκτιες περιοχές (SEArica).

Στο πλαίσιο αυτό διαμορφώνονται και εφαρμόζονται διάφορες πρωτοβουλίες, οι οποίες υποστηρίζονται από Ευρωπαϊκά προγράμματα ή μέσα, όπως το "Horizon 2020" και το INTERREG (Haase & Maier, 2021).

Πίνακας 1-4: Πρωτοβουλίες της Ε.Ε. για τα νησιά

α/α	Τίτλος	Τύπος	Συνεργαζόμενα
1	Πρωτοβουλία για καθαρή ενέργεια στα νησιά της Ε.Ε.	Πρωτοβουλία που υποστηρίζεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, με στόχο την ανάπτυξη ενός μακροπρόθεσμου πλαισίου για τη μετάβαση στην καθαρή ενέργεια	Ελλάδα, Μάλτα, Κύπρος, Ιταλία, Κροατία, Γερμανία, Γαλλία, Δανία, Σουηδία, Ιρλανδία, Ισπανία, Πορτογαλία, Φινλανδία και Εσθονία
2	NESOI – Νέες ενεργειακές λύσεις για τα νησιά	Ενίσχυση των νησιών στο πλαίσιο του προγράμματος «Horizon 2020», το οποίο παρέχει μικρές επιχορηγήσεις και τεχνική βοήθεια για την υλοποίηση έργων καθαρής ενέργειας και απανθρακοποίησης	Ισπανία, Γαλλία, Βέλγιο, Γερμανία, Κροατία, Ιταλία, Ελλάδα
3	Νησιά Καινοτομίας	Πρόγραμμα «INTERREG» που στοχεύει στην μετατροπή των νησιών σε περιβάλλοντα καινοτομίας και επιχειρηματικότητας μέσω της διερεύνησης και της βελτίωσης των μέτρων δημόσιας πολιτικής που αφορούν αυτά τα ζητήματα	Ελλάδα, Εσθονία, Δανία, Κάτω Χώρες, Πορτογαλία (Αζόρες και Μαδέρα)
4	Πρωτοβουλία για έξυπνα νησιά	Μία «Bottom-up» / «από κάτω προς τα πάνω» προσπάθεια των Ευρωπαϊκών νησιωτικών αρχών και κοινοτήτων να δουν τα νησιά ως εργαστήρια τεχνολογικής, κοινωνικής, περιβαλλοντικής, οικονομικής και πολιτικής καινοτομίας	Κροατία, Κύπρος, Δανία, Εσθονία, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Μάλτα, Κάτω Χώρες, Πορτογαλία, Ισπανία, Σουηδία, Ηνωμένο Βασίλειο
5	Παρατηρητήριο Τουρισμού για την οικονομία των νησιών (OTIE)	ΜΚΟ που προσφέρει δεδομένα και έρευνα για την υποστήριξη στρατηγικών εγγράφων για τα νησιά	Ιταλία, Ισπανία, Γαλλία, Πορτογαλία, Ελλάδα, Μάλτα, Κύπρος
6	Απελευθέρωση του δυναμικού έρευνας και καινοτομίας των Εξόχως Αποκεντρων Περιφερειών της ΕΕ (FORWARD)	Έργο που εφαρμόζεται στο πλαίσιο του προγράμματος «Horizon 2020» και στηρίζει τις ΕΑΠ όσον αφορά την ενίσχυση της έρευνας και του ανθρώπινου δυναμικού που ασχολείται με την καινοτομία. Το έργο υλοποιήθηκε στο πλαίσιο της στρατηγικής της Ε.Ε. για τις ΕΑΠ.	Εξόχως Αποκεντρωμένες Περιφέρειες

α/α	Τίτλος	Τύπος	Συνεργαζόμενα
7	Σύμφωνο των νησιών (Pact of Islands)	Εμπνευσμένο από το Σύμφωνο των Δημάρχων δημιουργήθηκε με σκοπό την εφαρμογή αειφόρων ενεργειακών δράσεων στα νησιά της Ε.Ε., όπως η εγκατάσταση βιώσιμων συστημάτων μεταφορών και ενέργειας	64 νησιωτικές περιοχές/κοινοότητες

Πηγή: Ίδια επεξεργασία από Island Pact EU; ITA & ΚΕΔΕ, 2016; Haase & Maier, 2021

Από την παραπάνω ανάλυση αναδεικνύεται ότι υπάρχει πλήθος πολιτικών, προγραμμάτων και πρωτοβουλιών που αφορούν στον νησιωτικό χώρο. Παρόλα αυτά δεν μπορούν να θεωρηθούν ικανά για την επίλυση των ζητημάτων του νησιωτικού χώρου και την εξασφάλιση της αειφόρου ανάπτυξης του για τους κάτωθι κύριους λόγους (Σπιλάνης, 2012):

- Στην πλειοψηφία τους οι τομεακές πολιτικές της Ε.Ε. δεν λαμβάνουν υπόψη τα ειδικά χαρακτηριστικά των επί μέρους περιοχών.
- Οι πολιτικές αυτές θέτουν στόχους που αφορούν το Ευρωπαϊκό επίπεδο χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τις δυνητικές επιπτώσεις και τα διαφορετικά αποτελέσματα που έχουν σε διαφορετικούς τύπους περιοχών.
- Δεδομένων των παραπάνω. οι πολιτικές μπορεί να οδηγούν και σε αντιφατικά αποτελέσματα.
- Τα αποτελέσματα από την εφαρμογή μίας πολιτικής διαφέρουν σε μία ηπειρωτική σε σχέση με μία νησιωτική ή οποιαδήποτε άλλη περιοχή με ειδικά χαρακτηριστικά ακόμα και του ίδιου κράτους-μέλους. Ενδεικτικά πιθανοί λόγοι μπορεί να είναι η δυσκολία στη μετακίνηση εργατικού δυναμικού, πρώτων υλών, μηχανημάτων, η αδυναμία δημιουργίας οικονομιών κλίμακας κ.ά.

2.2.3. Εθνικό Επίπεδο

Όπως και στο Ευρωπαϊκό, έτσι και στο εθνικό επίπεδο δεν υφίσταται σαφώς διατυπωμένη νησιωτική πολιτική. Ωστόσο, πέραν της εφαρμογής στην ελληνική πραγματικότητα των προαναφερθεισών ευρωπαϊκών πολιτικών και προγραμμάτων, τα οποία διαθέτουν πρόνοιες για τον νησιωτικό χώρο, η εθνική αναπτυξιακή πολιτική δεν διαφοροποιείται χωρικά ώστε να προβλέπει άμεσα για ειδικές κατηγορίες χώρου, όπως είναι οι ορεινές και οι νησιωτικές· και δεν λαμβάνει υπόψη τα ειδικά χαρακτηριστικά τους (Ε.Ε.Τ.Α.Α. Α.Ε. & Εργαστήριο Τοπικής και Νησιωτικής Ανάπτυξης Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 2020).

Παρόλα αυτά, στο Σύνταγμα της Ελλάδος και συγκεκριμένα στο άρθρο 101, παρ. 4 αναφέρεται ότι κατά την κανονιστική δράση της διοίκησης και του νομοθέτη, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η ανάπτυξη των νησιωτικών και ορεινών περιοχών και οι ιδιαίτερες συνθήκες τους (ITA & ΚΕΔΕ, 2016).

Επιπλέον στο άρθρο 106, παρ. 1 αναφέρεται: «για την εδραίωση της κοινωνικής ειρήνης και την προστασία του γενικού συμφέροντος, το κράτος προγραμματίζει και συντονίζει την οικονομική

δραστηριότητα στη χώρα, επιδιώκοντας να εξασφαλίσει την οικονομική ανάπτυξη όλων των τομέων της εθνικής οικονομίας. Λαμβάνει τα επιβαλλόμενα μέτρα για την αξιοποίηση των πηγών του εθνικού πλούτου, από την ατμόσφαιρα και τα υπόγεια ή υποθαλάσσια κοιτάσματα, για την προώθηση της περιφερειακής ανάπτυξης και την προαγωγή ιδίως της οικονομίας των ορεινών, νησιωτικών και παραμεθόριων περιοχών» (ΙΤΑ & ΚΕΔΕ, 2016: 123).

Αναφορικά με τον χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό στη χώρα, επίσης δεν υφίσταται κάποιο θεσμοθετημένο πλαίσιο ή σχέδιο που να αφορά τον συγκεκριμένο χώρο, παρόλο που τα τελευταία χρόνια το θεσμικό πλαίσιο του χωρικού σχεδιασμού έχει αλλάξει αρκετές φορές. Συγκεκριμένα, το 2014 αποτελεί την εναρκτήρια χρονιά για το πλήθος αλλαγών που ακολούθησαν με τον Ν. 4269/2014, ο οποίος αντικατέστησε τους νόμους 2508/1997 και 2742/1999. Δύο χρόνια αργότερα, ο 4447/2016 αντικαθιστά τον νόμο του 2014. Η τελευταία αλλαγή έρχεται το 2020 με τον Ν. 4759/2020 (Tsilimigkas et. al., 2022).

Όσον αφορά τον νησιωτικό χώρο συγκεκριμένα, ο Ν. 2742/1999 αναγνωρίζει τη σημασία του παράκτιου χώρου και ειδικότερα την ανάγκη για χωροταξικό σχεδιασμό που να αφορά την παράκτια ζώνη και τα νησιά. Με αφορμή την πρόβλεψη του νόμου, ξεκινάει μία προσπάθεια στα τέλη της δεκαετίας με στόχο την σύνταξη Ειδικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον παράκτιο χώρο και τα νησιά (Tsilimigkas et al., 2016b).

Πράγματι το 2003 παρουσιάζεται το αποτέλεσμα της μελέτης, ενώ το 2008 γίνεται μία δεύτερη προσπάθεια για τη θεσμοθέτηση του πλαισίου με αφορμή την υπογραφή του Πρωτοκόλλου για την Ολοκληρωμένη Διαχείριση του Παράκτιου Χώρου (Μπεριάτος & Παπαγεωργίου, 2010). Έτσι το Σχέδιο του ΕΠΧΣΑΑ τίθεται σε διαβούλευση το 2010, χωρίς όμως να εγκριθεί και να τεθεί σε ισχύ μέχρι και σήμερα (Κατσιαφυλλούδης, 2014).

Το Ειδικό Πλαίσιο περιελάμβανε κατευθύνσεις για τη χωροταξική οργάνωση του παράκτιου και νησιωτικού χώρου σε εθνικό επίπεδο. Σύμφωνα με το άρθρο 3, πιο συγκεκριμένα, το πεδίο εφαρμογής του πλαισίου αφορά το σύνολο της έκτασης των νησιών, ενώ για τον παράκτιο χερσαίο χώρο γίνεται αναφορά είτε έως τα όρια του παράκτιου ΟΤΑ είτε έως το υψόμετρο των 600 μ., στην περίπτωση που αυτό βρίσκεται εντός των διοικητικών ορίων (ΥΠΕΚΑ, 2009).

Μετά την ως άνω προσπάθεια και για τα επόμενα οκτώ χρόνια δεν θεσμοθετείται κάποιο κείμενο που να σχετίζεται με τον νησιωτικό χώρο έως και την ενσωμάτωση της Οδηγίας 2014/89/EU για τον Θαλάσσιο Χωροταξικό Σχεδιασμό, με τον Ν. 4546/2018. (Tsilimigkas et. al., 2020).

Με αφορμή το ισχύον θεσμικό πλαίσιο χωρικού σχεδιασμού στη χώρα, ενσωματώνεται και η Οδηγία για τον ΘΧΣ με τον Ν. 4546/2018. Έτσι λοιπόν η εθνική χωρική στρατηγική του θαλάσσιου χώρου γίνεται μέρος της εθνικής στρατηγικής του Ν. 4447/2016 – η οποία έχει αντικαταστήσει το ΓΠΧΣΑΑ του Ν. 2742/1999 – αλλά ορίζει επίσης και τα θαλάσσια χωροταξικά σχέδια για τον θαλάσσιο χώρο (Ρέμπης και άλλοι, 2018; Tsilimigkas et. al., 2020).

Η πιο πρόσφατη μεταρρύθμιση του πλαισίου του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού γίνεται με τον Ν. 4759/2020, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει. Όσον αφορά τα νησιά, προβλέπει εμμέσως για αυτά και ειδικότερα για τον θαλάσσιο χώρο· ενώ στο άρθρο 3, παρ. 1 αναφέρεται «Για τη βιώσιμη ανάπτυξη και οργάνωση του εθνικού χώρου, το Υπουργικό Συμβούλιο εγκρίνει Εθνική Χωρική Στρατηγική, που αναφέρεται στον χερσαίο και θαλάσσιο χώρο. Η Εθνική Χωρική Στρατηγική αποτελεί κείμενο βασικών αρχών πολιτικής για την ανάπτυξη και τον σχεδιασμό του χώρου, καθώς και για τον συντονισμό των διαφόρων πολιτικών με χωρικές συνέπειες. Περιλαμβάνει ενδεικτικές κατευθύνσεις χωρικής οργάνωσης, τους βασικούς άξονες, καθώς και τους μεσοπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους στόχους χωρικής ανάπτυξης στο επίπεδο της Γενικής Κυβέρνησης και των επιμέρους φορέων της. Ενσωματώνει, επίσης, την εθνική θαλάσσια χωρική στρατηγική και προτείνει τις υποδιαιρέσεις του θαλάσσιου χώρου» (Ν. 4759, 2020).

Ακολουθεί ο Ν. 4832/2021 «Κύρωση κώδικα νομοθεσίας για την ολοκληρωμένη θαλάσσια πολιτική στον νησιωτικό χώρο και για τον μηχανισμό εφαρμογής, την κρατική εποπτεία και τους γενικούς όρους υλοποίησης του Μεταφορικού Ισοδυναμίου» (Ν. 4832, 2021).

Σύμφωνα με το Τμήμα Ι, Κεφάλαιο Α', άρθρο 1 του νόμου, στόχο αποτελεί «ο καθορισμός του πλαισίου για τον σχεδιασμό και την εξειδίκευση των κατευθύνσεων της εθνικής στρατηγικής για την ολοκληρωμένη θαλάσσια πολιτική στον νησιωτικό χώρο, τον προσδιορισμό των βιώσιμων αναπτυξιακών πολιτικών και προγραμμάτων χρηματοδότησης που συνδέονται με τη θαλάσσια οικονομία και τη νησιωτικότητα, καθώς και τον συντονισμό κρίσιμων δημοσίων πολιτικών που συνδέονται με τον θαλάσσιο χώρο, υπό το πρίσμα της αειφορίας και της βιώσιμης ανάπτυξης σύμφωνα με την κείμενη εθνική και ευρωπαϊκή νομοθεσία, καθώς και τους στόχους βιώσιμης ανάπτυξης του Ο.Η.Ε. (Ατζέντα 2030)» (Ν. 4832, 2021).

Ως Εθνική Στρατηγική, και όχι Εθνική Χωρική Στρατηγική του Ν. 4759/2020, στο άρθρο 2, παρ. γ, του Ν. 4832/2021 ορίζεται «Το κείμενο της Εθνικής Στρατηγικής για την Ολοκληρωμένη Θαλάσσια Πολιτική στον Νησιωτικό χώρο, για τον στρατηγικό και επιχειρησιακό σχεδιασμό των βασικών δημόσιων πολιτικών σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο με στόχο την ανάπτυξη της Θαλάσσιας Οικονομίας και την αντιμετώπιση των ζητημάτων της νησιωτικής συνοχής, καθώς και την προώθηση των επενδύσεων και βιώσιμων θέσεων απασχόλησης στους τομείς της Θαλάσσιας Οικονομίας και της Γαλάζιας Ανάπτυξης (Ν. 4832, 2021).

Επιπλέον γίνεται αναφορά στις δράσεις και τις αρμοδιότητες του Υπουργείου Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής όσον αφορά τον νησιωτικό χώρο, το οποίο θα συνεργάζεται κατά περίπτωση με την τοπική αυτοδιοίκηση, τα πανεπιστημιακά ιδρύματα και λοιπούς αρμόδιους φορείς, προκειμένου να (Ν. 4832, 2021):

- Θεσμοθετεί και να παρακολουθεί σχέδια, στρατηγικές, δράσεις και προγράμματα που σχετίζονται με τον νησιωτικό χώρο και την θαλάσσια οικονομία.
- Αντιμετώπισει την έντονη διαφοροποίηση του νησιωτικού χώρου και να λάβει υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, ειδικότερα όσον αφορά τα μικρά νησιά ή τα νησιά εκείνα που έχουν έντονα οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά προβλήματα μέσω της υιοθέτησης ενός ολοκληρωμένου σχεδίου δράσης.

Σύμφωνα με το άρθρο 4 του Κεφαλαίου Β, η Εθνική Στρατηγική περιλαμβάνει τουλάχιστον τα ακόλουθα (Ν. 4832, 2021):

«α) αποτίμηση των αναπτυξιακών κενών ανά κατηγορία νησιωτικών περιοχών ή θεματικού πεδίου, με έμφαση στην ανάλυση των ιδιαίτερων χωρικών, οικονομικών, κοινωνικών - πληθυσμιακών και περιβαλλοντικών προκλήσεων, καθώς και κοινωνικών ανισοτήτων σε βάρος των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με αναπηρία,
β) διατύπωση της κεντρικής επιδίωξης και του οράματος, υπό το πρίσμα της βιώσιμης ανάπτυξης και αειφορίας στη χρήση των υλικών και άυλων πόρων,
γ) διατύπωση των στρατηγικών και των ειδικών αναπτυξιακών στόχων,
δ) διατύπωση και ανάλυση πυλώνων προτεραιότητας, με επαρκή αιτιολόγηση του περιεχομένου και συσχέτιση με προτεραιότητες και κατευθύνσεις ευρωπαϊκών και άλλων εθνικών πολιτικών και στρατηγικών, καθώς και θέσπιση δεικτών εκροών και αποτελέσματος,
ε) περιγραφή του μηχανισμού παρακολούθησης και αξιολόγησης,
στ) ανάλυση πορισμάτων διαβούλευσης, με ειδική έμφαση στον τρόπο ενεργοποίησης των τοπικών νησιωτικών κοινωνιών και φορέων, λαμβάνοντας ειδική μέριμνα για την αποτύπωση των κρίσιμων αναπτυξιακών ζητημάτων των μικρών νησιών,
ζ) σχέδια δράσης υλοποίησης ανά τομέα πολιτικής, συμπεριλαμβανομένου ειδικού σχεδίου δράσης για την υλοποίηση πολιτικών και παρεμβάσεων για τα μικρά και τα απομακρυσμένα νησιά, στα οποία ενσωματώνονται η περιβαλλοντική, η οικο-συστημική προσέγγιση, η διάσταση της αναπηρίας και η άρση ανισοτήτων,
η) περιγραφή του ενιαίου συστήματος δεικτών για την παρακολούθηση υλοποίησης της Εθνικής Στρατηγικής, με υιοθέτηση κοινών και ειδικών δεικτών, όπως αυτοί ορίζονται μέσα από κείμενα, κατευθυντήριες οδηγίες και μελέτες εθνικών, ευρωπαϊκών ή παγκόσμιων οργανισμών και φορέων εγνωσμένου κύρους». (Ν. 4832, 2021)

Η αξιολόγησή της όσον αφορά την εκπλήρωση των στόχων και την υλοποίηση των επί μέρους προβλεπόμενων προγραμμάτων είναι ετήσια, ενώ η Στρατηγική μπορεί να αναθεωρείται ανά 2 έτη και να συντάσσεται κάθε 5 (Ν. 4832, 2021).

Τονίζεται επίσης ότι θα πρέπει να καλύπτει το σύνολο των περιβαλλοντικών, κοινωνικών και οικονομικών ζητημάτων με τα οποία έρχεται αντιμέτωπος ο νησιωτικός χώρος και να εξασφαλίζεται ότι λαμβάνεται υπόψη και λειτουργεί συνεργιστικά με το λοιπό θεσμικό πλαίσιο που διέπει και σχετίζεται με αυτό τον χώρο, όπως με τον Θαλάσσιο Χωροταξικό Σχεδιασμό, την Εθνική Στρατηγική για την Ενέργεια και το Κλίμα, κ.ά. (Ν. 4832, 2021).

Τέλος είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι στο πλαίσιο του ίδιου νόμου προβλέπεται η σύσταση Συμβουλίου Νησιωτική Πολιτικής (Ν. 4832, 2021).

Αναφορικά με τη χρηματοδότηση των νησιών και τα σχετικά αναπτυξιακά προγράμματα, καταγράφονται στη συνέχεια τα κυριότερα που αφορούν τον νησιωτικό χώρο:

- Εταιρικό Σύμφωνο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ)_ 2021-27

- Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης (ΕΠΑ) 2021-2025
- Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης - Περιφερειακά Προγράμματα Ανάπτυξης
Πέρα από τα νέα 5ετή Περιφερειακά Προγράμματα Ανάπτυξης (ΠΠΑ), που υποκατέστησαν το ετήσιο Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ), υπάρχουν και τα τομεακά προγράμματα των Υπουργείων που μπορούν, κατά περίπτωση, να χρηματοδοτήσουν έργα στα νησιά
- Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης
- Πρόγραμμα για την Αλιεία και τη Θάλασσα
- Πρόγραμμα «Νέαρχος» του Ν. 4832/2021
- Πρόγραμμα ενίσχυσης νησιωτικής επιχειρηματικότητας του Ν. 4832/2021
- Πρόγραμμα «Αντώνης Τρίτσης»
- Χρηματοδοτήσεις του Πράσινου Ταμείου. (Ε.Ε.Τ.Α.Α. Α.Ε. & Εργαστήριο Τοπικής και Νησιωτικής Ανάπτυξης Πανεπιστήμιο Αιγαίου)

3. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ, ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Στο Κεφάλαιο αυτό γίνεται αναφορά στα κύρια ζητήματα που σχετίζονται με τη βιωσιμότητα και την ανθεκτικότητα των νησιωτικών περιοχών και κυρίως σε σχέση με την τουριστική δραστηριότητα. Σκοπός του Κεφαλαίου είναι να αποσαφηνιστούν οι έννοιες που αφορούν τα ακόλουθα κεφάλαια της εργασίας, όπως είναι η Φέρουσα Ικανότητα, ο υπερτουρισμός, καθώς και η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη. Επιπλέον τίθεται το πλαίσιο με τους διαθέσιμους δείκτες βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης που υφίστανται σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο.

3.1. ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ο τουριστικός τομέας αποτελεί έναν από τους οικονομικά περισσότερο αποτελεσματικούς και ταχύτατα αναπτυσσόμενους κλάδους της παγκόσμιας οικονομίας. έναν τομέα με σημαντική συνεισφορά στις εθνικές οικονομίες πολλών χωρών, ιδιαιτέρως δε των αναπτυσσόμενων, καθώς και των παράκτιων και νησιωτικών περιοχών (UN, 2023; Leka et al., 2023; Τσάρτας κ.α., 2010).

Η ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας βασίζεται στη συντριπτική πλειοψηφία της στην αξιοποίηση του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου της εκάστοτε περιοχής, έχοντας ταυτοχρόνα άμεσες και έμμεσες και πολλές φορές δυσμενείς επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον (έδαφος, υδατικούς πόρους, βιοποικιλότητα κ.ά.), στο πολιτιστικό περιβάλλον (αλλοίωση της πολιτιστικής ταυτότητας του τόπου) και στο κοινωνικό περιβάλλον (κοινωνικές ανισότητες, αποδυνάμωση τοπικής ταυτότητας και συνοχής) (Leka et al., 2023; Angelevska-Najdeska et al., 2012; Τσάρτας και άλλοι, 2010).

Τα τελευταία χρόνια αναδεικνύεται όλο και περισσότερο η ανάγκη για ένα διαφορετικό μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης, που θα εξαρτάται λιγότερο από τους πόρους της εκάστοτε περιοχής. Γίνεται δηλαδή λόγος για μία **βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη**, η οποία επιδιώκει την επίτευξη των παρακάτω στόχων (Leka et al., 2023; Angelevska-Najdeska et al., 2012):

- Περιβαλλοντική βιωσιμότητα: τουριστική ανάπτυξη, με σεβασμό στους φυσικούς πόρους της περιοχής και το ευρύτερο φυσικό περιβάλλον, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα την διατήρησή τους.
- Πολιτιστική βιωσιμότητα: τουριστική ανάπτυξη, που εξασφαλίζει την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς του προορισμού και είναι συμβατή με την πολιτιστική ταυτότητα του τόπου.
- Κοινωνική βιωσιμότητα: τουριστική ανάπτυξη με σεβασμό στις αξίες της τοπικής κοινωνίας.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού περιγράφει τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη με τον ακόλουθο ορισμό: «βιώσιμος τουρισμός είναι ο τουρισμός που λαμβάνει πλήρως υπόψη τις τρέχουσες και μελλοντικές οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις του,

καλύπτοντας τις ανάγκες των επισκεπτών, της βιομηχανίας, του περιβάλλοντος και των κοινοτήτων υποδοχής» (UN, 2023).

Μάλιστα το 2017, στο πλαίσιο της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών και το ψήφισμα 70/193, το έτος 2017 ορίστηκε ως το Διεθνές έτος για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη (UN, 2023).

Η έννοια της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης περιλαμβάνεται και στην Ατζέντα 2030 για την βιώσιμη ανάπτυξη και συγκεκριμένα στους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) 8.9, 12β και 14.7. Ειδικότερα (UN, 2023; Leka et al., 2023):

- 8.9 – «έως το 2030, να σχεδιαστούν και να εφαρμοστούν πολιτικές για την προώθηση του βιώσιμου τουρισμού, που δημιουργεί θέσεις εργασίας και προωθεί τον τοπικό πολιτισμό και τα τοπικά προϊόντα».
 - 12β – «ανάπτυξη και εφαρμογή εργαλείων για την παρακολούθηση του αντίκτυπου της βιώσιμης ανάπτυξης στον βιώσιμο τουρισμό, ο οποίος δημιουργεί θέσεις εργασίας και προωθεί τον τοπικό πολιτισμό και τα τοπικά προϊόντα».
- 14.7 – «έως το 2030, αύξηση των οικονομικών ωφελειών για τα μικρά νησιωτικά αναπτυσσόμενα κράτη και τις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές από τη βιώσιμη αξιοποίηση των θαλάσσιων πόρων και ειδικότερα τη βιώσιμη διαχείριση της αλιείας, των υδατοκαλλιεργειών και του τουρισμού».

Αποτέλεσμα της Διάσκεψης Κορυφής των Ηνωμένων Εθνών Rio+20 ήταν το έγγραφο «Το μέλλον που θέλουμε», στην 130^η παράγραφο του οποίου η συμβολή του τομέα του τουρισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη κρίνεται καθοριστική, καθώς συνδέεται άμεσα και με άλλους τομείς, αλλά και με την οικονομική ανάπτυξη. Μέσα από τις σχετικές διατυπώσεις του εν λόγω κειμένου, τα Κράτη Μέλη αναγνωρίζουν «την ανάγκη στήριξης των δραστηριοτήτων του βιώσιμου τουρισμού και της ανάπτυξης σχετικών δεξιοτήτων που προωθούν την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση· τη διατήρηση και την προστασία του περιβάλλοντος· τον σεβασμό της άγριας ζωής, της χλωρίδας, της βιοποικιλότητας, των οικοσυστημάτων και της πολιτιστικής ποικιλομορφίας· καθώς και τη βελτίωση της ευημερίας και των μέσων διαβίωσης των τοπικών κοινοτήτων, με τη στήριξη των τοπικών οικονομιών τους και του ανθρώπινου και φυσικού περιβάλλοντος στο σύνολό του». Στην ίδια παράγραφο αναδεικνύεται η ανάγκη για στήριξη της προσπάθειας των Κρατών Μελών για ανάπτυξη δραστηριοτήτων βιώσιμου τουρισμού στις αναπτυσσόμενες χώρες, προκειμένου να μπορέσουν να συμβάλουν στην επίτευξη του στόχου της βιώσιμης ανάπτυξης (UN, 2023; Leka et al., 2023; Ruoss & Alfarè, 2013).

Στην παράγραφο 131 του ίδιου εγγράφου τονίζεται η σημασία της θέσπισης κανονισμών και κατευθύνσεων, συμβατών με τη νομοθεσία και τις πολιτικές του εκάστοτε Κράτους Μέλους, για την προώθηση του βιώσιμου τουρισμού. Στην παράγραφο αυτή αναφέρεται επίσης ότι τα Κράτη Μέλη θα πρέπει να συμβάλλουν «στην ενθάρρυνση της προώθησης των επενδύσεων στον αειφόρο τουρισμό, συμπεριλαμβανομένου του οικοτουρισμού και του πολιτιστικού τουρισμού, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει τη δημιουργία μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων και τη διευκόλυνση, μεταξύ άλλων, της πρόσβασης στη χρηματοδότηση, μέσω πρωτοβουλιών

μικροπιστώσεων για τους φτωχούς, τους αυτόχθονες πληθυσμούς και τις τοπικές κοινότητες σε περιοχές με υψηλό οικοτουριστικό δυναμικό» (UN, 2023; Leka et al., 2023).

Στη συνέχεια επισημαίνονται μερικές από τις σημαντικότερες ενέργειες που έχουν προηγηθεί σε παγκόσμιο επίπεδο και αφορούν τον βιώσιμο τουρισμό.

Ειδικότερα, το 2001 ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού θέτει τα θεμέλια για τον βιώσιμο τουρισμό μέσα από τον Παγκόσμιο Κώδικα Δεοντολογίας για τον Τουρισμό. Μία σειρά άρθρων αναφέρεται στον βιώσιμο τουρισμό και σε συναφείς με αυτόν έννοιες, όπως τα παρακάτω (Ruoss & Alfarè, 2013):

- A1: συμβολή του τουρισμού στη συνεργασία, αλληλοκατανόηση μεταξύ των κοινωνιών και των κρατών.
- A3: ο τουρισμός ως μέρος της βιώσιμης ανάπτυξης.
- A4: ο τουρισμός συμβάλει στην αξιοποίηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- A5: αναφορά στην Φέρουσα Ικανότητα σε σχέση με τον τουρισμό και στο αναφαίρετο δικαίωμα της τοπικής κοινωνίας να επωφελείται σε οικονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο από την άσκηση της τουριστικής δραστηριότητας.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού παλαιότερα έχει διατυπώσει έναν ακόμη ορισμό για τον βιώσιμο τουρισμό, σύμφωνα με τον οποίο: «Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη ανταποκρίνεται στις ανάγκες των σημερινών τουριστών και των περιοχών υποδοχής, ενώ παράλληλα προστατεύει και ενισχύει τις ευκαιρίες για το μέλλον. Οδηγεί στη διαχείριση όλων των πόρων κατά τρόπο ώστε να ικανοποιούνται οι οικονομικές, κοινωνικές και αισθητικές ανάγκες, διατηρώντας παράλληλα την πολιτιστική ακεραιότητα, τις βασικές οικολογικές διεργασίες, τη βιολογική ποικιλομορφία και τα συστήματα υποστήριξης της ζωής» (Ruoss & Alfarè, 2013).

Ο ορισμός αυτός είναι ιδιαίτερα σημαντικός, καθώς αποτελεί μία ολιστική προσέγγιση που στοχεύει στην προώθηση ενός ποιοτικού μοντέλου τουρισμού με σεβασμό στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες τόσο των τουριστών όσο και του τοπικού πληθυσμού του προορισμού (Ruoss & Alfarè, 2013).

Το 2002, στην Παγκόσμια Σύνοδο Κορυφής για τη βιώσιμη ανάπτυξη στο Γιοχάνεσμπουργκ, τέθηκε ο στόχος της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης· ενώ στο Σχέδιο Εφαρμογής και συγκεκριμένα στο Κεφάλαιο IV αναφέρθηκαν έννοιες όπως οι οικολογικός τουρισμός (eco-tourism), καθώς και ο μη καταναλωτικός τουρισμός (non-consumptive). Ταυτόχρονα ανακοινώνεται η έναρξη της πρωτοβουλίας του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού «Βιώσιμος τουρισμός – εξάλειψη της φτώχειας», σε συνεργασία με τη Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη (United Nations Conference on Trade and Development), με στόχο την αξιοποίηση του βιώσιμου τουρισμού ως μέσου εξάλειψης της φτώχειας (UN, 2023; Leka et al., 2023).

Το 2004, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού δηλώνει ότι οι αρχές της βιωσιμότητας θα πρέπει να υιοθετούνται από όλες τις μορφές τουρισμού, οι οποίες θα εφαρμόζονται λαμβάνοντας

υπόψη τις κατευθύνσεις και τις πρακτικές που έχουν τεθεί για τον βιώσιμο τουρισμό (Ruoss & Alfarè, 2013).

Δεδομένου ότι εξ ορισμού ο τουρισμός σαν κλάδος περιλαμβάνει πλήθος ενδιαφερόμενων μερών, όπως ο τοπικός πληθυσμός, οι τουρίστες, οι σχετικοί με τον κλάδο οργανισμοί, σύνδεσμοι κ.ά., ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού θεωρεί ότι για την επιτυχημένη εφαρμογή του βιώσιμου τουρισμού είναι απαραίτητη η εξασφάλιση της συμμετοχικής προσέγγισης του συνόλου των ενδιαφερόμενων μερών στην ανάπτυξη ενός προορισμού. Ακόμη, σε αυτό το πλαίσιο, θα πρέπει να διασφαλίζεται η μέγιστη ικανοποίηση των τουριστών με την ταυτόχρονη ενημέρωση και ευαισθητοποίησή τους σε θέματα που σχετίζονται με την επίτευξη του βιώσιμου τουρισμού (Ruoss & Alfarè, 2013). Επίσης, πέραν της συμμετοχής των τουριστών, καθώς και του συνόλου των ενδιαφερόμενων μερών στον σχεδιασμό ενός τουριστικού προορισμού, τονίζεται ότι θα πρέπει να προσαρμοστεί το σύνολο των τουριστικών επιχειρήσεων και υποδομών στις νέες συνθήκες και απαιτήσεις (Ruoss & Alfarè, 2013).

Για την επίτευξη των παραπάνω, οι αρχές του βιώσιμου τουρισμού θα πρέπει να ληφθούν υπόψη στο σύνολο του οικοσυστήματος που εμπλέκεται στον τομέα του τουρισμού και στη χάραξη πολιτικής, στον καθορισμό στόχων, στον σχεδιασμό του τουριστικού προορισμού, στη συμμετοχή των ενδιαφερόμενων μερών, στην εφαρμογή των κατευθύνσεων πολιτικής, καθώς και στην παρακολούθηση και ανατροφοδότηση του συστήματος (Ruoss & Alfarè, 2013).

Όπως είναι φυσικό, η έννοια του βιώσιμου τουρισμού συνεπάγεται πολλές φορές ραγδαίες αλλαγές, στις οποίες θα πρέπει να προσαρμοστούν οι τουριστικοί προορισμοί και οι εμπλεκόμενοι στον τουριστικό τομέα, καθώς και αλλαγές σε πολιτικές σχετικές με τον τομέα του τουρισμού (π.χ. επενδυτική/ανάπτυξιακή πολιτική). Από την άλλη πλευρά, η προσαρμογή τομέων, πολιτικών, προορισμών και ενδιαφερόμενων μερών που σχετίζονται με τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού στη φιλοσοφία του βιώσιμου τουρισμού, όπως για παράδειγμα ο αγροτουρισμός, ο θρησκευτικός τουρισμός κ.ά., θα είναι ευκολότερη (Ruoss & Alfarè, 2013).

Το 2006, το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού προσδιορίζουν τους στόχους της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης εστιάζοντας στα ακόλουθα: βιολογική ποικιλομορφία, αποδοτικότητα των πόρων, διατήρηση φυσικού περιβάλλοντος, διατήρηση πολιτιστικού πλούτου, κοινωνική ευημερία, κοινωνική ισότητα, ικανοποίηση επισκεπτών, ποιότητα απασχόλησης, οικονομική βιωσιμότητα, κ.ά. (Ruoss & Alfarè, 2013).

Όλες οι προαναφερθείσες πρωτοβουλίες στοχεύουν στην αποσαφήνιση του όρου της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και στον προσδιορισμό των στόχων για τη χάραξη κατευθύνσεων πολιτικής, ώστε να είναι δυνατός ο σχεδιασμός και η εφαρμογή της στην πράξη. Η δυσκολία, μεταξύ άλλων, έγκειται και στο γεγονός ότι πρόκειται για μία θεωρητική περίπλοκη έννοια, η εφαρμογή της οποίας στην πράξη προϋποθέτει την ενεργό εμπλοκή και δέσμευση ενός πλήθους ομάδων ενδιαφερόντων (stakeholders) (European Commission, 2016).

Σε αυτό το πλαίσιο, είναι σημαντικό να αναφερθεί πως οι εμπλεκόμενοι φορείς στον τουριστικό κλάδο, είτε αυτοί προέρχονται από τον ιδιωτικό τομέα (π.χ. ξενοδοχεία) είτε από τον δημόσιο, θα πρέπει να ισορροπήσουν ανάμεσα στον στόχο της αύξησης της οικονομικής αποτελεσματικότητας, αξιοποιώντας τους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους της εκάστοτε περιοχής/προορισμού· και στον στόχο του μετριασμού των επιπτώσεων στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον από την άσκηση της τουριστικής δραστηριότητας, λαμβάνοντας υπόψιν τη φέρουσα ικανότητα του εκάστοτε προορισμού (European Commission, 2016).

Σήμερα, σε παγκόσμιο επίπεδο, οι δύο κυριότεροι Οργανισμοί που δρουν για τον προσδιορισμό του πλαισίου της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης είναι ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού, ο οποίος, όπως έχει αναδειχθεί από την παρούσα ενότητα, δρα αρκετά χρόνια προς αυτή την κατεύθυνση· καθώς και το Παγκόσμιο Συμβούλιο Βιώσιμου Τουρισμού. Το πλαίσιο τίθεται σαφώς από την Αντζέντα 2030 και τους στόχους για τη βιώσιμη ανάπτυξη, όπως αναφέρθηκαν στην αρχή της παρούσας ενότητας (European Commission, 2016).

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού στοχεύει συγκεκριμένα έως το 2030 να διαμορφώσει και να εφαρμόσει πολιτικές για την προώθηση της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, οι οποίες θα επικεντρώνονται στην αξιοποίηση των τοπικών προϊόντων, καθώς και των ειδικών χαρακτηριστικών που διαμορφώνουν την ταυτότητα ενός τόπου. Ταυτόχρονα, οι πολιτικές αυτές θα στοχεύουν στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας σε αυτούς τους προορισμούς. Η παρακολούθηση της εφαρμογής των παραπάνω πολιτικών, αλλά και εν γένει των τουριστικών προορισμών, με σκοπό την καταγραφή και διαχείριση των επιπτώσεων που προκύπτουν από την τουριστική δραστηριότητα αποτελούν μία από της σημαντικότερες επιδιώξεις του Οργανισμού (European Commission, 2016).

Είναι σημαντικό επίσης να αναφερθεί ότι ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού προωθεί την ανάπτυξη και εφαρμογή δεικτών για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη από τη δεκαετία του '90. Στο πλαίσιο αυτό, έχει αναπτυχθεί ένα εγχειρίδιο που περιλαμβάνει σειρά δεικτών, με απώτερο σκοπό να υποστηρίξει τον εκάστοτε τουριστικό προορισμό να εντοπίσει τους παράγοντες που τον καθιστούν ελκυστικό και κυρίως βιώσιμο (European Commission, 2016).

Όσον αφορά το Παγκόσμιο Συμβούλιο Βιώσιμου Τουρισμού, ιδρύεται το 2010 με στόχο τον καθορισμό και τη διαχείριση προτύπων για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη. Μέλη του Συμβουλίου είναι ένα ευρύ φάσμα δημόσιων και ιδιωτικών φορέων που σχετίζονται με την τουριστική δραστηριότητα, όπως Οργανισμοί του ΟΗΕ, επιχειρήσεις (ξενοδοχεία και ταξιδιωτικά γραφεία), κ.ά. (European Commission, 2016).

Μέχρι στιγμής το Συμβούλιο έχει δημιουργήσει δύο κατηγορίες προτύπων, που αφορούν προορισμούς, ξενοδοχεία και τουριστικούς πράκτορες· ενώ όσον αφορά τα μέλη του, προσφέρει υπηρεσίες μέσω προγραμμάτων που προωθεί, όπως το πρόγραμμα εκπαίδευσης και κατάρτισης σχετικά με τον βιώσιμο τουρισμό (European Commission, 2016).

Οι προαναφερθείσες δράσεις σε επίπεδο Ηνωμένων Εθνών δίνουν το έναυσμα και προσδιορίζουν τις δράσεις για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, από θεσμικά όργανα όπως ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, κ.ά. (European Commission, 2016).

Ενδεικτικά η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει δεσμευτεί για την προώθηση της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης εντός της Ένωσης. Συγκεκριμένα, για την ορθολογική διαχείριση των επί μέρους συνιστωσών της τουριστικής δραστηριότητας έχει καθιερωθεί μία σειρά δράσεων και πρωτοβουλιών, με τις ακόλουθες να αποτελούν τις σημαντικότερες (European Commission, 2016):

- Πρωτοβουλίες για την εταιρική κοινωνική ευθύνη (Corporate Social Responsibility initiatives - CSR).
- Το σύστημα οικολογικής διαχείρισης και ελέγχου (Eco-Management and Audit Scheme - EMAS).
- Το οικολογικό σήμα της Ε.Ε.
- Ο τουριστικός και περιβαλλοντικός μηχανισμός υποβολής εκθέσεων (Tourism and Environment Reporting Mechanism - TOUERM).

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η έννοια της βιωσιμότητας και συγκεκριμένα για τον τουριστικό κλάδο είναι εδώ και δεκαετίες ιδιαίτερα δημοφιλής. Ωστόσο το ζήτημα είναι εάν τα όσα η έννοια αυτή ορίζει εφαρμόζονται στην πράξη και σε ποιον βαθμό. Μέχρι πρόσφατα, η συζήτηση επικεντρωνόταν στην αποσαφήνιση του όρου και στο τρίπτυχο οικονομία – περιβάλλον – κοινωνία. Ζήτημα πλέον αποτελεί το λεγόμενο «κενό» που εντοπίζεται μεταξύ της θεωρίας και της εφαρμογής, ιδιαίτερα τώρα που το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής ή ορθότερα της κλιματικής κρίσης κάνει επιτακτική την ανάγκη της εφαρμογής του βιώσιμου τουρισμού, ιδιαιτέρως για τις νησιωτικές και παράκτιες περιοχές, όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια (Weston et. al., 2019).

Με αφορμή τα παραπάνω, χρησιμοποιείται όλο και πιο συχνά ο όρος «υπευθυνότητα». Η αρχή έγινε με το CSR, ενώ το 2012 ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (ΠΟΤ) εντάσσει στον Παγκόσμιο Κώδικά του τη φράση «Για έναν υπεύθυνο τουρισμό». Ταυτόχρονα, σε Ευρωπαϊκό επίπεδο ο όρος του 'υπεύθυνου τουρισμού' απαντάται στην Ευρωπαϊκή Χάρτα για τον Βιώσιμο Τουρισμό, που αναλύεται στη συνέχεια. Η «υπευθυνότητα» ουσιαστικά αναφέρεται στην εφαρμογή του βιώσιμου τουρισμού, δηλαδή απαντά στο λεγόμενο «κενό – gap» που είχε εντοπιστεί και αναφέρθηκε παραπάνω (Weston et. al., 2019).

Με λίγα λόγια ο υπεύθυνος τουρισμός αφορά στην εφαρμογή του βιώσιμου τουρισμού. Συγκεκριμένα έχει να κάνει με την εξασφάλιση της μακροπρόθεσμης βιωσιμότητας της τουριστικής δραστηριότητας μέσω της ευαισθητοποίησής των εμπλεκόμενων μερών τόσο εκείνων που διαμορφώνουν δράσεις, κατευθύνσεις πολιτικής και συμμετέχουν στον σχεδιασμό, όσο και με αυτών που τον προφέρουν σαν υπηρεσία, αλλά και τους ίδιους τους τουρίστες (Weston et. al., 2019).

Επίσης σημαντική δράση σε Ευρωπαϊκό επίπεδο για τον βιώσιμο τουρισμό είναι η ίδρυση της Ομάδας Βιώσιμου Τουρισμού (Tourism Sustainability Group – TSG). Στόχο της Ομάδας αυτής αποτελεί η δημιουργία ενός πλαισίου για τους ενδιαφερόμενους φορείς, που θα αφορά την χρήση και εφαρμογή δεικτών βιώσιμης ανάπτυξης, την καθοδήγηση για τη διαχείριση των τουριστικών προορισμών, την εφαρμογή συστήματος παρακολούθησης των δράσεων και των δεικτών και τέλος την αξιολόγηση των παραπάνω ώστε να εντοπίζεται η ανάγκη εφαρμογής διορθωτικών μέτρων και ενεργειών (Weston et. al., 2019).

Στις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας, η κλιματική αλλαγή εισέρχεται δυναμικά στα κείμενα, τις πολιτικές, τις δράσεις και τα προγράμματα της Ε.Ε. και, όπως είναι επόμενο, συνδέεται και με τις δράσεις που αφορούν τον βιώσιμο τουρισμό. Ενδεικτικά, το 2010 η Ομάδα για τον Βιώσιμο Τουρισμό εκδίδει ένα σημαντικό κείμενο, που αφορά τον βιώσιμο και υπεύθυνο τουρισμό, την λεγόμενη «Ευρωπαϊκή Χάρτα για τον Βιώσιμο Τουρισμό». Η Χάρτα απαρτίζεται από δράσεις που αφορούν τον μετριασμό των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής, καθώς και δράσεις για την αντιμετώπιση και την προσαρμογή σε αυτή (Weston et. al., 2019).

Συνοψίζοντας, σύμφωνα με τη Χάρτα, η ανάπτυξη του τουρισμού θα πρέπει να γίνεται με όρους σεβασμού στο ανθρώπινο, πολιτισμικό και φυσικό περιβάλλον. Ακόμα και σε αυτή τη περίπτωση τονίζεται η σημαντικότητα της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς και ταυτότητας του τόπου. Σημαντικό στόχο, όπως προαναφέρθηκε, αποτελεί η ενίσχυση της τοπικής οικονομίας στα πλαίσια του τρίπτυχου της βιώσιμης ανάπτυξης (Φεζοπούλου, 2006; Τσάρτας κ.α., 2010).

Για να επιτευχθεί αυτό, αλλά και οι υπόλοιπες επιδιώξεις που αναφέρονται στη Χάρτα, απαραίτητη είναι η συμμετοχή των αρμόδιων φορέων είτε αυτοί είναι δημόσιοι, είτε ιδιωτικοί, ΜΚΟ ή απλοί πολίτες. Έτσι το περιβαλλοντικό κόστος θα πρέπει να ενταχθεί στις τοπικές επιχειρήσεις, στις σχετικές πολιτικές και παρεμβάσεις, αλλά και γενικότερα θα πρέπει να γίνουν προσπάθειες για την ανάπτυξη περιβαλλοντικής συνείδησης στους πολίτες. Ακόμη ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στη αξιολόγηση χωροθέτησης ΑΠΕ, στη διαχείριση των αποβλήτων και στις επιπτώσεις που προκύπτουν από τις λοιπές υποδομές (Φεζοπούλου, 2006; Τσάρτας και άλλοι, 2010).

Ο ρόλος του σχεδιασμού και της ορθολογικής διαχείρισης των πόρων στον προορισμό είναι συνεπώς καθοριστικός για την επίτευξη βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, ακόμη και στις περιπτώσεις εφαρμογής εναλλακτικών μορφών τουρισμού (Φεζοπούλου, 2006; Τσάρτας και άλλοι, 2010)

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα μέσα για την εφαρμογή του βιώσιμου τουρισμού. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι μορφές αυτές σέβονται τη φέρουσα ικανότητα της περιοχής που αναπτύσσονται, δίνοντας πάντα προτεραιότητα στην προστασία του περιβάλλοντος. Βασίζονται ακόμα στην αξιοποίηση και ανάδειξη των φυσικών και πολιτιστικών στοιχείων μιας περιοχής και επικεντρώνονται στην τοπική ανάπτυξη προς όφελος του τοπικού πληθυσμού (Θεουλιάκης και άλλοι, 2010).

Χαρακτηριστικό είναι ότι οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού απευθύνονται σε ειδικό κοινό, σύμφωνα με τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά του. Ακόμη εξασφαλίζουν την αποφυγή υπερσυγκέντρωσης τουριστών σε έναν προορισμό· στηρίζουν τον αναπτυξιακό σχεδιασμό· φέρνουν την τοπική κοινωνία πιο κοντά στο περιβάλλον· συμβάλλουν στην άρση της εποχικότητας, αξιοποιώντας τους διαθέσιμους πόρους όλες τις εποχές του χρόνου. Οι υπηρεσίες, δραστηριότητες και εμπειρίες που παρέχονται στους τουρίστες είναι ήπιας μορφής με σεβασμό στους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους στα πλαίσια της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης (Θεουλάκης κ.α., 2010; Φεζοπούλου, 2006).

Τα χαρακτηριστικά των εναλλακτικών μορφών τουρισμού που αναφέρθηκαν συνάδουν με την ανάπτυξη ενός τουριστικού προτύπου, το οποίο είναι βιώσιμο. Με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζεται και η μελλοντική κάλυψη των αναγκών του τόπου είτε αυτές είναι κοινωνικές, οικονομικές ή περιβαλλοντικές. Στηρίζεται δε η ανταγωνιστικότητα και αυτάρκεια της περιοχής, αξιοποιώντας με βιώσιμο τρόπο τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα (Φεζοπούλου, 2006).

Υπάρχουν ωστόσο κάποιοι παράγοντες, οι οποίοι ενίσχυσαν την εφαρμογή αυτού του μοντέλου ανάπτυξης τα τελευταία χρόνια. Το διαδίκτυο και οι τεχνολογικές εξελίξεις γενικότερα έχουν παίξει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της ζήτησης, διαμορφώνοντας τις τάσεις στην αγορά του τουρισμού και κατ' επέκταση στο τουριστικό προϊόν που προσφέρεται. Παράλληλα, είναι πλέον φανερό η ανάγκη προστασίας των φυσικών πόρων και γενικότερα του φυσικού περιβάλλοντος και η ανάγκη ανάδειξής τους (Φεζοπούλου, 2006; Μπεριάτος, 2002).

Από τους προαναφερθέντες ορισμούς, στόχους και κατευθύνσεις που αφορούν τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη αναδεικνύεται συνεχώς η εξάρτηση της τουριστικής δραστηριότητας από τους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους ενός προορισμού, καθώς και οι δυνητικές επιπτώσεις του τουρισμού σε αυτόν. Με λίγα λόγια αναδεικνύεται η συσχέτιση του κλάδου με τη φέρουσα ικανότητα της εκάστοτε περιοχής (Briguglio & Avellino, 2019).

Ωστόσο, η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και η φέρουσα ικανότητα ή, όπως θα αναλυθεί και στην Ενότητα 3.4. της παρούσης, η τουριστική φέρουσα ικανότητα παρουσιάζουν δομικές διαφορές, αν και είναι όροι που στη σχετική βιβλιογραφία συχνά συνδέονται. Ο βιώσιμος τουρισμός αφορά την παγκόσμια κλίμακα και χρονικά είναι μία μακροπρόθεσμη επιδίωξη, καθώς αφορά την εξασφάλιση της ευημερίας των μελλοντικών γενεών. Από την άλλη πλευρά, η φέρουσα ικανότητα είναι κάτι που αφορά κυρίως μία συγκεκριμένη περιοχή (Briguglio & Avellino, 2019).

Πολλές φορές μάλιστα η Φέρουσα Ικανότητα (Φ.Ι.) αναφέρεται ή συγχέεται με μία μορφή βιώσιμου τουρισμού, δεδομένου ότι και οι δύο έννοιες έχουν να κάνουν με τα όρια ανάπτυξης, την καταπάτηση των «ορίων» και της «αντοχής» μίας περιοχής, καθώς και με τις επιπτώσεις (Briguglio & Avellino, 2019).

Ο ορισμός για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη που δόθηκε από τον ΠΟΤ, ότι δηλαδή πρόκειται για ένα μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης που λαμβάνει υπόψη του τις παρούσες και μελλοντικές περιβαλλοντικές, κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις της τουριστικής δραστηριότητας, ενώ

ταυτόχρονα λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες των επισκεπτών, του περιβάλλοντος, των τοπικών κοινωνιών και των εμπλεκομένων μερών φαίνεται να δίνει την απάντηση στην παραπάνω σύγχυση (Leka et. al., 2023).

Ωστόσο, όπως ήδη έχει αναφερθεί στην παρούσα ενότητα, το κενό από τη θεωρία στην πράξη εξακολουθεί να υφίσταται. Δηλαδή η εφαρμογή της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης εξακολουθεί να είναι μία δύσκολη υπόθεση, δεδομένων και των συνθηκών αστάθειας και των αλλαγών που προκύπτουν σε παγκόσμιο επίπεδο, όπως είναι η κλιματική αλλαγή, η ταχεία ανάπτυξη των τουριστικών ροών, η πρόσφατη υγειονομική κρίση του covid-19 κ.ά. (Leka et. al., 2023).

Συνεπώς φαίνεται ότι απαιτείται μία πολυεπίπεδη αντιμετώπιση, καθώς και μία διεπιστημονική προσέγγιση στο ζήτημα, που θα λαμβάνει υπόψη τα όρια ανάπτυξης της κάθε περιοχής τόσο τα κοινωνικά όσο και τα περιβαλλοντικά, δηλαδή τη Φ.Ι. του προορισμού (Leka et. al., 2023). Όσον αφορά τις έννοιες της Φέρουσας Ικανότητας και του Υπερτουρισμού αναλύονται περαιτέρω στις Ενότητες 3.4 και 3.5 που ακολουθούν.

3.2. ΔΕΙΚΤΕΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Κοινός παρονομαστής των θεματικών που αναλύονται στις ενότητες του παρόντος κεφαλαίου είναι η ανάγκη για καταγραφή και παρακολούθηση δεδομένων προκειμένου να επιτευχθεί η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, να είναι δυνατός ο προσδιορισμός της Φέρουσας Ικανότητας μιας περιοχής και να αντιμετωπιστεί ο υπερτουρισμός, όπως θα αναλυθεί στις ενότητες που θα ακολουθήσουν. Απώτερος σκοπός των παραπάνω είναι η χάραξη στοχευμένων πολιτικών και η ορθολογική διαχείριση των τουριστικών προορισμών (European Commission, 2016).

Στο πλαίσιο αυτό και με στόχο τη συμβολή στη βιώσιμη διαχείριση των τουριστικών προορισμών έχουν αναπτυχθεί Συστήματα Τουριστικών Δεικτών σε διεθνές αλλά και ευρωπαϊκό επίπεδο. Στόχο των Συστημάτων Δεικτών αποτελεί η στοχευμένη συγκέντρωση χρήσιμων και επικαιροποιημένων δεδομένων, η διαχείριση και η παρακολούθηση ζητημάτων που άπτονται της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης ενός προορισμού και ειδικότερα η συγκέντρωση και ανάλυση δεδομένων για την αξιολόγηση των επιπτώσεων της τουριστικής δραστηριότητας, ώστε να επιτυγχάνεται η βιώσιμη διαχείριση του εκάστοτε τουριστικού προορισμού και να είναι δυνατή η παρακολούθηση της επίδοσης και προόδου του (European Commission, 2016).

Τα Συστήματα Τουριστικών Δεικτών έχουν ιδιαίτερη σημασία, καθώς ενδιαφερόμενα μέρη και οι αρμόδιοι φορείς για την τουριστική ανάπτυξη βασίζονται διαχρονικά σε ένα περιορισμένο εύρος στοιχείων για την παρακολούθηση της τουριστικής δραστηριότητας. Ενδεικτικά αναφέρονται: στοιχεία αφίξεων, ικανοποίηση πελατών και στοιχεία απασχολούμενων στον κλάδο (European Commission, 2016).

Με τη συλλογή, τη συστηματική καταγραφή και την παρακολούθηση επικαιροποιημένων και εξειδικευμένων δεδομένων που σχετίζονται με τις περιβαλλοντικές, κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις της τουριστικής δραστηριότητας στην τοπική κοινωνία, στόχος είναι η δημιουργία εργαλείων που μπορούν να αξιοποιηθούν από τους αρμόδιους φορείς για τη λήψη αποφάσεων και τη χάραξη πολιτικών βασιζόμενη στην πραγματική εικόνα των προορισμών (European Commission, 2016).

Στις υποενότητες που ακολουθούν καταγράφονται τα Συστήματα Τουριστικών Δεικτών που υφίστανται σε διεθνές και Ευρωπαϊκό επίπεδο αντίστοιχα.

3.2.1. Διεθνές επίπεδο

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού στοχεύει, έως το 2030, να διαμορφώσει και να εφαρμόσει πολιτικές για την προώθηση της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Η παρακολούθηση της εφαρμογής των παραπάνω πολιτικών αλλά και εν γένει των τουριστικών προορισμών με σκοπό την καταγραφή και διαχείριση των επιπτώσεων που προκύπτουν από την τουριστική δραστηριότητα είναι μία από της σημαντικότερες επιδιώξεις του Οργανισμού (European Commission, 2016).

Στο πλαίσιο αυτό, ο ΠΟΤ προωθεί την ανάπτυξη και εφαρμογή δεικτών για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη από τη δεκαετία του '90 και έχει αναπτύξει εγχειρίδιο που περιλαμβάνει δείκτες με απώτερο σκοπό να υποστηρίξει τον εκάστοτε τουριστικό προορισμό να εντοπίσει τους παράγοντες που τον καθιστούν ελκυστικό και κυρίως βιώσιμο (European Commission, 2016).

Το σημαντικότερο στοιχείο όσον αφορά τα Συστήματα Τουριστικών Δεικτών είναι ότι προσαρμόζονται στα δεδομένα, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες κάθε προορισμού. Συνεπώς οι δείκτες που θα επιλεγούν και οι διαδικασίες που θα ακολουθηθούν δύναται να διαφοροποιούνται ανά τουριστικό προορισμό. Ταυτόχρονα υπάρχει και η περίπτωση του να υφίσταται ήδη κάποιου είδους σύστημα ή δείκτες, τα οποία μπορούν να προσαρμοστούν στα πρότυπα του ΠΟΤ ή του Ευρωπαϊκού συστήματος που θα αναλυθεί παρακάτω (UNWTO, 2004).

Η τελευταία έκδοση οδηγού για την ανάπτυξη ενός τέτοιου συστήματος πραγματοποιήθηκε από τον ΠΟΤ το 2004. Το Σύστημα Τουριστικών Δεικτών περιλαμβάνει μία σειρά βημάτων τα οποία καταλήγουν στους επιχειρησιακούς δείκτες. Σημειώνεται επίσης ότι δομικό στοιχείο της διαδικασίας αποτελεί η συμμετοχικότητα (UNWTO, 2004).

Οι θεματικές στις οποίες βασίζονται οι δείκτες παρατίθενται στο Σχήμα που ακολουθεί και είναι στο σύνολο τους 14, αποτελούνται δε από 42 επί μέρους υποκατηγορίες. Σε κάθε μία υποκατηγορία αντιστοιχούν δείκτες που αφορούν την αντιμετώπιση και επίλυση των ζητημάτων στα οποία αυτή αναφέρεται. Ταυτόχρονα ο ίδιος δείκτης μπορεί να αντιστοιχεί σε περισσότερες από μία κατηγορίες, ωστόσο αποκτά διαφορετική σημασία, ανάλογα με τη κατηγορία στην οποία αυτός κατατάσσεται (UNWTO, 2004).

Σχήμα 1-2: Τα 14 ζητήματα κατηγοριοποίησης δεικτών του Π.Ο.Τ.

Πηγή: UNWTO, 2004

Με σκοπό την ανάπτυξη των δεικτών, ο ΠΟΤ έχει ορίσει μία διαδικασία που περιλαμβάνει τα ακόλουθα 12 βήματα (Πίνακας 3-1) (UNWTO, 2004).

Πίνακας 1-5: Βήματα για την ανάπτυξη Τουριστικών Δεικτών ενός προορισμού

α/α	Βήμα
1	Ορισμός και σκιαγράφηση του προορισμού
2	Εφαρμογή συμμετοχικών διαδικασιών
3	Καθορισμός των θετικών και αρνητικών επιπτώσεων του τουρισμού
4	Ανάπτυξη ενός μακροπρόθεσμου οράματος για τον προορισμό
5	Επιλογή στόχων προτεραιότητας και ζητημάτων στρατηγικής
6	Αναγνώριση επιθυμητών δεικτών
7	Απογραφή πηγών δεδομένων
8	Επιλογή των κατάλληλων δεικτών σύμφωνα με τα παραπάνω βήματα
9	Αξιολόγηση του σκοπού που έχει να επιτελέσει ο δείκτης και της διαδικασίας υλοποίησής του
10	Συλλογή και ανάλυση δεδομένων
11	Λογοδοσία και αναφορά
12	Παρακολούθηση και αξιολόγηση της εφαρμογής των δεικτών

Πηγή: UNWTO (2004)

Βήμα 1 - Ορισμός και σκιαγράφηση του προορισμού

Για οποιαδήποτε μελέτη, σχέδιο ή τον προσδιορισμό και την εφαρμογή οποιαδήποτε πολιτικής βασική προϋπόθεση αποτελεί ο προσδιορισμός της περιοχής μελέτης ή της περιοχής εφαρμογής των παραπάνω και πολλές φορές τη βάση αποτελούν τα διοικητικά όρια. Κοινώς θα πρέπει να υπάρχει μία γεωγραφική αναφορά. Στο πλαίσιο αυτό το πρώτο βήμα για την εξασφάλιση της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης μίας περιοχής μέσω των Τουριστικών Δεικτών είναι η οριοθέτηση της περιοχής (UNWTO, 2004).

Η μεθοδολογία και τα βασικά βήματα που θα πρέπει να ακολουθηθούν για τον προσδιορισμό των ορίων ενός προορισμού, σύμφωνα με τον ΠΟΤ, είναι τα ακόλουθα (UNWTO, 2004):

- Οδηγό αποτελεί η περιοχή που λαμβάνουν χώρα οι τουριστικές δραστηριότητες, ενώ ταυτόχρονα θα πρέπει να ληφθούν υπόψη τα συγκριτικά πλεονεκτήματα του προορισμού.
- Κατά προτίμηση θα πρέπει να αξιοποιούνται τα υφιστάμενα διοικητικά όρια, σε περίπτωση που φυσικά αυτά εξυπηρετούν τον σκοπό της οριοθέτησης της περιοχής. Σε περίπτωση που υπάρχουν υφιστάμενες χωρικές μονάδες, οι οποίες έχουν προσδιοριστεί για κάποιον άλλον ενδεχομένως ερευνητικό σκοπό ή π.χ. για τις ανάγκες μιας απογραφής που δεν αξιοποίησε τα υφιστάμενα διοικητικά όρια, μπορούν να ληφθούν υπόψη και αυτά.
- Ιδιαίτερα σημαντικά είναι και τα όρια που έχουν τεθεί για την προστασία μίας υποπεριοχής του προς μελέτη προορισμού, όπως ενδεχομένως είναι τα όρια του Ευρωπαϊκού Οικολογικού Δικτύου Natura 2000. Τα διοικητικά όρια πολλές φορές

λαμβάνουν υπόψη τα όρια που έχουν τεθεί για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, συνεπώς υπάρχει περίπτωση και πάλι να εξυπηρετεί η επιλογή τους.

- Ένας προορισμός, πέραν των προστατευόμενων περιοχών, μπορεί να περιλαμβάνει και άλλα ειδικά χαρακτηριστικά που χρήζουν ιδιαίτερης αξιολόγησης και προσοχής. Για τον λόγο αυτό σε μερικές περιπτώσεις μπορεί να είναι προτιμότερη η υποδιαίρεση της περιοχής με στόχο την πιο στοχευμένη μελέτη της.
 - Η μεθοδολογία αυτή έχει νόημα σε περιπτώσεις που παρατηρούνται έντονες αντιθέσεις εντός μίας περιοχής ή συγκέντρωση δραστηριοτήτων σε ένα μέρος αυτής κ.ά.
 - Επιπλέον υπάρχει περίπτωση τα ειδικά χαρακτηριστικά που εντοπίζονται σε μία υποπεριοχή να χρήζουν μελέτης με πιο εξειδικευμένους δείκτες από αυτούς που αφορούν συνολικά την περιοχή μελέτης.

Με την παραπάνω μεθοδολογία διασφαλίζεται ότι συμπεριλαμβάνονται όλα τα κύρια χαρακτηριστικά της περιοχής, όπως τα οικολογικά, τα πολιτιστικά κ.ά., κρίσιμα ζητήματα με τα οποία έρχεται αντιμέτωπη καθώς λαμβάνεται ταυτόχρονα υπόψη και το χωρικό τους αποτύπωμα (UNWTO, 2004).

Έπειτα ακολουθεί μία σκιαγράφιση του προορισμού μέσω της συλλογής σχετικών δεδομένων και πληροφοριών που αφορούν την υφιστάμενη κατάσταση της περιοχής που έχει οριστεί με την προαναφερθείσα διαδικασία και την τουριστική δραστηριότητα που λαμβάνει χώρα σε αυτή, καθώς και των προβλημάτων, ζητημάτων και επιπτώσεων του τουρισμού στην περιοχή (UNWTO, 2004).

Η πρώτη δέσμη δεδομένων αφορά πληροφορίες εύκολα προσβάσιμες, όπως ο αριθμός των αφίξεων, ο σκοπός της επίσκεψης και ο χρόνος άφιξης. Έπειτα τα ζητούμενα και οι πληροφορίες μπορεί να εξειδικευτούν στα ακόλουθα: καταγραφή της εμπειρίας των τουριστών, ποια μορφή τουρισμού επικρατεί στον προορισμό και ποιες τάσεις επικρατούν, εάν έχουν εφαρμοστεί διαδικασίες που αφορούν τον σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης και τα αποτελέσματα αυτών, τα ζητήματα και οι επιπτώσεις που σχετίζονται με την τουριστική δραστηριότητα και τέλος άλλες πολιτικές, δράσεις, δυναμικές που επηρεάζουν ή μπορεί να επηρεάσουν στο μέλλον τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη της περιοχής (UNWTO, 2004).

Βήμα 2 - Εφαρμογή συμμετοχικών διαδικασιών

Όπως έχει τονιστεί και στην Ενότητα 3.1, δομικό στοιχείο για την επίτευξη βιώσιμης τουριστικής είναι η συμμετοχική διαδικασία. Συνεπώς η συμμετοχή των ενδιαφερόμενων μερών κρίνεται και εδώ καθοριστική ακόμα και από το πρώτο βήμα, όπως αυτό περιγράφεται παραπάνω, δηλαδή για τη συλλογή δεδομένων για τον προορισμό. Τα ενδιαφερόμενα μέρη μπορούν ακόμα να συμβάλουν και να αναδείξουν τόσο τα ζητήματα με τα οποία έρχεται αντιμέτωπη η περιοχή, όσο και τις ευκαιρίες που μπορούν να αξιοποιηθούν, συμβάλλοντας έτσι στην επιλογή των κατάλληλων δεικτών (UNWTO, 2004).

Προκειμένου να εξασφαλιστεί η αποτελεσματική συμμετοχή και συμβολή των ενδιαφερόμενων μερών, σύμφωνα με τον ΠΟΤ θα πρέπει να ακολουθηθούν τα παρακάτω (UNWTO, 2004):

- Έγκαιρη επικοινωνία με το σύνολο των ενδιαφερόμενων μερών που επηρεάζονται και επηρεάζουν την τουριστική δραστηριότητα και κατ' επέκταση με τις αλλαγές που θα επιφέρει η εφαρμογή των δεικτών.
- Οργάνωση συναντήσεων και κατάλληλων διαδικασιών προκειμένου να δίνεται το βήμα στους ενδιαφερόμενους να εκφράσουν τις απόψεις τους και να μοιραστούν σχετικές πληροφορίες.
- Τήρηση διαφανών διαδικασιών και ενημέρωση των ενδιαφερόμενων μερών για τα επόμενα βήματα.

Βήμα 3 - Καθορισμός των θετικών και αρνητικών επιπτώσεων του Τουρισμού

Ένα ακόμη καθοριστικό βήμα για την επιλογή των κατάλληλων δεικτών για έναν τουριστικό προορισμό είναι ο εντοπισμός και η καταγραφή των δυνατοτήτων (strengths), των αδυναμιών (weaknesses), των ευκαιριών (opportunities) και των απειλών (threats) της περιοχής στο πλαίσιο μία SWOT ανάλυσης (UNWTO, 2004).

Βήμα 4 - Ανάπτυξη ενός μακροπρόθεσμου οράματος για τον προορισμό

Αποτέλεσμα των προηγούμενων βημάτων είναι να προσδιοριστούν οι κατάλληλοι και επιθυμητοί στόχοι για τον προορισμό, οδηγώντας στη διαμόρφωση ενός οράματος για το μέλλον. Είναι πολύ σημαντικό οι δείκτες που θα επιλεγούν να ανταποκρίνονται σε αυτό το όραμα, για αυτό θα πρέπει να είναι και αυτό σαφώς καθορισμένο και βασισμένο στις πραγματικές ανάγκες της περιοχής. Στην περίπτωση που δεν έχει προσδιοριστεί το όραμα, η ίδια η διαδικασία για τον προσδιορισμό των δεικτών μπορεί να συνεισφέρει σε αυτό (UNWTO, 2004).

Βήμα 5 - Επιλογή στόχων προτεραιότητας και ζητημάτων στρατηγικής

Είναι σημαντικό, μέσω της εφαρμογής και των προηγούμενων βημάτων, να συγκεντρωθούν όλα εκείνα τα δεδομένα που σχετίζονται με τα ζητήματα που έρχεται αντιμέτωπος ο προορισμός και τις δυνατότητες και ευκαιρίες που υπάρχουν και να είναι διαθέσιμα στα ενδιαφερόμενα μέρη προκειμένου να πραγματοποιηθούν οι κατάλληλες διεργασίες που θα οδηγήσουν στον προσδιορισμό των προτεραιοτήτων και κατ' επέκταση στη χάραξη της κατάλληλης πολιτικής. Ειδικότερα η διαδικασία των συνεντεύξεων και ο χώρος για διατύπωση ερωτημάτων και προβληματισμών από τα ενδιαφερόμενα μέρη και εν τέλει η συναίνεσή τους στην προτεινόμενη στρατηγική κρίνονται καθοριστικά για την εν λόγω διαδικασία (UNWTO, 2004).

Βήμα 6 - Αναγνώριση επιθυμητών δεικτών

Με την ολοκλήρωση των παραπάνω βημάτων μπορεί να δημιουργηθεί μία πρώτη λίστα των επιθυμητών, προτεινόμενων δεικτών που αναδείχτηκαν και κρίνονται κατάλληλοι για την

αντιμετώπιση των ζητημάτων, την αξιοποίηση των ευκαιριών και την υλοποίηση του οράματος και των πολιτικών υλοποίησής του (UNWTO, 2004).

Τονίζεται ότι η λίστα των δεικτών που επιλέγονται στο παρόν στάδιο είναι ένα πρώτο βήμα, καθώς πολλοί από αυτούς μπορεί εν τέλει να μην έχουν εφαρμογή στην πράξη. Τα βήματα που ακολουθούν συμβάλουν στη διαχείριση αυτής της πληροφορίας με τέτοιο τρόπο ώστε να συνταχθεί η τελική λίστα δεικτών (UNWTO, 2004).

Βήμα 7 - Απογραφή πηγών δεδομένων

Για την συλλογή και καταγραφή των απαραίτητων για τον προσδιορισμό των δεικτών δεδομένων ο ΠΟΤ αναφέρει τα ακόλουθα (UNWTO, 2004):

- εντοπισμός δεδομένων και πληροφοριών με βάση τα προηγούμενα βήματα,
- αξιολόγηση των δεδομένων που έχουν συλλεχθεί και πως αυτά «απαντούν» στα ζητήματα που έχουν τεθεί,
- τρόπος αξιοποίησης των δεδομένων αυτών για την χάραξη της κατάλληλης πολιτικής.

Βήμα 8 - Διαδικασίες επιλογής δεικτών

Επόμενο βήμα αποτελεί η περαιτέρω αξιολόγηση και η επιλογή δεικτών. Η αξιολόγηση του εκάστοτε δείκτη βασίζεται σε πέντε κριτήρια και θα πρέπει να πραγματοποιηθεί και πάλι στο πλαίσιο των συμμετοχικών διαδικασιών και διαδικασιών που χαρακτηρίζονται από διαφάνεια. Συγκεκριμένα προτείνεται η διοργάνωση σχετικών ημερίδων ή/και συνεδρίων για την ενημέρωση και την εξασφάλιση της συμμετοχής των ενδιαφερόμενων μερών στη διαδικασία. Η πλήρης ενημέρωση των ενδιαφερόμενων μερών είναι ιδιαίτερα σημαντική ώστε να οδηγηθούν στη σωστή απόφαση για την επιλογή των δεικτών. Με τον τρόπο αυτό η λίστα των δεικτών που καταρτίστηκε σύμφωνα με το Βήμα 6 αναδιαμορφώνεται καταλλήλως. Ειδικότερα στην διαδικασία ακολουθούνται τα κάτωθι πέντε επί μέρους βήματα (UNWTO, 2004):

- Στο 1ο βήμα αξιολογείται εκ νέου η συνάφεια του εκάστοτε δείκτη με τα θέματα που έχουν αναδειχθεί.
- Στο 2ο βήμα αξιολογείται η πηγή των δεδομένων.
- Το 3ο βήμα αφορά τη διαδικασία λήψης των δεδομένων, τον τρόπο, το μέσο, την επεξεργασία που ενδεχομένως απαιτείται, το κόστος συλλογής τους κ.ά.
- Στο 4ο βήμα εξετάζεται εάν τα δεδομένα που λήφθηκαν είναι κατανοητά και αντιληπτά από τα ενδιαφερόμενα μέρη.
- Στο 5ο βήμα περιγράφεται η δυνατότητα σύγκρισης περιοχών που αξιοποιούν Δείκτες Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης.

Βήμα 9 - Αξιολόγηση του σκοπού που έχει να επιτελέσει ο δείκτης και της διαδικασίας υλοποίησής του

Το Βήμα 9 αφορά την περαιτέρω επεξεργασία των δεικτών που έχουν επιλεγεί, όπως περιγράφεται παρακάτω (UNWTO, 2004):

- Οριστικοποίηση των δεδομένων που θα χρησιμοποιηθούν για τη δημιουργία του εκάστοτε δείκτη.
- Καθορισμός των χαρακτηριστικών των δεδομένων, του πλήθους των δεδομένων που απαιτούνται από ειδικές κατηγορίες, του βαθμού λεπτομέρειάς τους, κ.ά.
- Καθορισμός της περιοδικότητας για την επικαιροποίηση των δεδομένων.
- Υπολογισμός του χρονικού διαστήματος από τη συλλογή των δεδομένων μέχρι την αξιοποίηση και δημοσίευσή τους.
- Αξιολόγηση της πρόσβασης και της δυνατότητας διαμοιρασμού των δεδομένων για την ταχύτερη δυνατή αξιοποίησή τους για τους δείκτες.
- Αξιολόγηση της καταλληλότητας των δεδομένων σε σχέση με τη χωρική κλίμακα της εργασίας στην οποία αξιοποιούνται.
- Προσδιορισμός ρόλων για την επεξεργασία, την επαλήθευση και την κοινοποίηση των δεδομένων.
- Έλεγχος των δεδομένων ως προς το κόστος, τη διαθεσιμότητα, τις τεχνικές απαιτήσεις, την ανάγκη αξιοποίησης εξειδικευμένου προσωπικού, κ.ά.

Βήμα 10 - Συλλογή και ανάλυση δεδομένων

Για κάθε δείκτη, σύμφωνα με τον ΠΟΤ, θα πρέπει να έχει γίνει σαφής καθορισμός των μέσων και των τρόπων που θα χρησιμοποιηθούν για την απόκτηση των δεδομένων. Ενδεικτικά, μερικοί τρόποι, σύμφωνα με τον ΠΟΤ, είναι (UNWTO, 2004):

- χρήση δεδομένων που συλλέγονται κατά κανόνα για τον τουριστικό κλάδο από υπηρεσίες και οργανισμούς,
- εξαγωγή πιο εξειδικευμένων δεδομένων από υφιστάμενες πηγές,
- δημιουργία νέων δεδομένων,
- έρευνα για την παραγωγή δεδομένων και δειγματοληψίας.

Βήμα 11 - Λογοδοσία και αναφορά

Με δεδομένο ότι ο σκοπός των δεικτών είναι η αξιοποίησή τους στην διαδικασία λήψης αποφάσεων και χάραξης πολιτικής, έχει ιδιαίτερη σημασία η επικοινωνία τους στα ενδιαφερόμενα μέρη και κυρίως σε εκείνους που εμπλέκονται στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Στην περίπτωση που για κάποιο δείκτη διαπιστωθεί, ως αποτέλεσμα της προαναφερθείσας διαδικασίας, ότι αμφισβητείται η χρησιμότητά του τότε υπάρχει το ενδεχόμενο για επιστροφή σε προηγούμενα βήματα της διαδικασίας προσδιορισμού και επιλογής δεικτών (UNWTO, 2004).

Βήμα 12 - Παρακολούθηση και αξιολόγηση της εφαρμογής των δεικτών. Οι δείκτες δεν προορίζονται για μία μόνο χρήση.

Το «κλειδί» της χρήσης των Δεικτών στη διαδικασία αξιολόγησης της Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης είναι η συνεχής παρακολούθηση και αξιολόγησή τους, η οποία μπορεί να οδηγήσει

και σε ολική επαναξιολόγηση του συνολικού εφαρμοζόμενου προγράμματος δεικτών (UNWTO, 2004).

3.2.2. Ευρωπαϊκό επίπεδο

Το 2013 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσιεύει το Ευρωπαϊκό Σύστημα Τουριστικών Δεικτών, με σκοπό την καταμέτρηση και την παρακολούθηση των δράσεων για την επίτευξη της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Το νέο αυτό σύστημα έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς θα είναι δυνατή η συγκριτική αξιολόγηση μεταξύ των προς μελέτη τουριστικών προορισμών (European Commission, 2016).

Το σύστημα δεν έχει υποχρεωτικό χαρακτήρα για τα Κράτη Μέλη της Ε.Ε., ο εκάστοτε προορισμός μπορεί να το εφαρμόσει εθελοντικά, ενώ η συλλογή των δεδομένων, η ανάλυση και η αξιολόγηση γίνεται από αρμόδιους φορείς του ίδιου του προορισμού. Στο πλαίσιο αυτό, στο Ευρωπαϊκό Σύστημα δεν έχουν προσδιοριστεί από το ίδιο το σύστημα κάποιοι στόχοι ή τιμές που θα πρέπει να επιτευχθούν, ούτε μετά την εφαρμογή του παρέχεται κάποιου είδους πιστοποίηση (European Commission, 2016).

Ειδικότερα μέσω αυτής της διαδικασίας που ορίζεται από το σύστημα δεικτών δίνεται η δυνατότητα να συλλέγονται οι κατάλληλες πληροφορίες με στόχο την παρακολούθηση της βιωσιμότητας και την ορθολογική διαχείριση της τουριστικής δραστηριότητας της περιοχής (European Commission, 2016).

Η πρώτη έκδοση δεικτών ήταν αποτέλεσμα πολυετούς συνεργασίας της Ομάδας Βιώσιμου Τουρισμού (Tourism Sustainability Group – TSG) και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Επιπλέον η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, μέσω του κειμένου «Ευρώπη ο νούμερο 1 τουριστικός προορισμός – ένα νέο πλαίσιο πολιτικής για τον τουρισμό στη Ευρώπη», δεσμεύεται όσον αφορά το σύστημα δεικτών και συγκεκριμένα στη δράση 11, όπου αναφέρεται ρητά η ανάπτυξη του εν λόγω συστήματος με σκοπό τη διαχείριση των εκάστοτε περιοχών (European Commission, 2016).

Για τη δημιουργία του πρώτου Ευρωπαϊκού συστήματος δεικτών απαιτήθηκε η συμμετοχή 100 ευρωπαϊκών προορισμών, οι οποίοι το έθεσαν πιλοτικά σε εφαρμογή. Η όλη άσκηση διήρκησε για 2 χρόνια και χωρίστηκε σε 2 φάσεις. Με την ολοκλήρωση των φάσεων οι προορισμοί ενημέρωναν την Επιτροπή για τα αποτελέσματα και την εξέλιξη της όλης διαδικασίας (European Commission, 2016).

Τα πορίσματα των προαναφερθέντων πιλοτικών προγραμμάτων αξιολογήθηκαν από ειδικούς, με τους οποίους συνεργάστηκε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή· και με βάση τα αποτελέσματα της αξιολόγησης πραγματοποιήθηκε επικαιροποίηση του συστήματος το 2015-2016. Το 2016 εκδίδεται η τελευταία έκδοση δεικτών, ως αποτέλεσμα της προαναφερθείσας διαδικασίας (European Commission, 2016).

Τα παραπάνω είχαν σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός συστήματος που αποτελείται από 27 κύριους και 40 επιμέρους προαιρετικούς δείκτες. Οι εν λόγω δείκτες κατηγοριοποιούνται στις τέσσερις παρακάτω κατηγορίες (European Commission, 2016):

- Διαχείριση του προορισμού.
- Κοινωνικές επιπτώσεις και επιπτώσεις στο πολιτιστικό περιβάλλον.
- Οικονομικές επιπτώσεις.
- Περιβαλλοντικές επιπτώσεις.

Ειδικότερα, η σημαντικότητα της αξιοποίησης του συστήματος για ένα τουριστικό προορισμό έγκειται στο γεγονός ότι μέσω της παρακολούθησης της απόδοσής του ως προς τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη βοηθάει τον προορισμό να προσδιορίσει τις ανάγκες, τους στόχους και τις πολιτικές που θα πρέπει να ακολουθηθούν (European Commission, 2016).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην ουσία παρέχει έναν οδηγό, που καθοδηγεί βήμα βήμα τους προορισμούς για την επιλογή των κατάλληλων δεικτών και εν τέλει τη δημιουργία ενός επιτυχημένου συστήματος. Δομικά στοιχεία της διαδικασίας, τα οποία είναι κοινά και με το Σύστημα Δεικτών για τον Βιώσιμο Τουρισμό του ΠΟΤ, είναι: η ευαισθητοποίηση του κοινού/ενδιαφερόμενων μερών και η εξασφάλιση της συμμετοχής τους στη διαδικασία· ο καθορισμό των ρόλων και των αρμοδιοτήτων· η μεθοδολογία για τη συλλογή των δεδομένων, τα οποία είναι απαραίτητα για την παρακολούθηση ώστε να επιτυγχάνεται η συνεχής βελτίωση του προορισμού ως προς τα θέματα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης (European Commission, 2016).

Προτείνεται επίσης η διαδικασία να υποστηρίζεται από μία διεπιστημονική ομάδα ενδιαφερόμενων μερών, η οποία θα καθορίζει τους ρόλους, τις αρμοδιότητες, θα διασφαλίζει τον αποτελεσματικό συντονισμό των διαδικασιών και τη συνεργασία μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών (European Commission, 2016).

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι προτεινόμενοι βασικοί δείκτες συμβάλλουν στη συλλογή δεδομένων που σχετίζονται με την τουριστική δραστηριότητα και τις επιπτώσεις της· και καλύπτουν τα βασικά στοιχεία της βιώσιμης ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο. Αυτό επιτυγχάνεται καθώς γίνεται λόγος για ένα ολοκληρωμένο σύστημα, το οποίο περιλαμβάνει τον καθορισμό ρόλων και αρμοδιοτήτων, τη συμμετοχή ενδιαφερόμενων μερών, τη συλλογή δεδομένων, την παρακολούθηση αξιολόγηση και βελτίωση του προορισμού, με απώτερο σκοπό τη συμβολή στη λήψη αποφάσεων και τη χάραξη κατάλληλων πολιτικών (European Commission, 2016).

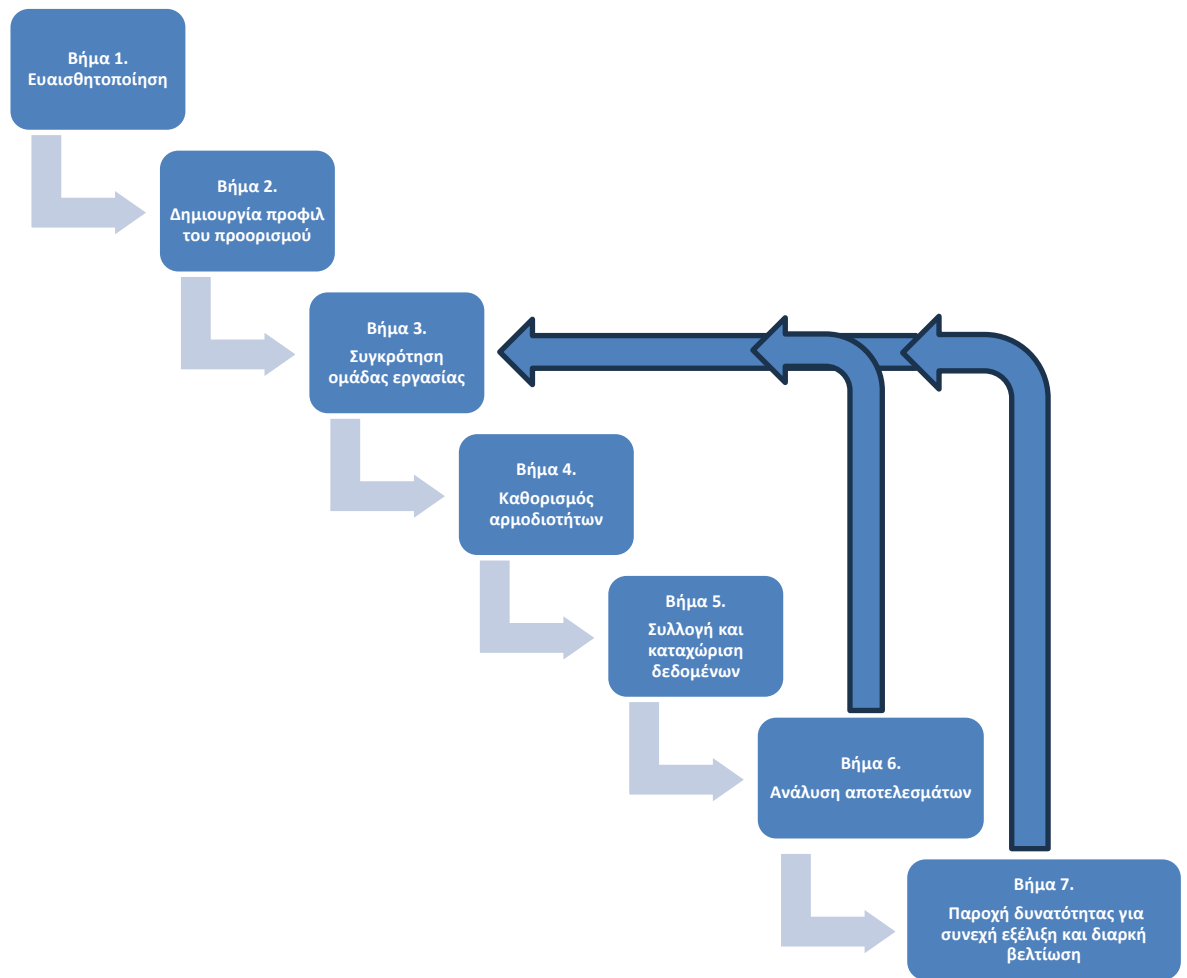
Ταυτόχρονα, πολλά από τα χαρακτηριστικά του προορισμού που παρακολουθούνται σχετίζονται με την ανταγωνιστικότητα και την ελκυστικότητά του, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα στους αρμόδιους για τη λήψη αποφάσεων φορείς να έχουν στα χέρια τους στοιχεία που μπορούν να βελτιώσουν ή και να εξασφαλίσουν την ικανοποίηση των τουριστών, πάντα με όρους βιωσιμότητας (European Commission, 2016).

Πιο συγκεκριμένα, το σύστημα περιλαμβάνει ένα σύνολο βασικών δεικτών και ένα σύνολο συνοδών δεικτών και μπορεί να αξιοποιηθεί στο σύνολό του ή να ενσωματωθεί σε υφιστάμενα

συστήματα για την παρακολούθηση και αξιολόγηση των προορισμών. Το σημαντικότερο ωστόσο είναι ότι το σύστημα προσαρμόζεται στις ανάγκες και τις απαιτήσεις του προορισμού· και οι υπεύθυνοι κάθε προορισμού μπορούν να επιλέξουν από το σύνολο των δεικτών εκείνους που κρίνουν ότι είναι κατάλληλοι, σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά της περιοχής (European Commission, 2016).

Για την αποτελεσματική εφαρμογή του συστήματος παρέχεται μία «εργαλειοθήκη», η οποία αποτελείται από δύο μέρη και σκοπό έχει την υποστήριξη των προορισμών στη διαχείριση και την παρακολούθηση της τουριστικής δραστηριότητας με στόχο τη βιωσιμότητα. Το πρώτο μέρος αποτελείται από έναν οδηγό, που περιγράφει βήμα προς βήμα τη διαδικασία· ενώ το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει τους κύριους και τους υποστηρικτικούς δείκτες. Υπεύθυνος για τη χρήση και την εφαρμογή της εργαλειοθήκης είναι κάποιος τοπικός φορέας, ο οποίος στην ουσία παίρνει τον ρόλο του συντονιστή για την εφαρμογή των δεικτών. Ο συντονιστής ενδεικτικά μπορεί να είναι εκπρόσωπος κάποιου τοπικού οργανισμού, ένα τουριστικό γραφείο, το Υπουργείο Τουρισμού ή κάποιο τμήμα/διεύθυνσή του κ.ά. (European Commission, 2016).

Δεδομένου ότι γίνεται λόγος για ένα σύστημα, αυτό θα υποστηρίζεται από ένα σύνολο ηλεκτρονικών εγγράφων και εντύπων για την υποστήριξη της διαδικασίας, τα οποία είναι διαθέσιμα στην ηλεκτρονική ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (European Commission, 2016).

Σχήμα 1-3: Τα επτά βήματα του Ευρωπαϊκού συστήματος τουριστικών δεικτών

Πηγή: European Commission, 2016

✓ Βασικοί δείκτες

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι βασικοί δείκτες είναι 43 στο σύνολο, από τους οποίους ο υπεύθυνος υλοποίησης του συστήματος μπορεί να επιλέξει τους κατάλληλους δείκτες για την περιοχή μελέτης. Ταυτόχρονα είναι ιδιαίτερα σημαντικό το ότι οι εν λόγω δείκτες δίνουν την δυνατότητα για σύγκριση και με άλλους προορισμούς που εφαρμόζουν την εργαλειοθήκη αυτή, γεγονός που μπορεί ακόμα να οδηγήσει σε συνεργασίες, διαμοιρασμό και επικοινωνία καλών πρακτικών που υιοθετήθηκαν κ.λπ. (European Commission, 2016).

Οι βασικοί δείκτες έχουν στόχο τη συγκέντρωση βασικών πληροφοριών και δεδομένων προκειμένου να πραγματοποιηθεί μία σκιαγράφιση του προορισμού ούτως ώστε να είναι δυνατή η παρακολούθηση και η ορθολογική διαχείρισή του ως προς τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη (European Commission, 2016).

Για ορισμένους προορισμούς ενδεχομένως να είναι δύσκολο να συλλέξουν τα δεδομένα που απαιτούνται για τη διαδικασία. Το γεγονός αυτό δεν θα πρέπει να σταθεί εμπόδιο στην

εφαρμογή ενός τέτοιου συστήματος, καθώς η συλλογή ακόμα και αρχικά ενός μικρού όγκου δεδομένων μπορεί να βοηθήσει στο στήσιμο της διαδικασίας και να δημιουργηθεί μία μεθοδολογία για την καλύτερη συλλογή δεδομένων και πληροφοριών, αλλά και τον εντοπισμό εναλλακτικών πηγών δεδομένων (European Commission, 2016).

✓ **Υποστηρικτικοί δείκτες**

Το Ευρωπαϊκό Σύστημα παρέχει επίσης μία σειρά από συμπληρωματικούς δείκτες για ζητήματα που αφορούν την προσβασιμότητα, το πολιτιστικό περιβάλλον, τις παράκτιες περιοχές κ.ά. Ωστόσο η επιλογή και εφαρμογή επί μέρους συμπληρωματικών δεικτών θα πρέπει να πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο μίας σαφώς καθορισμένης και τεκμηριωμένης μεθοδολογίας, ιδιαίτερα εάν τα αποτελέσματα πρόκειται να διαμοιραστούν και σε άλλους προορισμούς στο πλαίσιο της συνεργασίας τους (European Commission, 2016).

Ειδικότερα όταν οριστικοποιηθούν τα προηγούμενα βήματα και έχει οριοθετηθεί μία συγκεκριμένη διαδικασία για την εφαρμογή των βασικών δεικτών ή ακόμα και στην περίπτωση που διαπιστωθεί η αποτελεσματική εφαρμογή του συνολικού συστήματος δεικτών, συμπληρωματικά, μπορεί να αναδειχθεί η ανάγκη για περαιτέρω συλλογή δεδομένων. Τα δεδομένα αυτά μπορεί να είναι πιο εξειδικευμένα και προσαρμοσμένα στις ειδικές ανάγκες, στα χαρακτηριστικά και στους στόχους που έχει θέσει ο τουριστικός προορισμός. Για παράδειγμα μπορεί να πρόκειται για μία ορεινή ή νησιωτική περιοχή (European Commission, 2016).

Πίνακας 1-6: Ενδεικτικά παραδείγματα δεικτών του Ευρωπαϊκού συστήματος τουριστικών δεικτών

Κατηγορία Α: Διαχείριση προορισμού		
Κριτήρια	Αριθ. αναφοράς δείκτη	Οι ΒΑΣΙΚΟΙ δείκτες παρουσιάζονται με ΠΡΑΣΙΝΟ χρώμα και οι ΠΡΟΑΙΡΕΤΙΚΟΙ δείκτες με ΜΠΛΕ χρώμα..
Α.1 Δημόσια πολιτική βιώσιμου τουρισμού	A.1.1	Ποσοστό του προορισμού που εφαρμόζει στρατηγική/σχέδιο δράσης για τον βιώσιμο τουρισμό, με συμφωνηθέν σύστημα παρακολούθησης, ελέγχου ανάπτυξης και αξιολόγησης
	A.1.1.1	Ποσοστό των κατοίκων που δηλώνουν ικανοποιημένοι με τη συμμετοχή τους και την επιρροή που ασκούν στον σχεδιασμό και την ανάπτυξη του τουρισμού
	A.1.1.2	Ποσοστό του προορισμού που εκπροσωπείται από οργανισμό διαχείρισης προορισμού
Α.2 Βιώσιμη διαχείριση του τουρισμού σε τουριστικές επιχειρήσεις	A.2.1	Ποσοστό των τουριστικών επιχειρήσεων/εγκαταστάσεων στον προορισμό που διαθέτουν εθελοντικά επικυρωμένη πιστοποίηση/σήμανση για μέτρα σχετικά με το περιβάλλον/την ποιότητα/τη βιωσιμότητα ή/και την ΕΚΕ
	A.2.1.1	Αριθμός των τουριστικών επιχειρήσεων/εγκαταστάσεων που υποβάλλουν εκθέσεις βιωσιμότητας σύμφωνα με την πρωτοβουλία για υποβολή εκθέσεων απολογισμού σε παγκόσμιο επίπεδο (Global Reporting Initiative-GRI)
Α.3 Ικανοποίηση πελατών	A.3.1	Ποσοστό των επισκεπτών που δηλώνουν ικανοποιημένοι από τη γενικότερη εμπειρία τους στον προορισμό
	A.3.1.1	Ποσοστό των επισκεπτών που επαναλαμβάνουν την επίσκεψή τους ή επιστρέφουν σε έναν προορισμό (σε διάστημα 5 ετών)
Α.4 Ενημέρωση και επικοινωνία	A.4.1	Ποσοστό των επισκεπτών που δηλώνουν ενήμεροι για τις προσπάθειες που καταβάλλονται στον προορισμό όσον αφορά τη βιωσιμότητα
	A.4.1.1	Ποσοστό των επιχειρήσεων που ενημερώνουν τους επισκέπτες σχετικά με τις προσπάθειές τους όσον αφορά τη βιωσιμότητα, μέσω των προϊόντων, της εμπορικής προώθησης ή του εμπορικού τους σήματος
Κατηγορία Β: Οικονομική αξία		
Κριτήρια	Αριθ. αναφοράς δείκτη	Οι ΒΑΣΙΚΟΙ δείκτες παρουσιάζονται με ΠΡΑΣΙΝΟ χρώμα και οι ΠΡΟΑΙΡΕΤΙΚΟΙ δείκτες με ΜΠΛΕ χρώμα.
Β.1 Τουριστική ροή (όγκος & αξία) στον προορισμό	B.1.1	Αριθμός διανυκτερεύσεων τουριστών ανά μήνα
	B.1.1.1	Σχετική συμβολή του τουρισμού στην οικονομία του προορισμού (% επί του ΑΕγχΠ)
	B.1.1.2	Αριθμός ημερήσιων επισκεπτών κατά την υψηλή και τη χαμηλή τουριστική περίοδο
	B.1.1.3	Ημερήσιες δαπάνες ανά ημερήσιο επισκέπτη
	B.1.2	Ημερήσιες δαπάνες ανά τουρίστα (διαμονή, τρόφιμα και ποτά, λοιπές υπηρεσίες)
Β.2 Επιδόσεις τουριστικής επιχείρησης/τουριστικών επιχειρήσεων	B.2.1	Μέση διάρκεια διαμονής τουριστών (διανυκτερεύσεις)
	B.2.1.1	Μέση διάρκεια παραμονής ημερήσιων επισκεπτών (ώρες)
	B.2.1.2	Ποσοστό των δέκα μεγαλύτερων τουριστικών επιχειρήσεων που συμμετέχουν στη διαχείριση / συλλογική εμπορική προώθηση του προορισμού
	B.2.2	Ποσοστό πληρότητας τουριστικών καταλυμάτων ανά μήνα και κατά μέσο όρο για το έτος
Β.3 Μέγεθος και ποιότητα απασχόλησης	B.2.2.1	Μέση τιμή δωματίου στον προορισμό
	B.3.1	Άμεση απασχόληση στον τομέα του τουρισμού ως ποσοστό της συνολικής απασχόλησης
	B.3.1.1	Ποσοστό εποχικών θέσεων εργασίας στον τομέα του τουρισμού
	B.3.1.2	Ποσοστό των τουριστικών επιχειρήσεων που παρέχουν θέσεις πρακτικής άσκησης σε σπουδαστές

Πηγή: European Commission (2016)

Συμπερασματικά, η σημαντικότητα των Συστημάτων Τουριστικών Δεικτών για την επιδίωξη του στόχου της Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης, που αναφέρθηκαν στο παρόν κεφάλαιο, συνοψίζεται στη συνέχεια.

Η βιωσιμότητα της τουριστικής ανάπτυξης, στην οποία στοχεύουν τα εν λόγω συστήματα αφορά, μεταξύ άλλων, τη βιώσιμη χρήση των φυσικών πόρων, τον μετριασμό των επιπτώσεων της τουριστικής δραστηριότητας, τη χρήση «καθαρής» ενέργειας, τη διατήρηση/προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, την προσαρμογή και την επίτευξη της ανθεκτικότητας

στην κλιματική αλλαγή, την εξασφάλιση θέσεων εργασίας, τις επιπτώσεις στην τοπική οικονομία, την εξασφάλιση της ικανοποίησης των τουριστών, κ.ά.

Για τη διαχείριση των προαναφερθέντων, είναι γεγονός ότι απαιτείται μία οργανωμένη και συντονισμένη προσπάθεια, που θα βασίζεται σε έγκυρα και επικαιροποιημένα δεδομένα και στις συμμετοχικές διαδικασίες. Με τον τρόπο αυτό μπορεί να επιτευχθεί η αποτελεσματική παρακολούθηση του προορισμού σε θέματα που άπτονται της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και η εξέλιξη που σημειώνεται. Τέλος τα αποτελέσματα της εφαρμογής του εκάστοτε συστήματος μπορούν να αξιοποιηθούν στη λήψη αποφάσεων και στη χάραξη κατάλληλων πολιτικών.

3.3. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ, ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ ΚΑΙ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η Παγκόσμια Στρατηγική για τη Βιώσιμη Κατανάλωση και Παραγωγή για το 2023-2030 υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ τον Δεκέμβριο του 2022. Η Στρατηγική προσδιορίζει τον τουρισμό ως έναν κλάδο με υψηλό αντίκτυπο· και καλεί για τη μετάβαση σε κλιματικά ουδέτερες δραστηριότητες, με σεβασμό στο φυσικό περιβάλλον. Στο πλαίσιο της Στρατηγικής υποστηρίζονται οι δράσεις του «One Planet network» [UNWTO, 2023c].

Μέρος των δράσεων του «One Planet network» είναι το «One Planet Sustainable Tourism Programme», το οποίο είναι ένα από τα έξι προγράμματα του δικτύου και στοχεύει στην επίτευξη της υιοθέτησης της βιώσιμης παραγωγής και κατανάλωσης, με σκοπό την αντιμετώπιση των προκλήσεων που οφείλονται στη ρύπανση, στην απώλεια της βιοποικιλότητας και στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Προκειμένου να επιτευχθεί η ανθεκτικότητα των τουριστικών προορισμών, προωθείται η προσαρμογή τους στις αρχές της κυκλικής οικονομίας. Επιπρόσθετα το εν λόγω πρόγραμμα διαμορφώνει τις συνθήκες για την παραγωγή και την κατανάλωση στον τουριστικό κλάδο, ούτως ώστε να επιτευχθούν οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) 12, 13, 14 και 15 [UNWTO, 2023c].

Συγκεκριμένα και σε αυτή την περίπτωση δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στη συμμετοχή όλων των ενδιαφερόμενων μερών και στη μεταξύ τους συνεργασία. Ουσιαστικά δημιουργείται ένα δίκτυο με περισσότερα από 700 μέλη, τα οποία σχετίζονται τόσο με περιβαλλοντικά θέματα όσο και με τον τουριστικό κλάδο. Σκοπός είναι ο διαμοιρασμός της γνώσης μέσω της δικτύωσης και της συνεργασίας των μελών και η παροχή κατευθύνσεων για τα εν λόγω θέματα, που προκύπτουν σαν αποτέλεσμα των συμμετοχικών διαδικασιών. Οι τρεις παρεμβάσεις που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο του προγράμματος είναι:

- Επιτάχυνση της δράσης για τον κλίμα στον τουρισμό – Διακήρυξη της Γλασκώβης.
- Οικοδόμηση αρχών της κυκλικής οικονομίας για τα πλαστικά στον τουρισμό – Παγκόσμια Πρωτοβουλία για τα Πλαστικά στον Τουρισμό.
- Μετασχηματισμός της αλυσίδας αξίας των τροφίμων στον τουρισμό.

Ειδικότερα με απώτερο σκοπό τη μείωση των εκπομπών στο ήμισυ έως το 2030 και την επίτευξη μηδενικών εκπομπών έως το 2050, η Διακήρυξη της Γλασκώβης προτείνει ένα σχέδιο εστιασμένο στον τουρισμό. Το εν λόγω σχέδιο θα περιλαμβάνει μία σειρά δεσμεύσεων, την απαιτούμενη μεθοδολογία και μετρήσεις που θα πρέπει να εφαρμοστούν, ενώ τέλος θέτει το πλαίσιο για τις εκθέσεις που θα εκπονούνται με στόχο την παρακολούθηση της πορείας για την επίτευξη των στόχων. Η Διακήρυξη δημοσιεύτηκε πρώτη φορά στο συνέδριο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή (COP26 UN Climate Change Conference) το 2016 (UNWTO, 2023a).

Τα Ηνωμένα Έθνη δίνουν ιδιαίτερη σημασία στη συμβολή του τουριστικού κλάδου στο φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής, δεδομένου ότι συγκεντρώνει πλήθος δραστηριοτήτων που σχετίζονται με σημαντικές ποσότητες εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει και έρευνα του ΠΟΤ (2019), σύμφωνα με την οποία οι εκπομπές CO₂ από την τουριστική δραστηριότητα προβλέπεται να αυξηθούν κατά 25% έως το 2030 σε σχέση με αυτές που σημειώθηκαν το 2016. Βέβαια αξίζει να σημειωθεί ότι ο τουριστικός κλάδος και κυρίως οι τουριστικές περιοχές επηρεάζονται άμεσα από τις επιπτώσεις του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής (UNWTO, 2023a).

Ειδικότερα, σύμφωνα με τη Διακήρυξη, είναι σαφές ότι η αλόγιστη χρήση και εξάρτηση από τους φυσικούς πόρους, τις ορυκτές πρώτες ύλες και καύσιμα, καθώς και η μη βιώσιμη χρήση της γης οδηγούν στην επιδείνωση της ρύπανσης, του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής και στην απώλεια της βιοποικιλότητας. Αλλά ισχύει και το αντίθετο, δηλαδή τα φαινόμενα αυτά έχουν άμεσες επιπτώσεις στην τουριστική δραστηριότητα. Για παράδειγμα η άνοδος της στάθμης της θάλασσας, τα ακραία καιρικά φαινόμενα, οι πλημμύρες απειλούν τις τουριστικές υποδομές, τις αλυσίδες εφοδιασμού κ.ά. (UN, 2021).

Ο Covid-19 έδωσε μία πιο σαφή εικόνα αυτών των ζητημάτων και ιδιαίτερα των επιπτώσεών τους στην ανθρώπινη υγεία. Ειδικότερα αναδείχθηκε ότι θα πρέπει να ανακτηθεί η σχέση του ανθρώπου με τη φύση και τα οφέλη αυτής στην υγεία του, αλλά και στην κοινωνική και οικονομική βιωσιμότητα. Ταυτόχρονα αναδείχθηκαν οι άμεσες επιπτώσεις των ανθρώπινων δραστηριοτήτων στην αύξηση των εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου (UN, 2021).

Η Διακήρυξη αναφέρεται επίσης σε ένα συντονισμένο σχέδιο για την τουριστική δραστηριότητα και το κλίμα, το οποίο προβλέπει τη συνεργασία μεταξύ των εμπλεκόμενων στην τουριστική δραστηριότητα είτε αυτοί είναι θεσμικοί παράγοντες, είτε είναι πολίτες, είτε προέρχονται από την ακαδημαϊκή κοινότητα, είτε χρηματοπιστωτικά ιδρύματα κ.ά. (UN, 2021).

Όσοι υπογράφουν τη Διακήρυξη δεσμεύονται στην κατάρτιση σχεδίων δράσης για το κλίμα εντός του χρονικού διαστήματος των 12 μηνών από την υπογραφή, καθώς και στην εφαρμογή των όσων θα οριστούν από τα σχέδια δράσης. Σε περίπτωση που υπάρχουν υφιστάμενα σχέδια, αυτά θα πρέπει να επικαιροποιηθούν και να εφαρμοστούν καταλλήλως εντός του ίδιου διαστήματος. Ταυτόχρονα προβλέπεται τουλάχιστον ετήσια δημοσίευση της προόδου που σημειώνεται, των στόχων που τίθενται και των σχετικών δράσεων για την επίτευξή τους. Ειδικότερα, τα σχέδια

δράσης θα πρέπει να πληρούν τις κάτωθι προϋποθέσεις (One Planet Sustainable Tourism Programme, 2021):

- Μέτρηση και δημοσιοποίηση όλων των εκπομπών που σχετίζονται με τα ταξίδια και τον τουρισμό.
- Δράσεις για την απανθρακοποίηση.
- Αποκατάστασή και προστασία των οικοσυστημάτων.
- Κοινοποίηση των στοιχείων που αφορούν τους κινδύνους και τις λύσεις που έχουν εντοπιστεί σε όλους τους εμπλεκόμενους φορείς και τους επισκέπτες και εξασφάλιση της συνεργασίας τους για την ορθολογική και συντονισμένη εφαρμογή των σχεδίων.
- Διασφάλιση της επάρκειας οικονομικών πόρων για την επίτευξη των στόχων που τίθενται από τα σχέδια.

Μέσω της Διακήρυξης, όσοι έχουν υπογράψει δεσμεύονται στην υλοποίηση των σχεδίων δράσης για το κλίμα, με σκοπό τη μείωση των εκπομπών που οφείλονται στον τουρισμό κατά το ήμισυ για την επόμενη δεκαετία· και την επίτευξη του στόχου για μηδενικές εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου έως το 2050 (UN, 2021).

Η πρόοδος όσον αφορά τις δράσεις που ορίζει Διακήρυξη της Γλασκώβης για την κλιματική δράση στον τομέα του τουρισμού παρουσιάστηκε το 2023 στη Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή (COP28). Τα κυριότερα σημεία της προόδου επισημαίνονται στη συνέχεια.

Όσον αφορά τη δέσμευση των όσων έχουν υπογράψει τη Διακήρυξη για σύνταξη και εφαρμογή σχεδίων δράσης για το κλίμα, τα αποτελέσματα έχουν ως ακολούθως (UNWTO, 2023b):

- Ο ΠΟΤ παρουσίασε την πρόοδο με την πρώτη έκθεση εφαρμογής της Διακήρυξης της Γλασκώβης (2023). Από τους 420 υπογράφοντες που υπέβαλαν εκθέσεις, οι 261 υπέβαλαν και το σχετικό σχέδιο δράσης για το κλίμα.
- Το 70% του συνόλου που έχει υποβάλει σχέδιο δράσης για το κλίμα έχει υποβάλει επίσης σχέδια που αφορούν τις μετρήσεις των εκπομπών CO₂ που σχετίζονται με μέρος ή το σύνολο των δραστηριοτήτων τους. Παρόλα αυτά, δεν έχει προσδιοριστεί μία κοινή μεθοδολογία για το τελευταίο, που θα πρέπει να ακολουθείται από τους υπογράφοντες, γεγονός που θα μπορούσε να αποτελεί επόμενο στόχο.
- Οι μεθοδολογίες και τα δεδομένα που έχουν συλλεχθεί στο πλαίσιο των μετρήσεων των εκπομπών κρίνονται ιδιαίτερα χρήσιμα και θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν για τη δημιουργία μίας εξειδικευμένης βάσης δεδομένων, με δυνατότητα εφαρμογής από πλήθος φορέων.

Η σημαντικότητα των δράσεων που αναλαμβάνονται από τον τουριστικό τομέα για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, όπως έχει ήδη αναφερθεί, αναγνωρίζεται από τα Ηνωμένα Έθνη. Αυτό αποδεικνύεται επίσης από το γεγονός ότι η Διακήρυξη της Γλασκώβης έχει συμπεριληφθεί στη Σύμβαση-Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή (UNFCCC) ως μία από τις πρωτοβουλίες της Παγκόσμιας Πλατφόρμας Δράσης για το Κλίμα. Επιπλέον, η εκτελεστική διευθύντρια του ΠΟΤ, Zoritsa Urosevic, τόνισε στην COP28 τη σημασία της δράσης

στον τουριστικό τομέα για την κλιματική αλλαγή και την επίτευξη των στόχων που προκύπτουν από την Συμφωνία του Παρισιού (UNWTO, 2023b).

Σε μία από τις συνεδριάσεις που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο της COP28 τονίστηκε επίσης η σημαντικότητα των δράσεων που αναλαμβάνονται στον τομέα για το κλίμα, οι οποίες περιλαμβάνουν τη μέτρηση των εκπομπών, τις στρατηγικές απαλλαγής από τον άνθρακα, τις δράσεις αποκατάστασης σε τουριστικούς προορισμούς και τις καινοτομίες που αφορούν τη χρηματοδότηση. Στο πλαίσιο του προγράμματος «One Planet Sustainable Tourism Programme», στην ίδια εκδήλωση ο ΠΟΤ δημοσίευσε και έθεσε σε δημόσια διαβούλευση την Καθοδήγηση Πολιτικής των δράσεων για το κλίμα και την υποστήριξή της από 57 Υπουργεία Τουρισμού [UNWTO, 2023(b)].

Τέλος, αναφορικά με τη Διακήρυξη της Γλασκώβης, έως και τον Νοέμβριο του 2023 έχει συγκεντρώσει 857 υπογραφές, με συμμετοχή 90 χωρών και εκπροσώπηση όλων των ηπείρων. Απώτερος σκοπός είναι οι συμμετέχοντες να συμβάλουν στην επίτευξη των παγκόσμιων στόχων που έχουν τεθεί από την Συμφωνία του Παρισιού (UNWTO, 2023b).

Πέραν των παραπάνω, σε Ευρωπαϊκό επίπεδο έχουν πραγματοποιηθεί και άλλες δράσεις που αφορούν την κλιματική αλλαγή, κυρίως στο πλαίσιο της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Ενδεικτικά αναφέρεται η Ευρωπαϊκή Χάρτα για τον Βιώσιμο Τουρισμό το 2010 από το Tourism Sustainability Group (TSG), ενώ λοιπές δράσεις έχουν ήδη αναφερθεί στην Ενότητα 3.1 της παρούσας εργασίας (Weston et al., 2019).

Σε εθνικό επίπεδο, έχει εκδοθεί η Εθνική Στρατηγική για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή. Στη Στρατηγική αυτή τονίζεται πως ο τουρισμός στη χώρα βασίζεται σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και συγκριτικά πλεονεκτήματα, που εάν αυτά μεταβληθούν λόγω της κλιματικής αλλαγής θα επηρεαστεί η ελκυστικότητα και η ανταγωνιστικότητα των τουριστικών περιοχών. Η οπτική αυτή υποστηρίζεται και από τη διεθνή βιβλιογραφία. Ενδεικτικά αναφέρεται η δουλειά των Roson & Sartori (2012). Αυτό φυσικά θα έχει επιπτώσεις και στη ζήτηση, καθώς μεταβάλλονται τα βασικά κριτήρια για την επιλογή ενός τουριστικού προορισμού (ΥΠΕΝ, 2016; Roson & Sartori, 2012).

Συμπερασματικά, στόχο αποτελεί η προσαρμογή και η ανθεκτικότητα των περιοχών, καθώς και του ίδιου του τουριστικού κλάδου στην κλιματική αλλαγή. Σύμφωνα με τον Κλιματικό Νόμο (Ν. 4936/2022) και συγκεκριμένα το Άρθρο 3, παρ. 11, ως προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή ορίζεται: «Η προσαρμογή των φυσικών και ανθρωπογενών συστημάτων στα σημερινά ή στα αναμενόμενα κλιματικά φαινόμενα ή στις επιπτώσεις τους, η οποία μετριάξει τις ζημιές ή εκμεταλλεύεται τις ευκαιρίες». Ενώ σύμφωνα με το Άρθρο 3, παρ. 15, ως ανθεκτικότητα ορίζεται: «η ικανότητα των αλληλένδετων κοινωνικών, οικονομικών και οικολογικών συστημάτων να αντιμετωπίζουν ένα επικίνδυνο συμβάν ή τάση ή διαταραχή, μέσω της απόκρισης ή αναδιοργάνωσής τους με τρόπους που διατηρούν την κύρια λειτουργία, ταυτότητα και δομή τους». Παρακάτω ακολουθούν τα άρθρα του νόμου που αναφέρονται στην κλιματική αλλαγή και την τουριστική δραστηριότητα (Ν. 4936/2022).

«Άρθρο 5 - Εθνική Στρατηγική για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή

3. γ) προσδιορισμό των τομέων προτεραιότητας που χρήζουν μέτρων προσαρμογής για την κλιματική αλλαγή, με βάση την ανάλυση τρωτότητας της περ. β), διερεύνηση και καταγραφή των προτεινόμενων μέτρων και δράσεων για διάφορους τομείς της οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας και τη βιωσιμότητα του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος. Οι τομείς προτεραιότητας περιλαμβάνουν, κατ' ελάχιστον, την υγεία, τον τουρισμό, τη γεωργία και κτηνοτροφία, τη δασοπονία, την ενέργεια, την ασφάλιση, τις υποδομές και τις μεταφορές, το δομημένο περιβάλλον, την προστασία της βιοποικιλότητας, των οικοσυστημάτων, των υδάτινων πόρων και των παράκτιων ζωνών, καθώς και την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς

Άρθρο 19 - Μείωση εκπομπών από εγκαταστάσεις

1. Τα έργα και οι δραστηριότητες κατηγορίας Α' του άρθρου 1 του ν. 4014/2011 (Α' 209), που κατατάσσονται στις ακόλουθες ομάδες και δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του Ευρωπαϊκού Συστήματος Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών (ΣΕΔΕ), σύμφωνα με το άρθρο 2 της υπ' αρ. 181478/965/26.9.2017 κοινής απόφασης των Υπουργών Οικονομίας και Ανάπτυξης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας και Υποδομών και Μεταφορών και του Αναπληρωτή Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας (Β' 3763), υποχρεούνται σε μείωση εκπομπών κατά τριάντα τοις εκατό (30%) τουλάχιστον, έως το 2030 σε σχέση με το έτος 2019, με αναγωγή στην κατάλληλη μονάδα προϊόντος και έργου, ανάλογα με το είδος της δραστηριότητας:

β) 6η Ομάδα της υπό στοιχεία ΔΙΠΑ/οικ. αριθμ. 37674/ 27.7.2016 απόφασης του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας (Β' 2471) - τουριστικές εγκαταστάσεις και έργα αστικής ανάπτυξης, κτιριακού τομέα, αθλητισμού και αναψυχής,

2. Έως την 1η Ιανουαρίου 2026, για το σύνολο των υφιστάμενων έργων και δραστηριοτήτων της παρ. 1 υποβάλλεται έκθεση στην αρμόδια για την περιβαλλοντική αδειοδότηση αρχή, προκειμένου να αποτυπωθεί ο τρόπος συμμόρφωσης με τον στόχο μείωσης των εκπομπών. Η έκθεση υπέχει θέση φακέλου τροποποίησης Απόφασης Έγκρισης Περιβαλλοντικών Όρων (ΑΕΠΟ) της παρ. 6 του άρθρου 11 του ν. 4014/2011 (Α' 209). Η μείωση των εκπομπών συνιστά μη ουσιώδη τροποποίηση της υποπερ. αα' της περ. β' της παρ. 2 του άρθρου 6 του ν. 4014/2011 και για την τροποποίηση της ΑΕΠΟ εφαρμόζεται η προβλεπόμενη στην ανωτέρω υποπερίπτωση διαδικασία.

5. Από το 2026, ο φορέας του έργου ή της δραστηριότητας της παρ. 1 υποβάλλει στην αδειοδοτούσα περιβαλλοντική αρχή έως την 31η Οκτωβρίου κάθε έτους, έκθεση σχετικά με τις εκπομπές του προηγούμενου έτους.

Το παρακάτω επηρεάζει άμεσα των τουριστικό κλάδο.

Άρθρο 21 - Μετασχηματισμός αναπτυξιακού υποδείγματος των νησιών και μετάβασή τους στην κλιματική ουδετερότητα

1. Θεσπίζεται Αναπτυξιακό Στρατηγικό Πλαίσιο για τα ελληνικά νησιά «GR-eco islands» (εφεξής Στρατηγικό Πλαίσιο Πρωτοβουλίας «GR-eco islands»), λαμβάνοντας υπόψιν την Εθνική Στρατηγική του άρθρου 4 του ν. 4832/2021 (Α' 172), με σκοπό (Ν. 4936/2022):

α) την ολοκληρωμένη μετάβαση των ελληνικών νησιών προς την κλιματική ουδετερότητα,

- β) την άρση της ενεργειακής και κοινωνικοοικονομικής απομόνωσης των νησιών και τη διασφάλιση της ενεργειακής τους αυτάρκειας, μέσω της παραγωγής ενέργειας από Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ) σε συνδυασμό με συστήματα αποθήκευσης της ενέργειας ή της διασύνδεσής τους με το ηπειρωτικό σύστημα,
- γ) την προώθηση της κυκλικής οικονομίας,
- δ) την ορθολογική και αειφόρο διαχείριση των φυσικών πόρων, ιδίως δε των υδάτινων,
- ε) την προώθηση της καινοτομίας και της αξιοποίησης τεχνολογιών αιχμής,
- στ) την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, τη διασφάλιση της απασχόλησης και τη δημιουργία νέων ποιοτικών θέσεων εργασίας,
- ζ) την ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος,
- η) την ενίσχυση της εξυπηρέτησης των νησιωτικών περιοχών στον τομέα των μεταφορών, μέσω της εφαρμογής πολιτικών ιδίως στον τομέα της ναυτιλίας, με ιδιαίτερη μέριμνα για την εσωτερική ακτοπλοΐα και τις λιμενικές υπηρεσίες, σε συμμόρφωση με την Εθνική Στρατηγική του άρθρου 4 του ν. 4832/2021,
- θ) την προώθηση του τουριστικού τομέα και της γαλάζιας οικονομίας».

3.4. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΦΕΡΟΥΣΑ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ

Η έννοια της Φέρουσας Ικανότητας (ΦΙ) ξεκίνησε από την επιστήμη της βιολογίας και αφορούσε αρχικά το φυσικό περιβάλλον και συγκεκριμένα τον μέγιστο αριθμό συγκεκριμένων ειδών που μπορεί να υποστηρίξει ένα οικοσύστημα ή αλλιώς το σημείο κορεσμού, που εάν ξεπεραστεί θα επηρεάσει τη βιωσιμότητα του συστήματος. Το 1960 η έννοια της Φέρουσας Ικανότητας ξεκινάει να παίρνει μία πιο κοινωνική έκφανση, με τους επιστήμονες να διαπιστώνουν ότι η αυξημένη χρήση και επισκεψιμότητα που σημειώνεται σε μία περιοχή είναι δυνατό να επηρεάσουν την ελκυστικότητά της. Το 1970 αναδεικνύεται και η δυνατότητα εφαρμογής του όρου σε περιβαλλοντικά ζητήματα. Τις δεκαετίες που ακολούθησαν το ενδιαφέρον άρχισε να επικεντρώνεται στην τουριστική δραστηριότητα (Βουλέλλης, κ.ά., 2021; Paziienza, 2004).

Στην Ελλάδα, το Συμβούλιο της Επικρατείας έχει συνδέσει την Φέρουσα Ικανότητα με την επίτευξη της Αειφόρου Ανάπτυξης. Μάλιστα με αφορμή τις διατάξεις του Συντάγματος που αναφέρονται στην προστασία του περιβάλλοντος, στον πολεοδομικό και χωροταξικό σχεδιασμό της προσδίδει την ιδιότητα της συνταγματικής υποχρέωσης. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την Βλαντού (2016): «η νομολογία εκτείνεται σε ποικίλους κλάδους δραστηριοτήτων και επιπέδων χωρικού σχεδιασμού, αναδεικνύοντας την κοινωνική διάσταση της ΦΙ και τη συνεκτίμηση για τον προσδιορισμό της ποσοτικών και ποιοτικών κριτηρίων».

Ωστόσο, μέχρι στιγμής δεν έχει οριστεί ένας καθολικά αποδεκτός και οριστικοποιημένος ορισμός για τη ΦΙ. Παρακάτω ακολουθούν ορισμένοι ορισμοί της σύμφωνα με τη βιβλιογραφία.

Σύμφωνα με την Βλαστού (2016): ως Φέρουσα Ικανότητα «νοείται ο αριθμός των ατόμων και η ένταση δραστηριοτήτων που το οικοσύστημα μιας χωρικής οντότητας μπορεί να αντέξει, χωρίς

κίνδυνο υποβάθμισης του φυσικού, κοινωνικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος για τις παρούσες και τις μέλλουσες γενεές».

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού ως ΦΙ ορίζεται (Leka et. al., 2022): «ο μέγιστος αριθμός ατόμων που μπορούν να επισκεφθούν ταυτόχρονα έναν τουριστικό προορισμό, χωρίς να προκληθεί καταστροφή φυσικών, οικονομικών ή κοινωνικοπολιτιστικών μέσων και μείωση της ικανοποίησης των επισκεπτών».

Οι Bishop et al. (1974) ορίζουν τη ΦΙ: «ως το επίπεδο της ανθρώπινης δραστηριότητας που μπορεί να αντέξει μια περιοχή προκειμένου να διασφαλιστεί μια μακροχρόνια ποιότητα ζωής» (Leka et. al., 2022; Bishop et al., 1974).

Οι Schneider et al. (1978) περιγράφουν τη ΦΙ «ως την ικανότητα των φυσικών ή ανθρωπογενών συστημάτων να αφομοιώνουν τις επιπτώσεις της αύξησης του πληθυσμού χωρίς σημαντικές δυσμενείς επιπτώσεις στην κατάσταση και τις ιδιότητές τους» (Leka et. al., 2022; Schneider et al., 1978).

Η ΦΙ προσδιορίζεται από τους Κοκκώση & Τσάρτα (2001) ως «το μέγιστο επίπεδο ενός πληθυσμού που είναι δυνατό να υποστηριχθεί από ένα συγκεκριμένο οικοσύστημα ή ο μέγιστος αριθμός ατόμων που σχηματίζουν ένα σταθερό πληθυσμό σε δεδομένους περιβαλλοντικούς πόρους» (Βουλέλλης, κ.ά., 2021; Κοκκώση & Τσάρτα, 2001).

Παρά το πλήθος των ορισμών που υφίστανται για την ΦΙ, - χωρίς ακόμα να έχει υιοθετηθεί ένας που να είναι κοινά αποδεκτός από την επιστημονική κοινότητα -, η χρησιμότητα της έννοιας είναι αδιαμφισβήτητη, καθώς πρόκειται για ένα εργαλείο για τον υπολογισμό των ορίων ανοχής/αντοχής ενός συγκεκριμένου χώρου, που λαμβάνει υπόψη περιβαλλοντικά, κοινωνικά και οικονομικά κριτήρια (Βουλέλλης, κ.ά., 2021).

Ειδικότερα, πρόκειται για ένα δυναμικό εργαλείο στο οποίο καθοριστικό ρόλο επέχει και ο παράγοντας του χρόνου. Σύμφωνα με τον Carey (1993), η ΦΙ εξαρτάται από τις κάτωθι παραμέτρους:

- το μέγεθος του πληθυσμού της περιοχής,
- τους πόρους της περιοχής,
- τον/την αριθμό/ποσότητα πόρων που το κάθε είδος του συστήματος καταναλώνει (Βουλέλλης, κ.ά., 2021; Carey, 1993).

Ο Σπυράτος (2005) υποστηρίζει ότι ΦΙ διακρίνεται:

- Στην ΦΙ που αφορά το φυσικό περιβάλλον - Οικολογική ή Βιοφυσική.
- Στην ΦΙ που σχετίζεται με τις κοινωνικοπολιτισμικές επιπτώσεις στους κατοίκους της περιοχής.
- Στην ΦΙ που σχετίζεται με την εμπειρία των επισκεπτών της περιοχής (Βουλέλλης, κ.ά., 2021; Σπυράτος, 2005).

Ο Stewart (1993) κατηγοριοποιεί την ΦΙ σε έξι περιπτώσεις:

- Φυσική.
- Περιβαλλοντική.
- Οικονομική.
- Κοινωνικοπολιτισμική.
- Υποδομών.
- Αντιληπτική, αναφορικά με την ικανοποίηση των τουριστών. (Βουλέλλης, κ.ά., 2021; Stewart, 1993).

Οι Βουλέλλης και άλλοι (2021), ορίζει την ΦΙ ως «τη μέγιστη δυνατή αντοχή μιας περιοχής σε διάφορους παράγοντες, όπως ο πληθυσμός, η ατμοσφαιρική ρύπανση, η ποιότητα των υδάτων, το μέγεθος των υγρών και στερεών αποβλήτων, ο κυκλοφοριακός φόρτος, η δομημένη επιφάνεια, κ.ά., ούτως ώστε να παραμένει βιώσιμος, δηλαδή να αναπτύσσεται και να λειτουργεί βάσει των αρχών της αειφορίας» (Βουλέλλης, κ.ά., 2021).

Στις δεκαετίες 1980 και 1990 αναπτύσσεται ένας νέος όρος, αυτός του υπερπληθυσμού ή υπερσυγκέντρωσης. Σήμερα, η ονομασία του όρου έχει αλλάξει και γίνεται λόγος πλέον για την έννοια της Τουριστικής Φέρουσας Ικανότητας (Tourism Carrying Capacity - TCC). Υποστηρίζεται ότι η Τουριστική Φέρουσα Ικανότητα συνδέεται με περιβαλλοντικές, κοινωνικές και οικονομικές πτυχές ενός τόπου, καθώς και με θέματα που σχετίζονται με την υγεία, την ασφάλεια και την τεχνολογία. Αλλιώς, συναντάται στη βιβλιογραφία ως η περίπτωση που μία περιοχή ξεπερνάει τα όρια της ΦΙ της και γίνεται μη βιώσιμη και κατ' επέκταση χάνει την ανταγωνιστικότητά της. Η περιγραφή αυτή προσομοιάζει στην έννοια του υπερτουρισμού. Βέβαια ο υπερτουρισμός είναι ένα φαινόμενο που μπορεί να αποφευχθεί στη περίπτωση που έχει προσδιοριστεί η ΦΙ ικανότητα ενός τόπου και ληφθούν τα κατάλληλα προληπτικά μέτρα (Constantoglou & Thomai, 2021).

Ο ΠΟΤ ορίζει τη Τουριστική Φέρουσα Ικανότητα (ΤΦΙ) ως το «επίπεδο χρήσης των επισκεπτών που μπορεί να φιλοξενήσει μια περιοχή, επιτυγχάνοντας υψηλά επίπεδα ικανοποίησης των επισκεπτών και μετριασμένες επιπτώσεις στους πόρους». Ένας ακόμη ορισμός που συναντάται είναι ότι η ΤΦΙ αποτελεί το ανώτερο κατώφλι για την τουριστική δραστηριότητα και σε περίπτωση που αυτό ξεπεραστεί θα προκληθούν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον (Leka et al., 2022).

Οι Jovicic και Dragin (2008), υποστηρίζουν ότι η ΤΦΙ αφορά τον «... μέγιστο αριθμό τουριστών που διαμένουν σε μια συγκεκριμένη περιοχή και χρησιμοποιούν τους πόρους της με τρόπο που δεν προκαλεί σημαντικές και μη αναστρέψιμες αλλαγές στην περιβαλλοντική, κοινωνική, πολιτιστική και οικονομική δομή του προορισμού, ούτε μειώνει την ποιότητα της τουριστικής εμπειρίας» (Leka et al., 2022; Jovicic & Dragin, 2008).

Σημειώνεται επίσης ότι δεδομένου ότι η ΤΦΙ είναι μία σύνθετη έννοια, ορισμοί που εστιάζουν μόνο στα ποσοστά επισκεψιμότητας των τουριστών μπορούν να χαρακτηριστούν ελλιπείς. Ενδεικτικά, μερικά κριτήρια και παράγοντες που επέχουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του

φαινομένου είναι π.χ. η χωροθέτηση της τουριστικής δραστηριότητας, οι επιλογές των τουριστών, οι υποδομές κ.ά. Επιπρόσθετα, η ΤΦΙ είναι δυνατό να εστιάζει σε μία συγκεκριμένη διάσταση μίας συγκεκριμένης περιοχής ή περίπτωσης ενός τουριστικού προορισμού (Leka et. al., 2022).

Η ΤΦΙ είναι εν ολίγοις μια έννοια που ουσιαστικά δηλώνει ότι ο τουρισμός δεν μπορεί να είναι μία ανεξάντλητη δραστηριότητα. Επιπλέον, είναι μία έννοια στενά συνδεδεμένη με τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, καθώς μέσω αυτής τίθενται τα αποδεκτά όρια σε περιβαλλοντικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο για την ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας, συμβάλλοντας έτσι με τα στοιχεία που συλλέγονται στη λήψη αποφάσεων και στη διαμόρφωση κατάλληλων πολιτικών (Leka et. al., 2022).

Η τουριστική δραστηριότητα, όπως είναι φυσικό και έχει αναλυθεί στο Κεφάλαιο 2 της παρούσης, είναι στενά συνδεδεμένη με τον παράκτιο και νησιωτικό χώρο, ειδικά σε χώρες της Μεσογείου όπως η Ελλάδα. Χαρακτηριστικό είναι ότι στον μεσογειακό χώρο επικρατεί το παράδειγμα του μαζικού τουρισμού. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα οι επιπτώσεις που σημειώνονται τόσο στον παράκτιο όσο και στον θαλάσσιο χώρο να είναι ιδιαίτερα σημαντικές. Ενδεικτικά αναφέρονται τα μεγάλα τουριστικά συγκροτήματα, μεγάλες εγκαταστάσεις υποδομών, τα οποία σχετίζονται με την εξάπλωση της εκτός σχεδίου δόμησης, τη ρύπανση ως αποτέλεσμα της μη ορθολογικής διαχείρισης αποβλήτων και υδατικών πόρων, τις εκπομπές CO₂, κ.ά. Πολλές από αυτές τις εγκαταστάσεις βρίσκονται μάλιστα εντός προστατευόμενων περιοχών ή πλησίον άλλων σημαντικών και ευαίσθητων οικοσυστημάτων, με αναπόφευκτες άμεσες ή έμμεσες επιπτώσεις σε αυτές τις περιοχές (Leka et. al., 2022).

Στην Ελλάδα συγκεκριμένα, πριν από 20 χρόνια το Συμβούλιο της Επικρατείας (ΣτΕ) εισήγαγε στη νομολογία για πρώτη φορά την έννοια της ΦΙ και συγκεκριμένα σε σχέση με τα μικρά νησιά, όπου μέσω μίας σειράς αποφάσεων δεσμεύει τους αρμόδιους φορείς για σεβασμό στην ΦΙ ικανότητά τους (Βουλέλλης, κ.ά., 2021).

Συγκεκριμένα, από τις σχετικές αποφάσεις της νομολογίας του ΣτΕ βγαίνει το συμπέρασμα ότι αναγνωρίζει ως δομικά στοιχεία της ΦΙ το πρότυπο ανάπτυξης, το μέγεθος του προς μελέτη νησιού, αλλά και μία σειρά από άλλα ποιοτικά χαρακτηριστικά και ιδιαιτερότητες (Βουλέλλης, κ.ά., 2021).

Από τα παραπάνω επιβεβαιώνεται η πολυπλοκότητα του όρου και για τον λόγο αυτό εδώ και 30 χρόνια απασχολεί ιδιαίτερα την επιστημονική κοινότητα. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται από το ότι υπάρχουν μία σειρά από οπτικές ή διαστάσεις που μπορεί κανείς να προσεγγίσει το ζήτημα, καθώς και το ότι δεν υφίσταται μία σταθερή και αμετάβλητη τιμή, δηλαδή μία τιμή κατώφλι για τη ΦΙ, η οποία αποτελεί το όριο για την τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής, δεδομένου ότι οι βασικοί παράμετροι που την επηρεάζουν είναι ο χρόνος και ο τόπος. Δηλαδή εξετάζονται διαφορετικού τύπου προορισμοί σε διαφορετικές χρονικές περιόδους, οι οποίοι μπορεί να έχουν θέσει διαφορετικούς στόχους και να διαθέτουν ειδικά φυσικά χαρακτηριστικά,

όπως οι νησιωτικές περιοχές που αναφέρθηκαν παραπάνω, οι προστατευόμενες, οι ορεινές περιοχές κ.ά. (Leka et al., 2022; Βλαντού, 2016).

Παρόλα αυτά ένα σημαντικό ποσοστό ερευνητών έχει ασκήσει έντονη κριτική στη χρησιμότητα της ΤΦΙ. Επιπλέον, μέχρι σήμερα δεν έχει καθοριστεί και οριστικοποιηθεί ένα κοινά αποδεκτό πλαίσιο, το οποίο να υποστηρίζει τους προορισμούς στο να καταλήξουν σε αποτελέσματα, κυρίως ποσοτικά, που θα μπορούσαν να τροφοδοτήσουν τη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Μερικές από τις προσπάθειες που έχουν γίνει προς αυτή την κατεύθυνση είναι: το Tourism Optimization Management Model (TOMM), το Visitor Impact Management model (VIM) και το the Visitor Experience and Resource Protection (VERP). Ωστόσο πρόκειται περισσότερο για πλαίσια που στερούνται επιστημονικής τεκμηρίωσης. Η δυσκολία του εγχειρήματος έγκειται στο γεγονός ότι το ζητούμενο είναι να δημιουργηθεί ένα μοντέλο που να είναι εφαρμόσιμο σε διαφορετικά τουριστικά πρότυπα και να περιλαμβάνει δείκτες, οι οποίοι θα μπορούν να εφαρμοστούν στις ιδιαιτερότητες της εκάστοτε περιοχής (Leka et. al., 2022).

Συνοπτικά, η μεθοδολογία που ακολουθείται μέχρι στιγμής αφορά την αξιοποίηση ποσοτικών και ποιοτικών δεικτών και σταθεροτύπων, οι οποίοι λαμβάνουν υπόψη την κλίμακα και την υφιστάμενη κατάσταση της περιοχής. Με βάση τα στοιχεία που θα συλλεχθούν, ακολουθείται η σύνταξη μέτρων και προτάσεων για την επίτευξη της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής και η μεθοδολογία παρακολούθησης της αποτελεσματικότητας της διαδικασίας. Σκοπός εν ολίγοις είναι να εφαρμοστεί η αρχή της πρόληψης των δυνητικών επιπτώσεων της δραστηριότητας στον προορισμό (Leka et. al., 2022; Βλαντού, 2016).

Η επιλογή των δεικτών είναι μία διαδικασία βαρύνουσας σημασίας, καθώς στην ουσία καθορίζει το αποτέλεσμα. Η μεθοδολογία που θα ακολουθηθεί και η εξασφάλιση της τήρησης συμμετοχικών διαδικασιών είναι δύο καθοριστικοί παράγοντες για την ορθή επιλογή δεικτών, όπως αναλύθηκε και στην Ενότητα 3.2. Ακόμα θα πρέπει να ληφθούν υπόψη τα περιβαλλοντικά, κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά του προορισμού, οι αρχικοί στόχοι που έχουν τεθεί για την τουριστική ανάπτυξη στην περιοχή (καθώς αυτό είναι δυνατό κατά την τήρηση της διαδικασίας να αλλάξει), καθώς και η ακρίβεια και η εγκυρότητα των δεδομένων (Βλαντού, 2016).

Παρά την ύπαρξη των δύο συστημάτων δεικτών που αναφέρθηκαν στην Ενότητα 3.2, δηλαδή του ΠΟΤ και του Ευρωπαϊκού Συστήματος Δεικτών, πολλές από τις χώρες εφαρμόζουν και επιλέγουν δικούς τους δείκτες και εν γένει μεθοδολογίες για τον υπολογισμό της ΤΦΙ. Η επιλογή των δεικτών ειδικότερα, εξαρτάται από τις επικρατούσες συνθήκες, την κρατούσα συνείδηση δικαίου, τις ανάγκες και τους στόχους που έχουν τεθεί από την πολιτεία και από εκεί και πέρα είναι στην βούληση του μελετητή, καθώς σε ένα βαθμό πρόκειται για μία υποκειμενική διαδικασία, εφόσον αφορά τον τρόπο που αξιολογεί και τη βαρύτητα που θα δώσει στις εισερχόμενες πληροφορίες (Βλαντού, 2016).

Για τον ποσοτικό υπολογισμό της ΦΙ ή της ΤΦΙ απαιτείται η αξιολόγηση τόσο ποσοτικών όσο και ποιοτικών κριτηρίων. Όσο αφορά τα ποσοτικά δεδομένα αφορούν περιβαλλοντικά, κοινωνικά,

πολιτιστικά και οικονομικά χαρακτηριστικά της περιοχής, τα υφιστάμενα στοιχεία που υπάρχουν για την αντοχή του χώρου (πυκνότητα, φυσικοί πόροι, πηγές ενέργειας κ.ά.), και την ένταση της τουριστικής δραστηριότητας. Όσον αφορά τα ποιοτικά κριτήρια, είναι λίγο δυσκολότερος ο προσδιορισμός τους. Λόγω της φύσης τους, αφορούν την ταυτότητα του τόπου, το φυσικό κεφάλαιο και την άυλη πολιτιστική κληρονομιά (Βλαντού, 2016).

Συγκεκριμένα, για τον υπολογισμό της ΤΦΙ σε παράκτιες περιοχές θα πρέπει επιπρόσθετα να ληφθούν υπόψη η χρήση των παραλιών, η τουριστική πυκνότητα, οι τουριστικές υποδομές και η προσαρμογή τους σε περιβαλλοντικά πρότυπα και μέτρα για την ανάσχεση των δυσμενών περιβαλλοντικών επιπτώσεων (Leka et. al., 2022).

Συγκεκριμένα για τις περιοχές της Μεσογείου που πλήττονται από τον υπερτουρισμό, έχουν καθοριστεί από τις κατευθύνσεις του UNEP/MAP/RAC-PA (1997) (Leka et. al., 2022):

- να προσδιοριστούν και να ληφθούν υπόψη οι προτεραιότητες της περιοχής,
- να εξασφαλιστεί η συμμετοχή των ενδιαφερόμενων μερών και των αρμόδιων φορέων,
- να προσδιοριστούν οι τοπικοί περιορισμοί της τουριστικής ανάπτυξης,
- να επιδιώκεται η εξισορρόπηση μεταξύ της ζήτησης για νέες τουριστικές υποδομές και υπηρεσίες και της ανάγκης για διασφάλιση της ακεραιότητας των πόρων είτε φυσικών είτε πολιτιστικών και των επί μέρους συγκριτικών πλεονεκτημάτων της περιοχής,
- να επιλεγεί ένα σύνολο δεικτών, που θα είναι χρήσιμο σε όλους τους διαχειριστές του τουρισμού και θα μπορεί να εφαρμοστεί εύκολα,
- να εξασφαλιστεί ότι τα δεδομένα που θα αξιοποιούνται θα είναι διαθέσιμα και έγκυρα για την αποτελεσματική παρακολούθηση,
- να προσδιοριστούν ρεαλιστικά σενάρια για την ανάπτυξη της περιοχής.

Το σημαντικό είναι ότι τα ποσοτικά και τα ποιοτικά κριτήρια, αλλά και οι δείκτες που επιλέγονται αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους· και αποτυπώνουν διαχρονικά νέες δυναμικές, γεγονός που θα πρέπει να συνεκτιμάται κατά τον υπολογισμό της ΦΙ για την αποφυγή αυθαίρετων αποτελεσμάτων (Βλαντού, 2016).

Σε συνέχεια των παραπάνω, είναι σαφές ότι η εκτίμηση της ΦΙ συνιστά μία περίπλοκη διαδικασία, καθώς η ΦΙ και κατ' επέκταση η ΤΦΙ μιας περιοχής δεν εμφανίζει μία σταθερή τιμή κατά τη διάρκεια του χρόνου. Αντίθετα, ανάλογα με τις επικρατούσες συνθήκες και δυναμικές δύναται να μεταβάλλεται. Η εκτίμησή της είναι ως ένα βαθμό υποκειμενική διαδικασία, ακόμα και όταν υφίσταται ένα τυποποιημένο σύστημα δεικτών. Επιπρόσθετα, το πλήθος των ενδιαφερόμενων μερών που συμμετέχουν ή επηρεάζονται από τη διαδικασία της εκτίμησης της Φ.Ι. είναι μεγάλο και υπάρχει μία ποικιλομορφία στην ιδιότητα και τα ζητούμενα του καθενός (Constantoglou & Thomai, 2021).

Συνεπώς ο ποσοτικός προσδιορισμός της ΦΙ ή της ΤΦΙ πραγματοποιείται με βάσει τις ποιοτικές και ποσοτικές παραμέτρους που αφορούν την περιοχή μελέτης και εν γένει με την ποιοτική και ποσοτική ανάλυση του χώρου, στον οποίο ο προσδιορισμός αυτός πραγματοποιείται. Μέχρι στιγμής δεν έχει προσδιοριστεί μία ενιαία μεθοδολογία, αλλά μόνο ορισμένες κοινές αρχές που

διέπουν τη διαδικασία και αυτό γιατί είναι δύσκολο να γενικευτούν κάποια στοιχεία. Οι δείκτες βέβαια αποτελούν ένα σημαντικό βήμα στην εξέλιξη του ζητήματος για τον υπολογισμό της ΦΙ, καθώς έχει ξεκινήσει μία προσπάθεια για προτυποποίηση στον βαθμό που αυτό είναι δυνατό, δεδομένου ότι η όλη διαδικασία θα πρέπει να προσαρμόζεται στα ειδικά χαρακτηριστικά της περιοχής μελέτης. Ο προσδιορισμός κάποιων κοινών αρχών και προτύπων είναι ιδιαίτερα σημαντικός προκειμένου να δημιουργηθεί μία όσο γίνεται αντικειμενική και διαφανής διαδικασία (Βλαντού, 2016).

Συμπεραίνεται ότι η έννοια της ΦΙ αφορά τα όρια αντοχής της περιοχής μελέτης, ειδικότερα τα φυσικά, οικολογικά, οικονομικά, κοινωνικά, και πολιτικά· και προσδιορίζονται ανάλογα με την περιοχή, το αντικείμενο και τους στόχους που τίθενται. Σύμφωνα με την Βλάντου (2016), βασικές ερωτήσεις είναι «ΦΙ τίνος; σε τί; και προς τί;».

Συνεπώς η ΦΙ της εκάστοτε περιοχής θα πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη στη σχεδιαστική διαδικασία και την περιβαλλοντική αδειοδότηση των σχεδίων και των έργων. Ενδεικτικά θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά της εκπόνηση Μελετών Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων και Στρατηγικών Μελετών Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΣΜΠΕ) (Βλαντού, 2016).

Συμπερασματικά, η εκτίμηση της ΦΙ συνιστά μία πολύπλοκη και πολυεπίπεδη διαδικασία, που μπορεί να συμβάλει σημαντικά στη σχεδιαστική διαδικασία και τη λήψη αποφάσεων για μία περιοχή, αποσκοπώντας στην επίτευξη της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Απαιτείται επιπλέον σύμπραξη και συνεργασία μεταξύ πολιτών, φορέων και λοιπόν ενδιαφερόμενων μερών, καθώς θα πρέπει να είναι «προϊόν κοινωνικής συναίνεσης και σχεδιασμού» και τέλος τήρηση των θεσμικών διαδικασιών (Βλαντού, 2016).

3.5. ΥΠΕΡΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Η έννοια του υπερτουρισμού εντάχθηκε σχετικά πρόσφατα στη βιβλιογραφία, ενώ μέχρι στιγμής δεν υπάρχει ένας σαφώς καθορισμένος ορισμός, όπως και με την έννοια της ΦΙ που αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα. Παρόλα αυτά, επισημαίνεται ότι το φαινόμενο του υπερτουρισμού δεν είναι κάτι νέο. Αντίθετα, οι πιέσεις που ασκεί η τουριστική δραστηριότητα στους προορισμούς είναι ένα αντικείμενο που απασχολεί τους ερευνητές από τη δεκαετία του 70. Χρησιμοποιείται ειδικότερα τα τελευταία έτη και πριν δοθεί η ονομασία στον όρο, στον πολιτικό διάλογο, στα ΜΜΕ, στον επιχειρηματικό κλάδο, στον ακαδημαϊκό χώρο κ.ά. (Peeters et al., 2018; Lagarias et al., 2023; Cruz & Zaragoza, 2019).

Παρόλο που πρόκειται για μία ασαφή και δύσκολα εφαρμόσιμη έννοια, το πλήθος των ερευνών που έχουν απασχοληθεί με το αντικείμενο φανερώνει μία στροφή στα ζητήματα που άπτονται της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και της ΦΙ, φέρνοντας μία νέα οπτική (Cruz & Zaragoza, 2019; Lagarias et al., 2023).

Στην προσπάθεια προσδιορισμού της έννοιας, ακολουθούν στη συνέχεια κάποιοι από τους ορισμούς που απαντώνται στη σχετική βιβλιογραφία για την έννοια του υπερτουρισμού.

Σύμφωνα με τους Peeters et al. (2018) «ο υπερτουρισμός περιγράφει την κατάσταση κατά την οποία το αντίκτυπο του τουρισμού, σε συγκεκριμένα χρονικά διαστήματα και σε συγκεκριμένες περιοχές, υπερβαίνει τα όρια των φυσικών, οικολογικών, κοινωνικών, οικονομικών, ψυχολογικών ή/και πολιτικών δυνατοτήτων».

Ο Butler (2020) αναφέρει ότι υπερτουρισμός υποδηλώνει ότι «πάρα πολλοί τουρίστες βρίσκονται σε μια τοποθεσία σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή σε σχέση με τη συμπεριφορά και τις συνήθειες των κατοίκων, την αντοχή του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και σε σχέση με όσα υποδηλώνει ο όρος φέρουσας ικανότητας» (Constantoglou & Thomai, 2021; Butler, 2020).

Η Responsible Tourism Partnership και ο ΠΟΤ υποστηρίζουν ότι ο όρος «συνδέεται με την ποιότητα ζωής σε μία περιοχή ή την ποιότητα της εμπειρίας που προσφέρεται στους τουρίστες, η οποία είναι ιδιαίτερα υποβαθμισμένη». Με τον ορισμό αυτό αναδεικνύεται η αλληλένδετη σχέση του υπερτουρισμού με τον κορεσμό μίας περιοχής και τη ΦΙ (Cruz & Zaragoza, 2019).

Οι García-Buades et.al. (2022: 39) υποστηρίζουν ότι «ο υπερτουρισμός «συνδέεται ρητά με τις δυσμενείς επιπτώσεις του τουρισμού στην ποιότητα ζωής των κατοίκων και τις αντιδράσεις τους κατά της τουριστικής δραστηριότητας, των τουριστών, των φορέων χάραξης πολιτικής ή/και των φορέων του τουρισμού» (Lagarias et. al., 2023; García-Buades et. al., 2022).

Ο Mihalic (2020: 84) ορίζει τον υπερτουρισμό «ως την εξαιρετικά επιταχυνόμενη αύξηση της τουριστικής προσφοράς και ζήτησης, που οδηγεί στην υπερβολική χρήση των φυσικών πόρων των προορισμών, στην καταστροφή του πολιτιστικού κεφαλαίου καθώς και σε σοβαρές κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις» (Lagarias et. al., 2023; Mihalic, 2020).

Οι Gössling et al. (2020) εννοούν τον υπερτουρισμό ως ψυχολογική αντίδραση στην τουριστική πίεση, κατά την οποία επηρεάζονται και βλάπτονται οι σχέσεις των πολιτών με τον τόπο, στρέφοντας τους κατοίκους ενάντια στην τουριστική δραστηριότητα (Gössling et al., 2020, Lagarias et. al., 2023).

Ο Goodwin (2017) ορίζει τον υπερτουρισμό «ως μια κατάσταση στην οποία είτε οι μόνιμοι κάτοικοι είτε οι τουρίστες αισθάνονται ότι ο τόπος είναι απλώς υπερβολικά επισκέψιμος και ότι αλλάζει ο χαρακτήρας του. Έτσι, για τον τουρίστα χάνει την αυθεντικότητά του και για τους μόνιμους κατοίκους προκαλεί εκνευρισμό και ενόχληση» (Lagarias et. al., 2023; Goodwin, 2017).

Το φαινόμενο του υπερτουρισμού αφορά κατά κύριο λόγο τον αριθμό των τουριστών σε μία περιοχή, τον χρόνο επίσκεψής τους, τον τύπο του τουριστικού προϊόντος που παρέχεται και την ΦΙ του τόπου. Όσον αφορά τους εμπλεκόμενους, πέραν των τουριστών, αφορά πλήθος ενδιαφερόμενων μερών, επιχειρήσεις, μόνιμους κατοίκους κ.ά. Οι βασικές προκλήσεις που

συναντώνται σχετίζονται με την υποβάθμιση της τουριστικής εμπειρίας, την υπερφόρτωση των υποδομών, την πρόκληση ανεπανόρθωτων επιπτώσεων στο φυσικό περιβάλλον και την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου και την αποξένωση των κατοίκων (Peeters et al., 2018).

Πλέον όλο και περισσότεροι τουριστικοί προορισμοί βιώνουν τη συνθήκη του υπερτουρισμού. Μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι το Βερολίνο, η Πράγα, η Σάντα Μόνικα, το Χονγκ Κονγκ, το Μπέλφαστ, η Βενετία, το Ρίο ντε Τζανέιρο, η Βαρκελώνη, η Σαγκάη, το Άμστερνταμ, η Πάλμα ντε Μαγιόρκα, η Λισαβόνα, το Ρέικιαβικ και το Ντουμπρόβνικ (Peeters et al., 2018).

Πρακτικά, ο υπερτουρισμός σχετίζεται επίσης με την ανάπτυξη της τεχνολογίας και των τουριστικών υπηρεσιών που παρέχονται πλέον με τη βοήθεια αυτής, την αυξημένη χρήση των Airbnb, την έλλειψη ελέγχου του αριθμού των τουριστών που δέχεται ένας τουριστικός προορισμός, την έλλειψη διαχείρισης της κατανομής των τουριστών στην περιοχή, τη μείωση των τιμών στις αερομεταφορές, την ανάπτυξη τουρισμού κρουαζιέρας κ.ά. (Lagarias et. al., 2023; Peeters et. al., 2018).

Είναι σημαντικό να αναφερθεί επίσης ότι η πυκνότητα και η ένταση του τουρισμού είναι τα δύο κύρια στοιχεία του υπερτουρισμού. Ως ένταση του τουρισμού ορίζεται ως ο ετήσιος αριθμός διανυκτερεύσεων ανά κάτοικο του προορισμού, ενώ η πυκνότητα του τουρισμού ορίζεται ως ο ετήσιος αριθμός διανυκτερεύσεων ανά km². Η σημαντικότητά τους έγκειται στο γεγονός ότι οριοθετούν το σημείο εκείνο, πέραν του οποίου ο συνωστισμός γίνεται μη υποφερτός τόσο για τους κατοίκους όσο και για τους τουρίστες της περιοχής. Επιπλέον μία περιοχή μπορεί να κριθεί ότι είναι κορεσμένη από τα τουριστικά καταλύματα στην περίπτωση που η ικανοποίηση των τουριστών βρίσκεται στα κατώτερα επίπεδα. Βέβαια αυτή η συσχέτιση δεν μπορεί να θεωρηθεί απόλυτη, καθώς συμβαίνει υψηλής πυκνότητας προορισμοί να ικανοποιούν πλήρως τους επισκέπτες τους (Peeters et. al., 2018; Cruz & Zaragoza, 2019).

Μία ακόμη συσχέτιση, που δεν μπορεί να θεωρηθεί απόλυτη, είναι αυτή της σχέσης του υπερτουρισμού με τον μαζικό τουρισμό. Με λίγα λόγια δεν σημαίνει ότι όπου υφίσταται το μοντέλο του μαζικού τουρισμού αυτομάτως είναι μία περιοχή που βιώνει υπερτουρισμό. Επιπλέον πολλοί τουρίστες και πλήθος μεγάλων τουριστικών καταλυμάτων σημαίνει έναν συνωστισμό, όχι όμως απαραίτητα στο επίπεδο που αυτός δεν είναι υποφερτός (Butler & Dodds, 2022).

Συνεπώς από τη μέχρι στιγμής ανάλυση γίνεται λόγος για ένα φαινόμενο κατά το οποίο σημειώνεται υπέρβαση της ΦΙ μίας περιοχής και τίθενται σε κίνδυνο οι στόχοι βιωσιμότητάς της. Οι κύριες απειλές που συνδέονται με τον υπερτουρισμό είναι η υπερκατανάλωση των σπάνιων πόρων, π.χ. νερό, ενέργεια· η πρόκληση ρύπανσης (π.χ. υδάτων, αέρα)· ο υπερβολικός όγκος αποβλήτων· και η κυκλοφοριακή συμφόρηση. Όσον αφορά τα κοινωνικά και πολιτιστικά θέματα, σημειώνεται υποβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, υποβάθμιση της πολιτιστικής κληρονομιάς, απώλεια της αυθεντικότητας και των στοιχείων ταυτότητας του τόπου. Όσον αφορά τα κοινωνικο-οικονομικά δεδομένα, αυξάνεται το κόστος ζωής, προκαλούνται σημαντικές μεταβολές στην αγορά ακινήτων και κοινωνικές ανισότητες. Τα αποτελέσματα των

προαναφερθέντων είναι λογικό παροδικά να οδηγήσουν στην υποβάθμιση του τουριστικού προορισμού και στην απώλεια των ίδιων των στοιχείων που τον καθιστούν ελκυστικό (Lagarias et al., 2023; Constantoglou & Thomai, 2021).

Συγκεκριμένα, όσον αφορά τις παράκτιες και τις περιοχές της Μεσογείου, ο τουρισμός αποτελεί στην πλειοψηφία αυτών την κύρια οικονομική δραστηριότητα. Μάλιστα ορισμένα από τα νησιά της Μεσογείου είναι από τα μέρη με τη μεγαλύτερη επισκεψιμότητα στον κόσμο. Αυτό οφείλεται στις ξεχωριστές συνθήκες που επικρατούν σε αυτά και τους αξιοσημείωτους φυσικούς και πολιτιστικούς τους πόρους. Το φαινόμενο του υπερτουρισμού, ειδικά σε αυτή τη περιοχή και περισσότερο στα νησιά είναι βαρύνουσας σημασίας, καθώς πρόκειται για περίπλοκα και ιδιαίτερα εύθραυστα χωροκοινωνικά συστήματα, με χαρακτηριστικά που τα καθιστούν ιδιαίτερα ευάλωτα στο φαινόμενο του υπερτουρισμού. Αυτό οφείλεται στους ακόλουθους επιμέρους παράγοντες (Lagarias et al., 2023; Peeters et al., 2018; Butler & Dodds, 2022):

- Περιορισμένα αποθέματα φυσικών πόρων, π.χ. ο υπόγειος υδροφόρος σε ένα νησί είναι περιορισμένων δυνατοτήτων και πρέπει να εξετάζεται και να τεκμηριώνεται επαρκώς οποιαδήποτε έργο αφορά την εκμετάλλευσή του. Περιορισμένη έκταση εδάφους, με το πλήθος των ξενοδοχείων και των τουριστικών υποδομών που καταλαμβάνουν πολύτιμη για τις λοιπές παραγωγικές δραστηριότητες γη.
- Έλλειψη ελέγχου των τουριστικών ροών, καθώς αυτές επηρεάζονται σημαντικά από φορείς που βρίσκονται εκτός του τουριστικού προορισμού, όπως διεθνείς αεροπορικές και ξενοδοχειακές αλυσίδες, ακτοπλοϊκές εταιρείες κ.λπ.
- Μικρός αριθμός μόνιμου πληθυσμού, οδηγώντας στις περιόδους αιχμής στο φαινόμενο οι τουρίστες να είναι περισσότεροι από τον τοπικό πληθυσμό.
- Μικρό μέγεθος και απομόνωση, στοιχεία που δυσχεραίνουν την αντιμετώπιση πολλών ζητημάτων που σχετίζονται με τον υπερτουρισμό.

Μία ακόμα πτυχή του υπερτουρισμού, ειδικότερα σε μικρά και απομονωμένα μέρη όπως τα νησιά, είναι η εξάρτηση από τους φορείς που βρίσκονται εκτός αυτών και επηρεάζουν με οποιοδήποτε τρόπο την τουριστική τους δραστηριότητα, π.χ. φέρνουν τουρίστες με οποιοδήποτε τρόπο, είτε ως πράκτορες είτε ως φορείς μεταφορών είτε ως ιδιοκτήτες τουριστικών καταλυμάτων κ.λπ. Η δράση των συγκεκριμένων φορέων που δεν έχουν άμεση σύνδεση με τον τόπο αλλά επηρεάζουν τον αριθμό των τουριστών σε αυτόν μπορεί να έχει αρνητικές επιπτώσεις στους προορισμούς και να προκαλέσει αλλαγές τόσο στο προφίλ των τουριστών που τους επιλέγουν όσο και στην ταυτότητα του τόπου, ακόμα και σε μη αναστρέψιμο βαθμό (Butler & Dodds, 2022).

Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα σε σχέση με τα παραπάνω είναι η ανάπτυξη της πλατφόρμας Airbnb, η οποία ουσιαστικά ενισχύει την υπερανάπτυξη των προορισμών υπό την έννοια του ότι οι επισκέπτες τους μπορούν να ξεπερνούν και τα επίπεδα πληρότητας ενός μεγάλου ξενοδοχειακού καταλύματος. Η Ελλάδα και η Μαγιόρκα αποτελούν δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα (Butler & Dodds, 2022). Οι δύο κύριοι κίνδυνοι που συνδέονται με τέτοιες πλατφόρμες είναι οι οικονομικές επιπτώσεις ως προς τις τοπικές ξενοδοχειακές επιχειρήσεις,

αλλά και το ότι είναι παγκόσμιας εμβέλειας και ξεφεύγουν της δυνατότητας κρατικού ελέγχου της κατάστασης, συνεπώς χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής (Peeters et. al., 2018).

Ειδικότερα όσον αφορά το νησί της Σαντορίνης, που αποτελεί την περιοχή μελέτης της παρούσας διπλωματικής εργασίας, αυτό είναι το πιο επισκέψιμο μέρος στη χώρα με περισσότερους από 2 εκατομμύρια επισκέπτες για τον 2018. Είναι ένα νησί που πλέον αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα υπερτουρισμού στη διεθνή σκηνή (Prabowo, 2022). Παρόλα αυτά, είναι ένα νησί που διαφέρει από τα περισσότερα μέρη που βιώνουν συνθήκες υπερτουρισμού και αυτό οφείλεται στο ιδιαίτερο φυσικό του περιβάλλον, τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά, τους φυσικούς περιορισμούς και τους αξιοσημείωτους φυσικούς πόρους (Constantoglou & Thomai, 2021).

Εν κατακλείδι, είναι γεγονός πως ένας από τους κυριότερους παράγοντες για την ανάπτυξη του φαινομένου του υπερτουρισμού είναι η έλλειψη σχεδιασμού και κατάλληλων πολιτικών. Χαρακτηριστικά παραδείγματα, στα οποία παρατηρούνται συνθήκες υπερτουρισμού, έλλειψης χωρικού σχεδιασμού και εφαρμογής κατάλληλων πολιτικών είναι, πέραν της Σαντορίνης, η Βενετία, το Ρέκιαβικ, η Ταϊλάνδη κ.ά. (Constantoglou & Thomai, 2021).

Ο υπερτουρισμός είναι ένα πολύπλοκο φαινόμενο, το οποίο σχετίζεται με τις εμπειρίες των κατοίκων και των τουριστών, τα διάφορα εμπλεκόμενα ενδιαφερόμενα μέρη και την βιωσιμότητα του τουριστικού προορισμού. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα η λύση του ζητήματος και η εν γένει διαχείριση του να μην είναι απλή. Οι τρόποι αντιμετώπισης θα πρέπει να βασίζονται στα ειδικά χαρακτηριστικά του προορισμού και να προϋποθέτουν τον διαμερισμό ευθυνών σε όλα τα εμπλεκόμενα μέρη (Peeters et. al., 2018).

4. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ - ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ

Στο παρόν Κεφάλαιο επιχειρείται μία αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης της περιοχής μελέτης, δηλαδή της Σαντορίνης, εξετάζοντας τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές παραμέτρους που επηρεάζουν και επηρεάζονται από την τουριστική δραστηριότητα και τη συνεπακόλουθη υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας που σημειώνεται στην περιοχή μελέτης. Το Κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την ανάλυση SWOT, στην οποία αποτυπώνονται τα ισχυρά και αδύνατα σημεία του εσωτερικού περιβάλλοντος της περιοχής μελέτης, καθώς και οι ευκαιρίες και οι απειλές/περιορισμοί που σχετίζονται με το εξωτερικό περιβάλλον.

4.1. ΚΛΙΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ

Ο χαρακτηρισμός του κλίματος μιας περιοχής μπορεί να προσδιοριστεί με την αξιοποίηση του του ομβροθερμικού πηλίκου του Emberger, σύμφωνα με την ακόλουθη εξίσωση (Δήμος Θήρας, 2021).

$$Q_2 = \frac{P \times 1000}{\left(\frac{M+m}{2}\right) \times (M-m)}$$

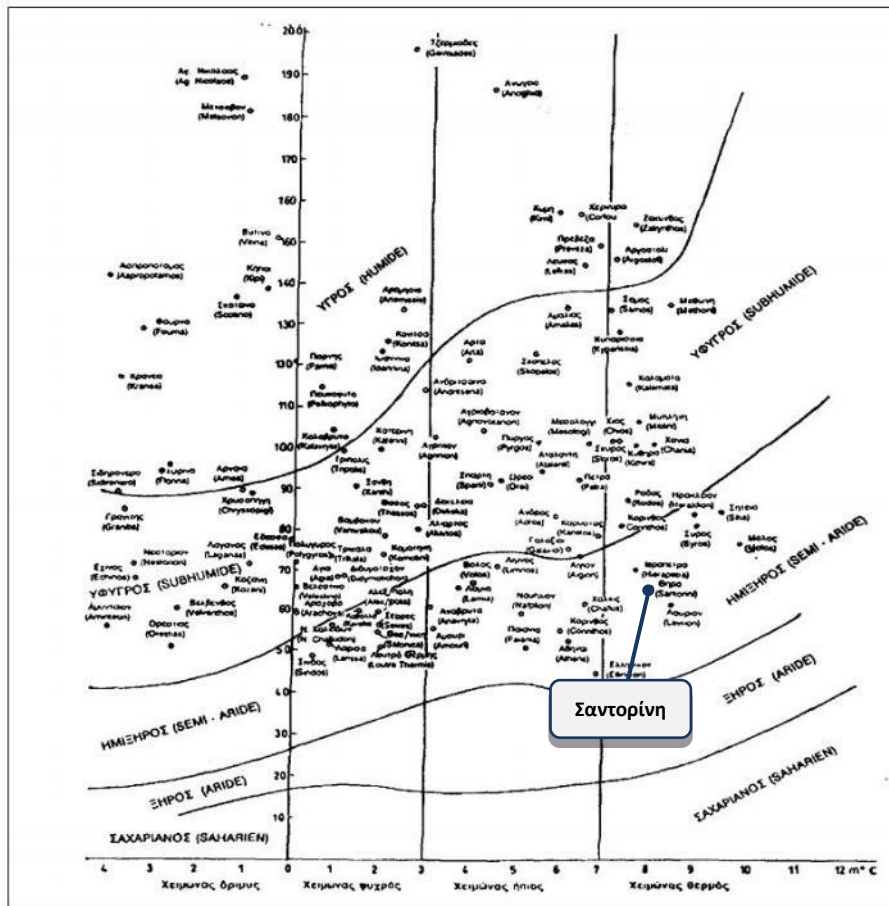
όπου:

- P = η ετήσια βροχόπτωση (σε mm)
- M = η μέση τιμή των μέγιστων θερμοκρασιών του θερμότερου μήνα του έτους (σε °K)
- m = η μέση τιμή των ελάχιστων θερμοκρασιών του ψυχρότερου μήνα του έτους (σε °K)

Με βάση του δείκτη Q_2 προκύπτει το Διάγραμμα του Emberger για την Ελλάδα (Σχήμα 4-1). Σύμφωνα με το Σχήμα 4-1, η Σαντορίνη ανήκει στον ημίξηρο βιοκλιματικό όροφο, με ήπιο χειμώνα (Δήμος Θήρας, 2021).

Συγκεκριμένα, οι ήπιοι χειμώνες της Σαντορίνης συνεπάγονται μικρά ποσοστά βροχοπτώσεων και μέση θερμοκρασία περίπου 10 °C, με ηλιοφάνεια τις περισσότερες ημέρες του χρόνου και θερμά και ξηρά καλοκαίρια.

Το κλίμα σαφώς έχει επηρεάσει και τη βλάστηση της περιοχής, η οποία χαρακτηρίζεται ως Μεσογειακή ξεροφυτική. Αυτό συνεπάγεται ότι το έδαφος μπορεί να χαρακτηριστεί έως και άνυδρο, παρόλα αυτά υπάρχει η δυνατότητα παραγωγής κάποιων προϊόντων, για τα οποία η Σαντορίνη είναι ιδιαίτερα γνωστή και ειδικότερα των αμπελιών και της ντομάτας (Δήμος Θήρας, 2021).

Σχήμα 1-4: Διάγραμμα Emberger κατά Μαυρομάτη

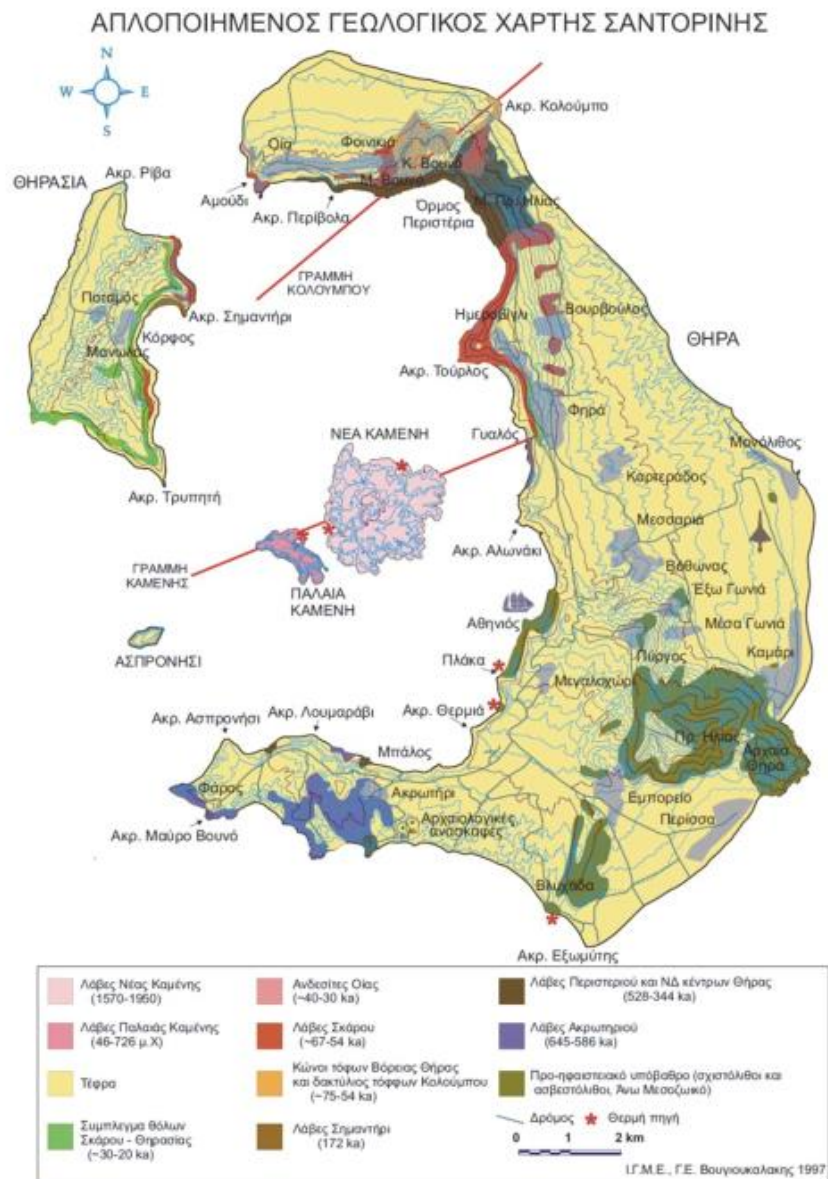
Πηγή: ΣΜΠΕ Τατοΐου

4.2. ΓΕΩΛΟΓΙΑ

Η Σαντορίνη είναι ένα ιδιαίτερο νησί λόγω του ηφαιστείου, με αποτέλεσμα να είναι ηφαιστειογενές σχεδόν στη συνολική του έκταση και να διακρίνεται για την ιδιαίτερη γεωμορφολογία του (Σχήμα 4-2). Στη δυτική πλευρά είναι ακόμα διακριτά τα στρώματα που έχουν δημιουργηθεί από τις ηφαιστειακές εκρήξεις 20 έως 30 εκατομμύρια πριν, όπου πια έχουν τη μορφή διαμορφωμένων βράχων λάβας, με εξαιρετικά μεγάλες κλίσεις και ύψος που φτάνει έως και τα 350 μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας, με την τελευταία έκρηξη να σημειώνεται το 1950 (Δήμος Θήρας, 2021). Η ανατολική πλευρά του νησιού είναι πιο εύφορη, με ηπιότερες κλίσεις και καταλήγει ομαλά στην ακτογραμμή (Andinisari et al., 2021; Γεωργιάδου & Σανούδου – Δραμαλιώτη, 2019; Βουλέλλης, κ.ά., 2021).

Ο Δήμος Θήρας αποτελεί συγκεκριμένα ένα από τα ηφαίστεια του ενεργού ηφαιστειακού τόξου του Νοτίου Αιγαίου και ανήκει στην Αττικοκυκλαδική Ζώνη. Το χαρακτηριστικό αυτής της γεωλογικής ενότητας είναι τα μεταμορφωμένα πετρώματα πρασινοσχιστολιθικής έως αμφιβολιτικής φάσης. Η Θήρα, η Θηρασιά και το Ασπρονήσι είναι ότι έχει απομείνει σήμερα από το προϊστορικό στρογγυλό νησί. Η Καλντέρα, η οποία εκτιμάται ότι προέκυψε από περίπου 4 συμβάντα κατάρρευσης, είναι ουσιαστικά το θαλάσσιο τμήμα που περιβάλλεται από αυτά τα

νησιά, μέσα από το οποίο αναδύθηκαν και δύο ακόμα, η Νέα και Παλαιά Καμένη (Andinisari et al., 2021; Γεωργιάδου & Σανούδου – Δραμαλιώτη, 2019; Βουλέλλης, κ.ά., 2021).

Σχήμα 1-5: Γεωλογικός χάρτης της Σαντορίνης

Πηγή: Δήμος Θήρας, 2021

Στο εσωτερικό της Καλντέρας εντοπίζονται τρεις λεκάνες απόθεσης, με διακριτά ηφαιστειακά υλικά. Μεγαλύτερη και βαθύτερη λεκάνη εντοπίζεται στα βόρεια της Καλντέρας με βάθος 389μ., και περιβάλλεται από τη νήσο Θηρασιά και τη νήσο Καμένων. Ακολουθούν η αμέσως μικρότερη λεκάνη με βάθος 325μ. και η μικρότερη και νοτιότερη λεκάνη με βάθος 297μ. (Δήμος Θήρας, 2021).

Το ιδιαίτερο ανάγλυφο του νησιού ολοκληρώνεται από τα βουνά που έχουν σχηματιστεί, με υψηλότερο το όρος του Προφήτη Ηλία (566 μ), μέρος του οποίου εντάσσεται στο δίκτυο Natura 2000 (Andinisari et al., 2021; Γεωργιάδου & Σανούδου – Δραμαλιώτη, 2019; Βουλέλλης, κ.ά.,

2021). Ακολουθούν τα βουνά Αρχάγγελος και Λουμαράβι στα νότια του νησιού, τα βουνά Μικρός Προφήτης Ηλίας, το Μεγάλο και το Κόκκινο Βουνό στα βόρεια του νησιού και τέλος το βουνό Βίγλος. Τα βουνά αυτά είναι στο σύνολό τους ηφαιστειακής προέλευσης (Δήμος Θήρας, 2021).

Οι προαναφερθείσες γεωλογικές συνθήκες οδήγησαν στη δημιουργία ενός αξιόλογου γεωθερμικού και υδροθερμικού δυναμικού στην περιοχή. Συγκεκριμένα, στο εσωτερικό της Καλντέρας εντοπίζονται θερμές πηγές, με τις σημαντικότερες να είναι (Δήμος Θήρας, 2021):

- στη θέση Πλάκα με θερμοκρασία στους 33.6°C,
- στη θέση Αθέρμι Χριστού με 56°C, και
- και στη θέση Βλυχάδα με 32°C.

Η ιδιαίτερη γεωμορφολογία του Δήμου Θήρας, σε συνδυασμό με την ανθρώπινη δραστηριότητα και την έντονη οικιστική εξάπλωση που σημειώνεται τα τελευταία χρόνια, την καθιστούν ευάλωτη σε φυσικές καταστροφές και όχι μόνο, όπως θα αναλυθεί και στις επόμενες ενότητες. Για τον λόγο αυτό, το 2020 εκδόθηκε το Γενικό Σχέδιο Αντιμετώπισης Εκτάκτων Αναγκών και Άμεσης/Βραχείας Διαχείρισης των Συνεπειών από την Εκδήλωση Ηφαιστειακής Δραστηριότητας στο Ηφαιστειακό Σύμπλεγμα Σαντορίνης, στα πλαίσια του Γενικού Σχεδίου Πολιτικής Προστασίας «Ξενοκράτης». Σκοπός του Σχεδίου είναι η αντιμετώπιση από τους αρμόδιους φορείς εκτάκτων αναγκών που σχετίζονται με την ηφαιστειακή δραστηριότητα στην περιοχή (Βουλέλλης, κ.ά., 2021).

Τέλος όσον αφορά τα παραπάνω χαρακτηριστικά του νησιού αξίζει να αναφερθεί ότι στην μελέτη που έχει πραγματοποιηθεί για την καταγραφή κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών δεδομένων για τον Υπολογισμό της Φέρουσας Ικανότητας του Δ. Θήρας τονίζεται ότι θα πρέπει: «να ελεγχθεί άμεσα η αυθαίρετη δόμηση που πραγματοποιείται εντός της Καλντέρας καθώς και να υλοποιηθεί ειδική εδαφομηχανική μελέτη για την αξιολόγηση της ασφάλειας των υφιστάμενων κατασκευών (εντός της καλντέρας)» (Βουλέλλης, κ.ά., 2021: 128).

4.3. ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Όσον αφορά τις προστατευόμενες περιοχές, όπως αυτές ορίζονται από τον Ν. 3937/2011, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει στον Δήμο Θήρας, εντοπίζονται περιοχές του Ευρωπαϊκού οικολογικού δικτύου Natura 2000, Καταφύγια Άγριας Ζωής (ΚΑΖ), καθώς και μικροί νησιωτικοί υγρότοποι.

Συγκεκριμένα τρεις χερσαίες περιοχές και μία θαλάσσια εντάσσονται στο δίκτυο Natura 2000 (βλ. Σχήμα 4-3):

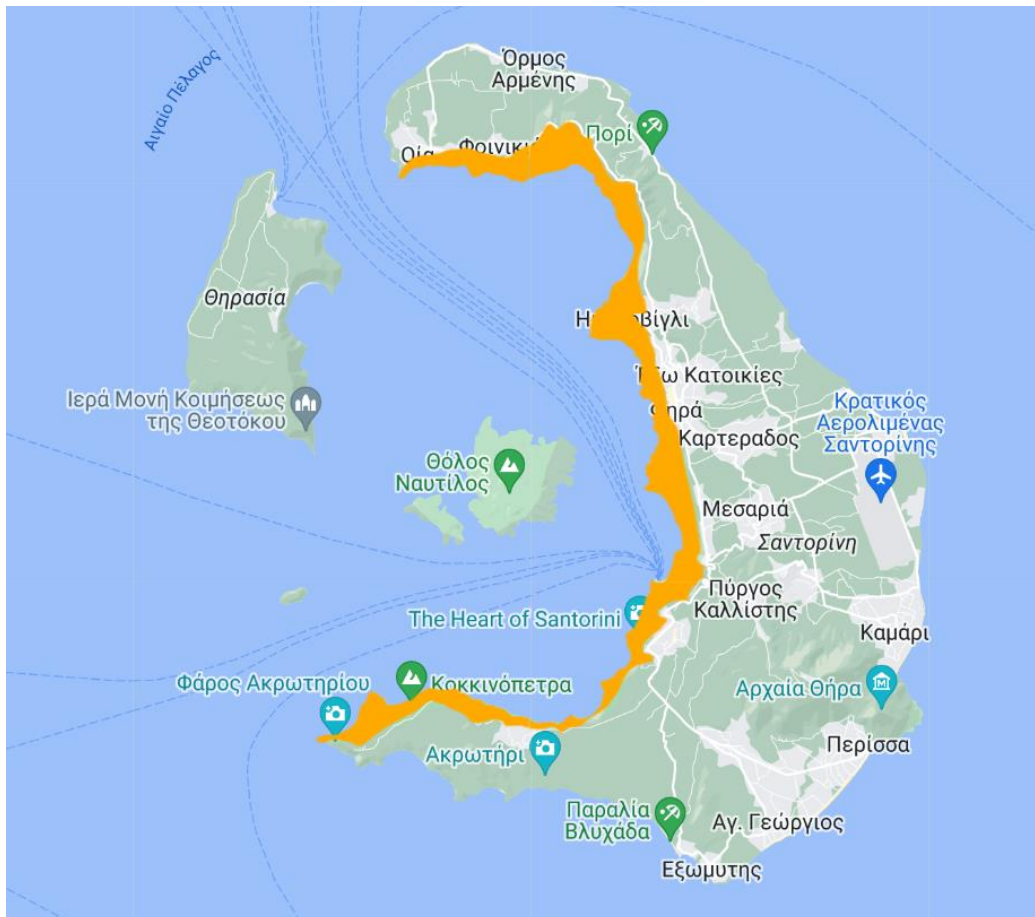
- **Περιοχή Κολούμπος, GR4220036:** Οκτώ χιλιόμετρα βορειοανατολικά της Σαντορίνης βρίσκεται το υποθαλάσσιο ηφαίστειο Κολούμπος. Οι τύποι των οικοτόπων της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ που συναντώνται είναι οι 1110 (4008ha), 1170 (0 ha), 1180 (1002 ha).
- **Νέα και Παλαιά Καμένη, GR4220003:** Στην περιοχή εντάσσονται τα δύο νησιά Νέα και Παλαιά Καμένη, καθώς και το όρος Άγιος Ηλίας, όπως αποτυπώνονται στο Σχήμα 4-3. Και στις 3 περιοχές η βλάστηση είναι χαμηλή και αποτελείται κυρίως από φρύγανα. Οι τύποι

οικοτόπων της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ που συναντώνται είναι οι 1170 (0 ha), 1240 (7,15384 ha), 2230 (0,170812 ha), 3290 (0ha), 5330 (0,935166 ha), 5420 (388,579 ha), 6220 (5,89764 ha), 8140 (0 ha), 8210 (17,1811 ha), 8320 (340,116 ha), 9320 (35,1983 ha) (Βουλέλλης, κ.ά., 2021; Δήμος Θήρας, 2021).

Σχήμα 1-6: Περιοχές δικτύου NATURA 2000 Δήμου Θήρας
Πηγή: <https://natura2000.eea.europa.eu/>

Επιπλέον, σύμφωνα με το ΦΕΚ 634/22.08.1994, η περιοχή της Καλντέρας έχει χαρακτηριστεί ως Καταφύγιο Άγριας Ζωής και συγκεκριμένα η περιοχή Φάρος Ακρωτηρίου-Οίας με κωδικό ΚΑΖ: Κ530, όπως αποτυπώνεται στο Σχήμα 4-4 (Οικοσκόπιο, 2024).

Σχήμα 1-7: Καταφύγιο Άγιας Ζωής (με πορτοκαλί χρωματισμό)

Πηγή: <http://www.oikoskopio.gr/map/>

Τέλος, σύμφωνα με το ΠΔ «Έγκριση καταλόγου μικρών νησιωτικών υγροτόπων και καθορισμός όρων και περιορισμών για την προστασία και ανάδειξη των μικρών παράκτιων υγροτόπων που περιλαμβάνονται σε αυτόν» (ΦΕΚ 229/ΑΑΠ/19.06.2012), στον Δήμο καταγράφονται τρεις περιοχές ως μικροί νησιωτικοί υγρότοποι: οι λιμνούλες Παλαιάς και Νέας Καμένης και η Αλυκή Θηρασιάς με κωδικούς Y422PKA001, Y422THI001 και Y422NKA001 (Βουλέλλης, κ.ά., 2021; Δήμος Θήρας, 2021; ΥΠΕΝ, 2017).

Συμπεραίνεται έτσι ότι η περιοχή μελέτης χαρακτηρίζεται από **αξιόλογο φυσικό περιβάλλον**, με πληθώρα προστατευόμενων περιοχών αναλογικά με την έκτασή της, στοιχείο το οποίο θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη, δεδομένης της αυξανόμενης οικιστικής εξάπλωσης και της έντονης τουριστικής δραστηριότητας που σημειώνεται στο νησί.

4.4. ΕΝΕΡΓΕΙΑ

Σε ότι αφορά την παραγωγή της ηλεκτρικής ενέργειας στην περιοχή μελέτης, αυτή παράγεται στον Αυτόνομο Σταθμό Παραγωγής (ΑΣΠ) του νησιού που βρίσκεται στον Μονόλιθο. Ο Δήμος, όπως και πολλά ακόμα νησιά της χώρας, δεν έχει συνδεθεί με το δίκτυο της ηπειρωτικής χώρας για την εξυπηρέτηση των ενεργειακών της αναγκών. Ωστόσο, σύντομα αναμένεται να συνδεθεί μέσω υπόγειας σύνδεσης με την ηπειρωτική χώρα, που θα έχει ως συνεπακόλουθο τη μείωση

της καύσης του πετρελαίου που σημειώνεται στην περιοχή. Η καύση του πετρελαίου και οι σχετικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις που αυτή συνεπάγεται δεν είναι η μοναδική επίπτωση του υφιστάμενου τρόπου παραγωγής ενέργειας. Συγκεκριμένα, λόγω του ιδιαίτερα παλαιού δικτύου, το οποίο δεν μπορεί να ανταποκριθεί στην υψηλή ζήτηση και τις ανάγκες της περιοχής ειδικά τους καλοκαιρινούς μήνες, σημειώνονται συχνές διακοπές ρεύματος (Βουλέλλης, κ.ά., 2021; Δήμος Θήρας, 2021).

Τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία για την κατανάλωση ενέργειας που ήταν δυνατό να εντοπιστούν στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας αφορούν το διάστημα 2013-2018, ωστόσο είναι ενδεικτικά της αύξησης της κατανάλωσης (της τάξεως περίπου του 50% για τους μήνες Νοέμβριο έως Μάρτιο) και της συνεπακόλουθης πίεσης που δημιουργείται στο δίκτυο και στο περιβάλλον κατά την περίοδο τουριστικής αιχμής.

Ειδικότερα, σύμφωνα με τα στοιχεία του ΔΕΔΔΗΕ, οι ετήσιες ενεργειακές καταναλώσεις για την περίοδο 2013-2018 παρουσιάζονται στον Πίνακα 4-1.

Πίνακας 1-7: Ενεργειακές καταναλώσεις Δήμου Θήρας ανά έτος

Σύνολο	Κοινοτικά Φ.Ο.Π.	Δημόσια	Βιομηχανική	Αγροτική	Εμπορική	Οικιακή	Χρήση
107,647,065	1,665,229	3,318,528	3,183,441	413,759	68,817,633	30,248,475	2013
120,172,072	1,686,485	3,387,491	3,948,272	418,213	78,415,140	32,316,471	2014
134,225,214	1,589,453	3,784,442	4,736,433	391,847	87,015,225	36,707,814	2015
143,883,572	1,627,519	4,402,965	4,848,659	446,135	95,147,543	37,410,751	2016
162,974,036	1,532,765	5,330,087	5,423,939	458,628	107,795,373	42,433,244	2017
178,005,752	1,502,849	5,667,509	6,527,656	485,836	118,916,267	44,905,635	2018

Πηγή: Βουλέλλης, κ.ά. (2021)

Αρχικά, είναι αξιοσημείωτη η αύξηση που παρατηρείται στην κατανάλωση από το 2013 έως το 2018, που είναι περίπου της τάξεως του 60%. Όσον αφορά συγκεκριμένα τις τουριστικές επιχειρήσεις, το ποσοστό είναι ακόμα υψηλότερο, σημειώνοντας αύξηση της τάξεως του 73%. Αξιοσημείωτη είναι και η αύξηση που παρατηρείται και στον οικιακό τομέα, στην οποία εκτιμάται ότι σημαντικό ρόλο έχει παίξει η αύξηση των βραχυχρόνιων μισθώσεων/Airbnb τα τελευταία χρόνια (Βουλέλλης, κ.ά., 2021).

Δεδομένου ότι η παραγωγή ενέργειας δεν βασίζεται σε καθαρές μορφές, η αύξηση της ζήτησης έχει σαν αποτέλεσμα να σημειώνονται σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Το γεγονός αυτό

δημιουργεί την ανάγκη για μία στροφή προς τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ). Ήδη ο Δήμος φαίνεται να στρέφεται προς αυτή την κατεύθυνση, καθώς στοχεύει στην ενίσχυση της χωροθέτησης ΑΠΕ σε δημόσια και ιδιωτικά κτίρια. Σημαντικό πλεονέκτημα της περιοχής μελέτης όσον αφορά τις ΑΠΕ είναι το γεωθερμικό δυναμικό, όπως αναλύθηκε στην ενότητα 4.1.2 της παρούσας εργασίας. Παρόλο δε το γεγονός ότι έχει διαπιστωθεί ότι υπάρχει σημαντική περιεκτικότητα σε θείο στο εν λόγω δυναμικό, ζήτημα το οποίο στην πράξη δημιουργεί προβλήματα ως προς την αξιοποίησή του, πλέον υπάρχει η τεχνολογία που μπορεί να υποστηρίξει αυτή την εκμετάλλευση (Βουλέλλης, κ.ά., 2021).

Συνεπώς είναι φανερό ότι η τουριστική δραστηριότητα επηρεάζει άμεσα την κατανάλωση ενέργειας, προκαλώντας σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις και ζητήματα ως προς την ανταπόκριση του δικτύου στη ζήτηση, δεδομένης και της παλαιότητας του.

4.5. ΥΔΑΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

Η περιοχή μελέτης, όπως και τα περισσότερα ελληνικά νησιά, διαθέτει ιδιαίτερα περιορισμένα υδατικά αποθέματα. Σύμφωνα με την 1η Αναθεώρηση του Σχεδίου Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών (ΣΔΛΑΠ) του ΥΔ Νήσων Αιγαίου (ΕΛ 14), στη Σαντορίνη δεν εντοπίζονται επιφανειακά υδάτινα συστήματα, όπως λίμνες και ποτάμια. Όσον αφορά το υπόγειο υδατικό δυναμικό της περιοχής, φαίνεται να είναι και αυτό ιδιαίτερα περιορισμένο και η κατάστασή του να έχει επιβαρυνθεί ιδιαιτέρως λόγω της τουριστικής δραστηριότητας (ΥΠΕΝ, 2017).

Συγκεκριμένα στο ΣΔΛΑΠ αναφέρεται ως σημαντική πίεση που ασκείται στον υπόγειο υδροφόρο «η άντληση ή εκτροπή ροής – δημόσια ύδρευση» με αίτιο την αστική ανάπτυξη· ενώ για το Υπόγειο Υδάτινο Σύστημα (ΥΥΣ) ΕΛ1400873, ως αίτιο αναφέρεται η γεωργία. Στον Πίνακα 4-2 καταγράφεται το σύνολο των ΥΥΣ της περιοχής μελέτης. Ως επίπτωση των παραπάνω στο ΣΔΛΑΠ αναφέρονται οι «μεταβολές στην κατεύθυνση της ροής που οδηγούν σε διείσδυση αλμυρού ύδατος» (ΥΠΕΝ, 2017).

Συνεπώς, σύμφωνα με το ΣΔΛΑΠ, η οικιστική ανάπτυξη που σημειώνεται στην περιοχή μελέτης και οφείλεται κυρίως στην έντονη τουριστική δραστηριότητα έχει σημαντικές επιπτώσεις στο υδατικό δυναμικό της περιοχής, καθώς δημιουργούνται συνθήκες υπερεκμετάλλευσης ιδιαίτερα τους θερινούς μήνες που υπάρχει αυξημένη ζήτηση. Η υπεράντληση έχει σαν αποτέλεσμα την υφαλμύρωση του υπόγειου υδροφόρου ορίζοντα, επηρεάζοντας σημαντικά την ποιοτική και ποσοτική του κατάσταση. Η εικόνα αυτή επιβεβαιώνεται από τα στοιχεία του ΣΔΛΑΠ που ακολουθούν, σύμφωνα με τα οποία υπόγειο υδατικό δυναμικό είναι περιορισμένο (βλ. Πίνακα 4-3), ενώ η ποσοτική και ποιοτική κατάσταση 2 εκ των 3 ΥΥΣ της Θήρας χαρακτηρίζεται ως «κακή» (Δήμος Θήρας, 2021; ΥΠΕΝ, 2017).

Πίνακας 1-8: Χημική και ποσοτική κατάσταση ΥΥΣ της Ν. Θήρας

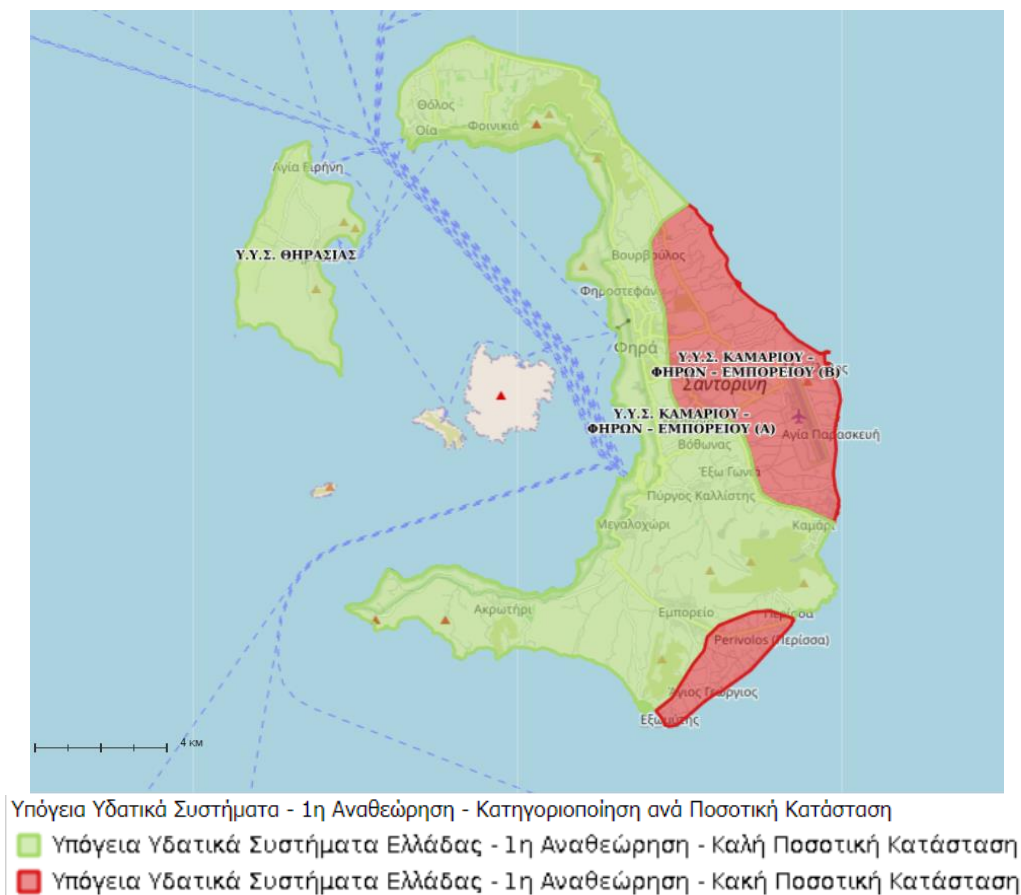
α/α	Κωδικός ΥΥΣ	Ονομασία ΥΥΣ	Χημική κατάσταση	Ποσοτική κατάσταση	Αυξημένες τιμές στοιχείων λόγω φυσικού υποβάθρου	Αυξημένες τιμές στοιχείων ανθρωπογενούς επίδρασης	Κύριες Πιέσεις
1	EL1400871	ΚΑΜΑΡΙΟΥ – ΦΗΡΩΝ – ΕΜΠΟΡΕΙΟΥ (Α)	Καλή	Καλή	Cl, SO4, As	-	-
2	EL1400872	ΚΑΜΑΡΙΟΥ – ΦΗΡΩΝ – ΕΜΠΟΡΕΙΟΥ (Β)	Κακή	Κακή	SO4, As, Fe, Mn, Pb	Υφαλμύριση	Υπεραντλήσεις
3	EL1400873	ΚΑΜΑΡΙΟΥ – ΦΗΡΩΝ – ΕΜΠΟΡΕΙΟΥ (Γ)	Κακή	Κακή	-	Υφαλμύριση	Υπεραντλήσεις
4	EL1400900	ΘΗΡΑΣΙΑΣ	Καλή	Καλή	-	-	-

Πηγή: 1η Αναθεώρηση του Σχεδίου Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών του ΥΔ Νήσων Αιγαίου (ΕΛ 14), ΥΠΕΝ 2017

Πίνακας 1-9: Ετήσιες απολήψεις και τροφοδοσία στα ΥΥΣ της Ν. Θήρας

Ονομασία και κωδικός ΥΥΣ	ΚΑΜΑΡΙΟΥ – ΦΗΡΩΝ – ΕΜΠΟΡΕΙΟΥ (Α) (EL1400871)	ΚΑΜΑΡΙΟΥ – ΦΗΡΩΝ – ΕΜΠΟΡΕΙΟΥ (Β) (EL1400872)	ΚΑΜΑΡΙΟΥ – ΦΗΡΩΝ – ΕΜΠΟΡΕΙΟΥ (Γ) (EL1400873)	ΘΗΡΑΣΙΑΣ (EL1400900)
Μέση Ετήσια Τροφοδοσία (106 m ³)	1.08	1.22	0.06	1.02
Μέσες Ετήσιες Απολήψεις (106 m ³)	1.03	1.39	0.06	0.01
Άρδευση (106 m ³)	0.57	0.31	0.06	0.01
Ύδρευση (106 m ³)	0.46	1.08	0.00	0.00
Ποσοτική Κατάσταση	Καλή	Κακή	Κακή	Καλή

Πηγή: ΥΠΕΝ, 2017

Σχήμα 1-8: Θέσεις σημείων υδροληψίας (ενεργών, ανενεργών και μη δηλωμένου καθεστώτος χρήσης στην περιοχή μελέτης)
 Πηγή: <https://wfdgis.ypeka.gr/>

Η εικόνα της υπεράντλησης επιβεβαιώνεται και από το Σχήμα 4-5, στο οποίο είναι σαφές ότι έχει διανοιχθεί πληθώρα γεωτρήσεων σύμφωνα με το Εθνικό Μητρώο Σημείων Υδροληψία (ΕΜΣΥ). Οι γεωτρήσεις αυτές μπορεί να είναι ενεργές (πράσινο χρώμα), ανενεργές (κόκκινο), μη δηλωμένης χρήσης (κίτρινο), καθώς ιδιωτικές και δημόσιες, ενώ τέλος μπορεί να είναι εμπλουτισμού ή άντλησης. Σε κάθε περίπτωση η εκτεταμένη επέμβαση στον υπόγειο υδροφόρο είναι δεδομένη. Πολλές μάλιστα από τις γεωτρήσεις άντλησης, όπως είναι φυσικό, λόγω της απόστασής τους από την ακτή δίνουν υφάλμυρο νερό, το οποίο δεν είναι πόσιμο και χρήζει περαιτέρω επεξεργασίας, π.χ. μέσω των μονάδων αφαλάτωσης. Στην περίπτωση όμως που ο αλμόλοιπος (διάλυμα που απομένει μετά από την επεξεργασία του θαλασσινού νερού ή του υφάλμυρου νερού) δεν διατίθεται στη θάλασσα αλλά στο υπέδαφος μέσω γεωτρήσεων εμπλουτισμού, τότε αυτός είναι ένας ακόμη σημαντικός παράγοντας για την υποβάθμιση του υδροφόρου ορίζοντα (Βουλέλλης, κ.ά., 2021; ΥΠΕΝ, 2017).

Συνεπώς πέραν των γεωτρήσεων άντλησης, οι αρδευτικές ανάγκες του νησιού καλύπτονται από μονάδες αφαλάτωσης, ενώ οι ανάγκες καλύπτονται επίσης σε ένα ποσοστό από βρόχινο νερό, που συγκεντρώνεται σε δεξαμενές. Για τη διανομή του νερού υφίσταται, κατά κύριο λόγο, το δίκτυο της ΔΕΥΑ Θήρας, ενώ ένα μικρό ποσοστό της κατανάλωσης καλύπτεται από υδροπωλητές,

καθώς ορισμένοι οικισμοί εξακολουθούν να μην είναι συνδεδεμένοι με το δίκτυο, όπως η Περίσσα και το Ημεροβίγλι (Βουλέλλης, κ.ά., 2021; ΥΠΕΝ, 2017).

Στο νησί υφίστανται **13 μονάδες αφαλάτωσης**, εκ των οποίων ορισμένες βρίσκονται ήδη σε λειτουργία και ορισμένες θα τεθούν σύντομα. Η συνολική τους δυναμικότητα σε ημερήσια βάση είναι 7.000m^3 και είναι κάτωθι (Βουλέλλης, κ.ά., 2021):

- Εργοστάσιο Αφαλάτωσης Οίας: 6 μονάδες, συνολικής δυναμικότητας $2.800\text{m}^3/\text{day}$
- Αφαλάτωση Νήσου Θηρασίας: 2 μονάδες, συνολικής δυναμικότητας $350\text{m}^3/\text{day}$
- Αφαλάτωση Έξω Γιαλός Φηρών: 2 μονάδες, συνολικής δυναμικότητας $2.000\text{m}^3/\text{day}$
- Αφαλάτωση Κατοικίες Φηρών: Δυναμικότητας $1.200\text{m}^3/\text{day}$
- Αφαλάτωση Ακρωτηρίου: 2 μονάδες, συνολικής δυναμικότητας $650\text{m}^3/\text{day}$
- Αυτόνομες μονάδες παραγωγής πόσιμου νερού, παραγωγής και πώλησης αφαλατωμένου νερού στους οικισμούς – Καμαρίου – Εμπορείου – Μεσσαριάς και Νήσο Θηρασία: Δυναμικότητας $6\text{m}^3/\text{day}$

Σχήμα 1-9: Θέσεις σημείων υδροληψίας (ενεργών, ανενεργών, και μη δηλωμένης χρήσης) στην περιοχή μελέτης

Πηγή: http://lmt.ypeka.gr/public_view.htm

Σημαντικό είναι να εξεταστεί επίσης, σε σχέση με την τουριστική δραστηριότητα, η κατάσταση των παράκτιων υδατικών συστημάτων της περιοχής μελέτης. Σύμφωνα με τα στοιχεία του ΣΔΛΑΠ που παρουσιάζονται στον Πίνακα 4-4, η οικολογική και χημική κατάσταση των παράκτιων συστημάτων κρίνεται ότι βρίσκεται σε καλά επίπεδα, γεγονός που είναι ιδιαίτερα σημαντικό λόγω και των προστατευόμενων περιοχών που εντοπίζονται.

Πίνακας 1-10: Εκτίμηση κατάστασης των παράκτιων υδατικών συστημάτων της Ν. Θήρας

α/α	Κωδικός Υδατικού Συστήματος	Ονομασία Υδατικού Συστήματος	Σύνδεση με Προστατευόμενες Περιοχές	Οικολογική κατάσταση / Δυναμικό	Χημική κατάσταση
1	EL1437C0084N	ΕΞΩΤΕΡΙΚΕΣ ΑΚΤΕΣ ΚΑΛΔΕΡΑΣ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗΣ	ν	Υψηλή	Καλή
2	EL1437C0085N	ΚΑΛΔΕΡΑ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗΣ	ν	Καλή	Καλή

Πηγή: ΥΠΕΝ, 2017

4.6. ΑΠΟΒΛΗΤΑ

Υγρά απόβλητα

Σύμφωνα με το ΣΔΛΑΠ του Υδατικού Διαμερίσματος (EL14), η Οδηγία 91/271/ΕΟΚ «Για την επεξεργασία των αστικών λυμάτων» θέτει το πλαίσιο για τη διάθεση των αστικών λυμάτων προκειμένου να εξασφαλιστεί η προστασία του περιβάλλοντος. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω του προσδιορισμού του κατάλληλου βαθμού επεξεργασίας των λυμάτων, τον χαρακτηρισμό του αποδέκτη στον οποίο θα διατίθενται τα λύματα (κανονικός ή ευαίσθητος), καθώς και το χρονοδιάγραμμα που θα ισχύει για την υλοποίηση του εκάστοτε έργου, το οποίο λαμβάνει υπόψη τον εξυπηρετούμενο πληθυσμό που αναφέρεται η εκάστοτε Εγκατάσταση Επεξεργασίας Λυμάτων (ΕΕΛ) (Βουλέλλης, κ.ά., 2021; ΥΠΕΝ, 2017).

Στο πλαίσιο αυτό σύμφωνα με το ΣΔΛΑΠ της EL14 δεν έχουν θεσμοθετηθεί ευαίσθητοι αποδέκτες, με αποτέλεσμα η πλειοψηφία των επεξεργασμένων λυμάτων να διατίθεται στη θάλασσα. Επιπλέον υπάρχει και ένα μικρό ποσοστό εφαρμογής της επαναχρησιμοποίησης των λυμάτων, κυρίως για άρδευση. Συγκεκριμένα, στη Θήρα καταγράφονται οι κάτωθι ΕΕΛ (Πίνακας 4-5), οι οποίες εναρμονίζονται με την Οδηγία 91/271/ΕΟΚ (ΥΠΕΝ, 2017).

Πίνακας 1-11: ΕΕΛ της Ν. Θήρας που εμπίπτουν στην Οδηγία 91/271/ΕΟΚ

α/α	Ονομασία ΕΕΛ	Δυναμικότητα	Κατάσταση ΕΕΛ
1	ΕΜΠΟΡΕΙΟΥ	13.500	ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ
2	ΘΗΡΑ (ΦΗΡΑ)	10.833	ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ
3	ΚΑΡΤΕΡΑΔΟΥ	5.000	ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ
4	ΜΕΣΣΑΡΙΑΣ	24.350	ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ
5	ΟΙΑΣ	10.834	ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ

Πηγή: ΥΠΕΝ, 2017

Σημειώνεται ωστόσο ότι η Θηρασία εξυπηρετείται ακόμα με βόθρους, στοιχείο που σύμφωνα με την ΔΕΥΑ Θήρας έχει δρομολογηθεί να αλλάξει το επόμενο χρονικό διάστημα με την υλοποίηση σχετικών έργων (Βουλέλλης, κ.ά., 2021).

Στερεά απόβλητα

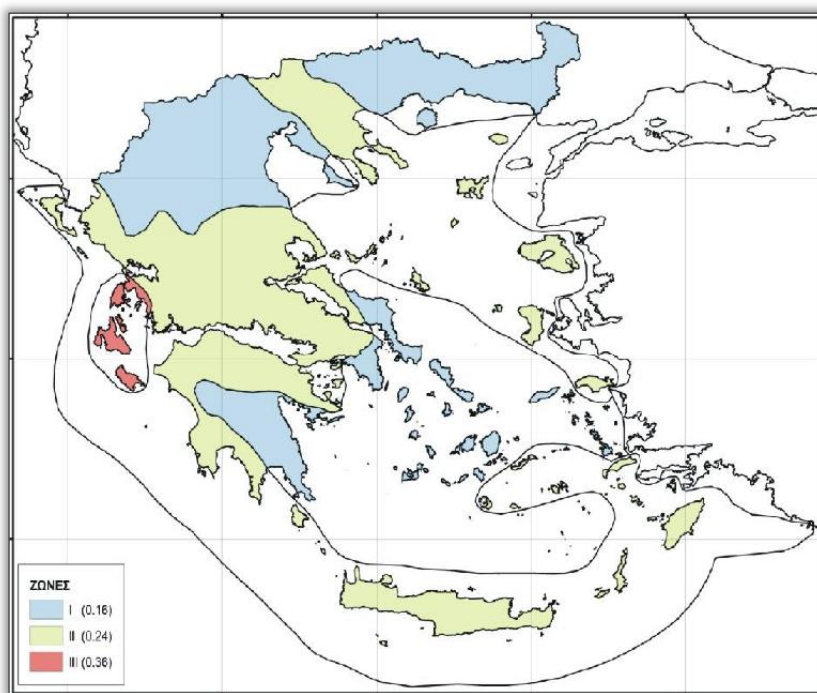
Όσον αφορά τη διαχείριση των στερεών αποβλήτων, υπεύθυνος για τη μεταφορά και τη συλλογή τους είναι ο Δήμος Θήρας. Τα Αστικά Απορρίμματα (ΑΣΑ) συγκεντρώνονται στον ΧΑΔΑ του νησιού, ο οποίος βρίσκεται στην περιοχή της Καλντέρας. Η λειτουργία του ΧΑΔΑ συνδέεται με σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις, ενώ ο Δήμος πληρώνει πρόστιμο για τη συνέχιση της λειτουργίας του (Κουκούλη κ.α, 2022).

Ωστόσο, στον Δήμο πραγματοποιείται ανακύκλωση και λειτουργεί Κέντρο Διαλογής Ανακυκλώσιμων Υλικών (ΚΔΑΥ), το οποίο δέχεται τα υλικά από τους κατάλληλους μπλε κάδους (περίπου 450 υφιστάμενοι) και τους αντίστοιχους κώδωνες για τη συλλογή γυαλιού (περίπου 50 υφιστάμενοι). Το ΚΔΑΥ Θήρας λειτουργεί σε συνεργασία με την Ελληνική Εταιρεία Αξιοποίησης Ανακύκλωσης (ΕΕΑΑ) (Κουκούλη κ.α, 2022).

4.7. ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΓΙΑ ΤΟ ΔΟΜΗΜΕΝΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΛΗΘΥΣΜΟ

Σεισμική επικινδυνότητα

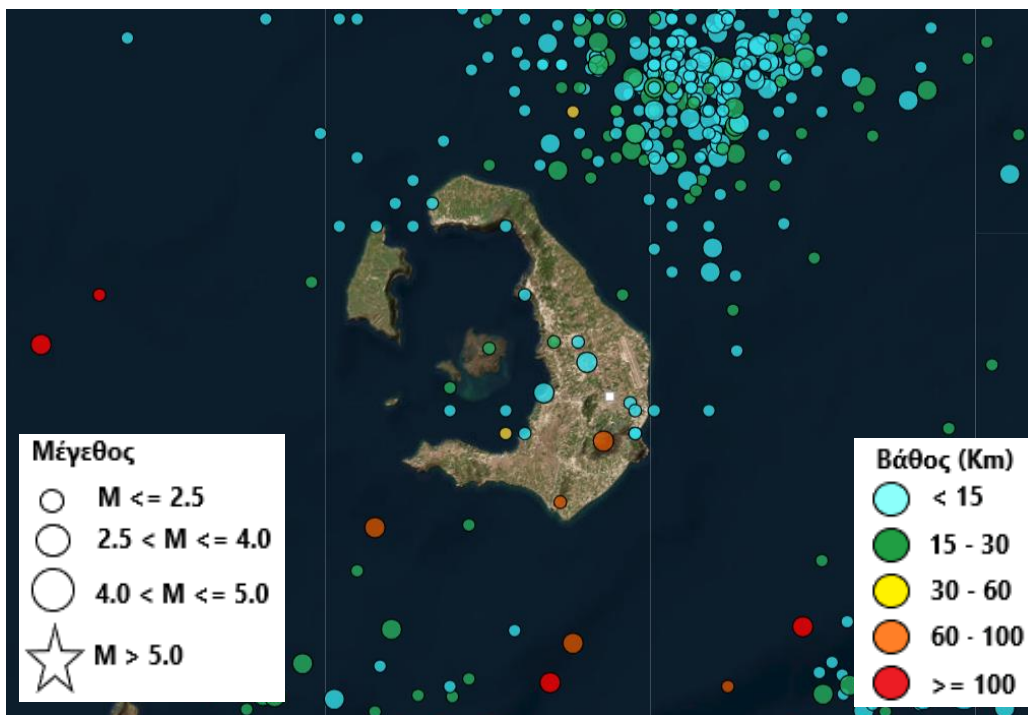
Η Ελλάδα από άποψη σεισμικότητας διακρίνεται σε 3 Ζώνες (Σχήμα 4-7), σύμφωνα με τον ισχύοντα Ελληνικό Αντισεισμικό Κανονισμό και τις τροποποιητικές αυτού διατάξεις (1154/Β/12-8-2003), που έχει τεθεί σε ισχύ από την 1η Ιανουαρίου 2004 και του «Χάρτη Ζωνών Σεισμικής Επικινδυνότητας της Ελλάδας». Η περιοχή μελέτης βρίσκεται στη ζώνη Σεισμικής Επικινδυνότητας II.

Σχήμα 1-10: Ζώνες σεισμικής επικινδυνότητας της Ελλάδας

Πηγή: ΕΑΚ

Πράγματι από το Σχήμα 4-8 είναι σαφές ότι επικρατεί έντονη σεισμικότητα στην περιοχή την τελευταία δεκαετία, γεγονός που, σε συνδυασμό με την ιδιαίτερη γεωμορφολογία του νησιού και την έντονη οικιστική ανάπτυξη, καθιστά επιτακτική την ανάγκη ελέγχου της δόμησης, ιδιαίτερα στις περιοχές πλησίον της Καλντέρας και εφαρμογή των όρων και περιορισμών που έχουν οριστεί για την περιοχή, οι οποίοι αναλύονται στην Ενότητα 4.11 της παρούσας (Βουλέλλης, κ.ά., 2021).

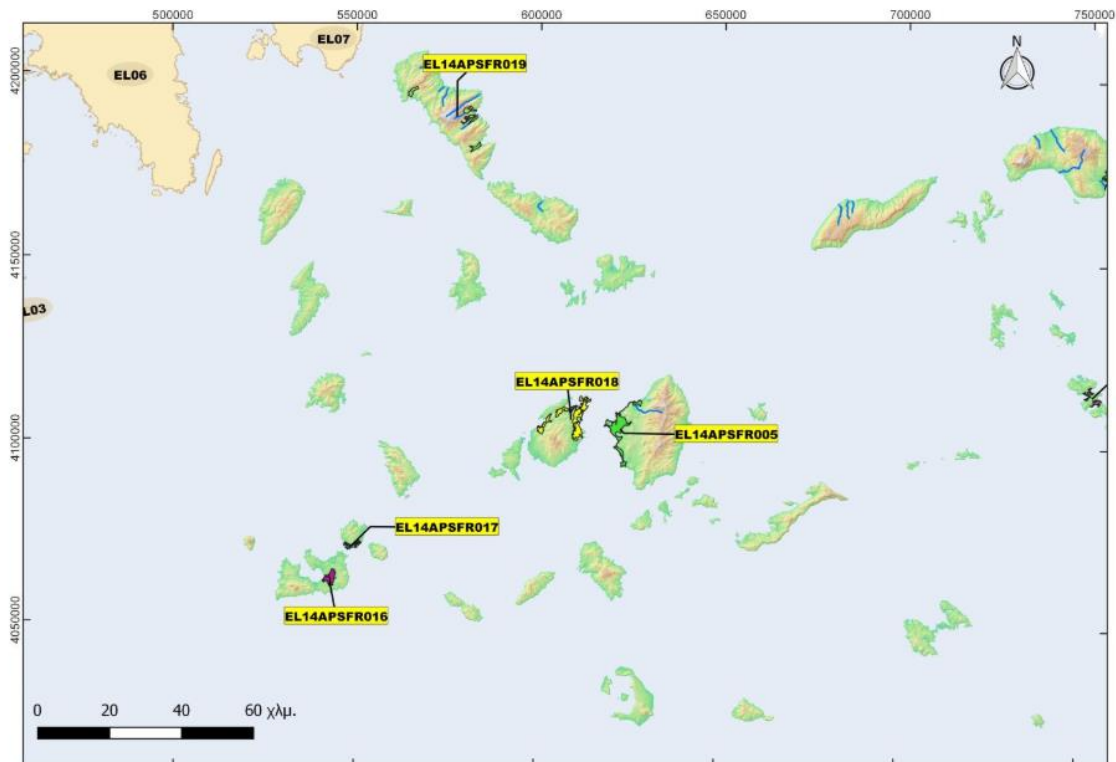

Σχήμα 1-11: Σεισμική δραστηριότητα ευρύτερης περιοχής Ν. Θήρας για τα έτη 1914-2024 (05/2024)

Πηγή: <http://www.gein.noa.gr/el/seismikotita/xartes>

Κίνδυνος πλημμύρας

Σύμφωνα με το Εγκεκριμένο Σχέδιο Διαχείρισης Κινδύνων Πλημμύρας Υδατικού Διαμερίσματος Αττικής (ΕΛ14), στην περιοχή μελέτης δεν εντοπίζονται Ζώνες Δυνητικά Υψηλού Κινδύνου Πλημμύρας (ΖΔΥΚΠ), όπως αποτυπώνεται και στο Σχήμα 4-9.

Σχήμα 1-12: Ζώνες Δυνητικά Υψηλού Κινδύνου Πλημμύρας Κυκλάδων

Πηγή: ΥΠΕΝ, 2019

4.8. ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Όσον αφορά το περιβάλλον της περιοχής μελέτης, δεν πραγματοποιούνται συστηματικές καταγραφές αναφορικά με την ποιότητά του. Παρόλα αυτά, λόγω του ότι η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας δεν βασίζεται σε καθαρές μορφές – λειτουργία του Αυτόνομου Σταθμού Παραγωγής ΑΣΠ η οποία βασίζεται στο πετρέλαιο – αναπόφευκτα προκαλούνται περιβαλλοντικές επιπτώσεις, που σχετίζονται κυρίως με αέριους ρύπους (Βουλέλλης, κ.ά., 2021).

Στις εκπομπές αέριων ρύπων συμβάλλουν και τα μέσα μεταφοράς είτε χερσαία είτε θαλάσσια. Ειδικότερα εκτιμάται ότι η συμβολή των κρουαζιερόπλοιων στις εκπομπές αέριων ρύπων είναι σημαντική και επηρεάζει ιδιαιτέρως τους οικισμούς που βρίσκονται πλησίον της Καλντέρας (Βουλέλλης, κ.ά., 2021). Κύριες πηγές θεωρούνται επίσης γενικότερα η λειτουργία των λιμανιών, του αεροδρομίου, η οδική κυκλοφορία, κ.λπ. (Δήμος Θήρας, 2021).

Είναι σαφές ότι οι προαναφερθείσες πιέσεις στο περιβάλλον είναι άμεσα συνδεδεμένες με την τουριστική δραστηριότητα. Στην πρώτη περίπτωση, η κατανάλωση ενέργειας όπως αναλύθηκε στην ενότητα 4.4, σημειώνει ραγδαία αύξηση κατά τους θερινούς μήνες, καθώς αυξάνεται η ζήτηση. Το ίδιο ισχύει σαφώς και για τις εκπομπές αέριων ρύπων που προκύπτουν από τις μεταφορικές υποδομές.

4.9. ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Ο πληθυσμός αποτελεί ιδιαίτερα σημαντική μεταβλητή στη διερεύνηση της επιβάρυνσης ενός χωρικού συστήματος και ιδιαίτερα σε συνάρτηση με την τουριστική δραστηριότητα, που αποτελεί και το αντικείμενο μελέτης της παρούσας εργασίας. Για τον λόγο αυτό παρατίθενται συνοπτικά τα σημαντικότερα στοιχεία που αφορούν τόσο την περιοχή μελέτης όσο και ακόμα 3 Δήμους της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου. Οι Δήμοι Μυκόνου, Πάρου και Νάξου & Μικρών Κυκλάδων έχουν επιλεγεί με γνώμονα το κοινό στοιχείο που έχουν με τη Σαντορίνη, δηλαδή την πολύ έντονη τουριστική δραστηριότητα και την ανεξέλεγκτη οικιστική εξάπλωση. Ταυτόχρονα η παρούσα ενότητα θα τροφοδοτήσει το τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, στο οποίο θα αναλυθεί το φαινόμενο του υπερτουρισμού στη Σαντορίνη μέσω κατάλληλων δεικτών.

Σε αυτό το πλαίσιο, ακολουθεί η καταγραφή του μόνιμου πληθυσμού για τους προς εξέταση Δήμους. Σημαντικό θα είναι να καταγραφεί και ο πραγματικός πληθυσμός. Σε αυτόν συμπεριλαμβάνεται το μέρος του πληθυσμού που εργάζεται στο εκάστοτε νησί αλλά δεν εντάσσεται στους μόνιμους κατοίκους. Ωστόσο αυτή τη στιγμή δεν υπάρχουν δημοσιευμένα στοιχεία για τον πραγματικό πληθυσμό από την ΕΛΣΤΑΤ για τα έτη απογραφών 2011 και 2021. Είναι επίσης σημαντικό να αναφερθεί ότι ο μόνιμος πληθυσμός από το 2011 έως το 2021 σημειώνει μία μικρή πτώση, που ενδεχομένως να οφείλεται στον COVID-19. Σύμφωνα με τα στοιχεία που αναφέρονται στη συνέχεια, μόνο ο Δήμος Νάξου φαίνεται να παρουσιάζει μία σημαντική αυξητική πορεία (Βουλέλλης, κ.ά., 2021).

Τονίζεται όμως και πάλι ότι τα κάτωθι στοιχεία δεν λαμβάνουν υπόψη τους εποχικούς κατοίκους, που θα καταγράφονταν στον πραγματικό πληθυσμό, η ενδεχόμενη αυξητική πορεία του οποίου θα είχε άμεση επίπτωση στις ανάγκες για στέγαση αλλά και στις απαιτούμενες υποδομές και κοινωνικές υπηρεσίες, που είναι απαραίτητες για την υποστήριξη τόσο των εποχικών εργαζομένων όσο και των τουριστών (Tsilimigkas et al., 2016; Tsilimigkas & Derdemezi, 2019; Βουλέλλης, κ.ά., 2021).

Πίνακας 1-12: Μόνιμος πληθυσμός Δήμων Θήρας, Μυκόνου, Πάρου και Νάξου για τα έτη 2001, 2011, 2021

Δήμος	Μόνιμος πληθυσμός		
	2001	2011	2021
Θήρας	12.453	15.550	15.480
Μυκόνου	9274	10.134	10.704
Πάρου	12514	13.715	14.520
Νάξου και Μικρών Κυκλάδων	11772	18.904	20.578

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, ίδια επεξεργασία

Όσον αφορά την απασχόληση, σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ που βασίζονται στην απογραφή του 2011, είναι σαφής η υπεροχή του τριτογενούς τομέα και στους τέσσερις προς εξέταση Δήμους. Συγκεκριμένα για τη Σαντορίνη αξίζει να αναφερθεί ότι η παρουσία του

πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα οφείλεται στην παραγωγή προϊόντων ΠΟΠ και στη μεταποίηση που ακολουθεί (Δήμος Θήρας, 2021).

Πίνακας 1-13: Απασχολούμενοι κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, σύμφωνα με την απογραφή του 2011

Δήμος	Τομέας παραγωγής			
	Α' ΓΕΝΗΣ	Β' ΓΕΝΗΣ	Γ' ΓΕΝΗΣ	ΛΟΙΠΟΙ ΚΛΑΔΟΙ
Θήρας	236	772	4.829	850
Μυκόνου	135	778	3.357	673
Πάρου	337	992	3.066	980
Νάξου και Μικρών Κυκλάδων	899	871	3.549	1.252

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, ίδια επεξεργασία

Ειδικότερα σχετικά με την τουριστική δραστηριότητα, σύμφωνα με τα στοιχεία για τις αεροπορικές και ακτοπλοϊκές αφίξεις, είναι σαφές ότι η Σαντορίνη ξεπερνά και τους τρεις εξεταζόμενους Δήμους, σύμφωνα με τα στοιχεία του ΙΤΕΠ και της ΕΛΣΤΑΤ που ακολουθούν στους Πίνακες 4-8 και 4-9.

Πίνακας 1-14: Αποβιβασθέντες επιβάτες ακτοπλοΐας και πορθμείων, για τα έτη 2011, 2019 και 2021

Δήμος	2011	2019	2021
Θήρας	571.346	1.088.552	529.859
Μυκόνου	433.617	846.011	480.318
Πάρου	394.489	988.391	800.122
Νάξου και Μικρών Κυκλάδων	332.759	548.337	418.871

2021

Πηγή: Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων - Ι.Τ.Ε.Π., ίδια επεξεργασία

Πίνακας 1-15: Αεροπορικές αφίξεις για τα έτη 2019 και 2021

Δήμος	2019	2021
Θήρας	1.106.108	458.775
Μυκόνου	728.748	239.895
Πάρου ¹	103.532	139.357
Νάξου και Μικρών Κυκλάδων ²	49.768	59.787

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, ίδια επεξεργασία

¹ Για τον Δήμο Πάρου και για τα δύο έτη υπάρχουν στοιχεία μόνο για αφίξεις εσωτερικού

² Για τον Δήμο Νάξου και Μικρών Κυκλάδων και για τα δύο έτη υπάρχουν στοιχεία μόνο για αφίξεις εσωτερικού

Ακόμη ένα στοιχείο που επιβεβαιώνει την υπεροχή της τουριστικής δραστηριότητας της περιοχής μελέτης είναι το ξενοδοχειακό δυναμικό, πεδίο στο οποίο φαίνεται να ξεχωρίζουν η Σαντορίνη και η Μύκονος με ανοδική πορεία κυρίως στα καταλύματα υψηλής ποιότητας υπηρεσιών, στα οποία φαίνεται να εστιάζουν οι δύο περιοχές (Πίνακας 4-10). Οι δύο Δήμοι ξεχωρίζουν και ως προς τις διανυκτερεύσεις για το έτος 2021, συγκριτικά με τους άλλους δύο προς μελέτη Δήμους (Πίνακας 4-11).

Όσον αφορά συγκεκριμένα τη Σαντορίνη, σημειώνεται επίσης ότι η πλειοψηφία των καταλυμάτων συγκεντρώνεται στην Επισκοπή και στο Καμάρι σε ποσοστό 28.5%, στα Φηρά 20%, στο Εμπορείο 13% και τέλος στην Οία 8%, σύμφωνα με τα στοιχεία του ΙΤΕΠ για το 2019. (ΙΤΕΠ, 2019)

4.10. ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ

Οι οδικές υποδομές είναι άλλος ένας τομέας που επηρεάζει και επηρεάζεται σημαντικά από την τουριστική δραστηριότητα στον Δήμο. Συγκεκριμένα το υφιστάμενο οδικό δίκτυο δεν είναι ικανό να υποστηρίξει την κίνηση που σημειώνεται κατά τους μήνες αιχμής, ενώ σε πολλά σημεία θεωρείται επικίνδυνο για την ασφάλεια των επισκεπτών αλλά και των κατοίκων, δεδομένου ότι ιδιαίτερα τους θερινούς μήνες σημειώνεται πλήθος ατυχημάτων (Κουκούλη κ.ά., 2022).

Η συστηματική και οργανωμένη συντήρηση του οδικού δικτύου μέσω των κατάλληλων τεχνικών έργων φαίνεται να αποτελεί πλέον επιτακτική ανάγκη. Ειδικότερα, βελτίωσης χρήζουν τμήματα του οδικού δικτύου που ενώνουν το λιμάνι του Αθηνιού με τους οικισμούς που βρίσκονται κεντρικά του νησιού (Κουκούλη κ.α, 2022).

Στο πλαίσιο αυτό, έχει ήδη δρομολογηθεί η εκπόνηση του «Σχεδίου Βιώσιμης Αστικής Κινητικότητας (ΣΒΑΚ) του Δήμου Θήρας», με βάση το οποίο αναμένεται η σύνταξη των κατάλληλων κυκλοφοριακών μελετών με στόχο να δώσουν λύσεις στα παραπάνω ζητήματα (Κουκούλη κ.ά., 2022).

Όσον αφορά τις αεροπορικές συνδέσεις, υπάρχει άριστη εξυπηρέτηση και το υφιστάμενο αεροδρόμιο έχει ανακαινιστεί. Σχετικά με τους λιμένες και τις μαρίνες, προβλήματα εντοπίζονται κυρίως στο λιμάνι του Αθηνιού, το οποίο δεν μπορεί να ανταποκριθεί τις περισσότερες φορές στο πλήθος των πλοίων, ενώ σε συνδυασμό με το κακό οδικό δίκτυο δημιουργούνται διάφορα ζητήματα και συνεχείς καθυστερήσεις (Κουκούλη κ.ά., 2022).

Πίνακας 1-16: Ξενοδοχειακό δυναμικό Δήμων Θήρας, Μυκόνου, Πάρου, Νάξου και Μικρών Κυκλάδων, για τα έτη 2019 και 2021

Δήμος		2019	2021	2019	2021	2019	2021	2019	2021	2019	2021	2019	2021
		5*		4*		3*		2*		1*		Γενικό άθροισμα	
Θήρας	Μονάδες	47	60	91	94	74	88	55	49	33	28	300	319
	Δωμάτια	1.743	2.197	2.433	2.539	1.561	1992	1.342	1124	515	388	7.594	8240
	Κλίνες	3.483	4.500	4.798	5.045	3.136	4021	2.532	2117	1.037	793	14.986	16476
Μυκόνου	Μονάδες	46	58	54	63	35	37	26	24	32	26	193	208
	Δωμάτια	2.463	3.016	1.952	2.226	1.139	1247	596	485	440	341	6.590	7315
	Κλίνες	5.041	6.732	4.003	4.604	2.292	2538	1.179	946	879	669	13.394	15489
Πάρου	Μονάδες	6	8	19	21	37	39	58	57	17	18	137	143
	Δωμάτια	360	419	850	919	1.093	1117	1.090	1045	224	231	3.617	3731
	Κλίνες	704	824	1.590	1.706	2.161	2222	2.119	2032	455	471	7.029	7255
Νάξου και Μικρών Κυκλάδων	Μονάδες	4	4	14	16	28	34	79	81	22	22	147	157
	Δωμάτια	148	148	481	537	1.070	1184	1.435	1453	294	294	3.428	3616
	Κλίνες	341	341	1.013	1.138	2.132	2348	2.795	2849	595	601	6.876	7277

Πηγή: Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων - Ι.Τ.Ε.Π., ίδια επεξεργασία

Πίνακας 1-17: Διανυκτερεύσεις στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου (πλην κάμπινγκ και καταλυμάτων σύντομης διαμονής)

2021	Διανυκτερεύσεις ημεδαπών	Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών	Σύνολο Διανυκτερεύσεων
Θήρας	87.064	816.767	903.831
Μυκόνου	90.449	929.803	1.020.252
Πάρου	83.914	260.354	344.268
Νάξου και Μικρών Κυκλάδων	54.734	172.352	227.086

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, ίδια επεξεργασία

4.11. ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ

Την οικιστική ανάπτυξη της Σαντορίνης επηρέασαν πληθώρα ιστορικών γεγονότων, όπως οι πειρατικές επιδρομές, οι Φράγκοι κατακτητές, καθώς και η ηφαιστειακή και σεισμική δραστηριότητα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της νεότερης ιστορίας αποτελεί ο σεισμός του 1956, που είχε σαν αποτέλεσμα την ερήμωση των περισσότερων οικισμών. Το σκηνικό αλλάζει τη δεκαετία του 1970 – 1980, όπου με αφορμή την πρωτοβουλία του ΕΟΤ για τη διαφήμιση της χώρας στο εξωτερικό και την ενίσχυση του τουρισμού, η Σαντορίνη γίνεται ευρέως γνωστή ως τουριστικός προορισμός (Andinisari et al., 2021; Βουλέλλης, κ.ά., 2021).

Στη Σαντορίνη εντοπίζονται οριοθετημένοι οικισμοί, ωστόσο, από την άλλη πλευρά, η **εκτός σχεδίου και εκτός ορίων οικισμών δόμηση** συνιστά ένα διαχρονικό ζήτημα για το νησί. Ειδικότερα, η πρώτη κίνηση για τον καθορισμό ορίων για τις εκτός σχεδίου περιοχές ήταν η εφαρμογή του ΠΔ από 10.08.1978 (ΦΕΚ 538 Δ'), όπως συμπληρώθηκε με το ΠΔ 24.05.1985 (ΦΕΚ 270 Δ'). Ωστόσο το πλαίσιο δεν κρίνεται επαρκές και το 1990 καθορίζεται η ΖΟΕ Θήρας (ΦΕΚ 139/Δ/19.03.1990), η οποία τροποποιείται το 2012 με το ΠΔ (ΦΕΚ ΑΑΠ 144) (Δήμος Θήρας, 2021; Βουλέλλης, κ.ά., 2021).

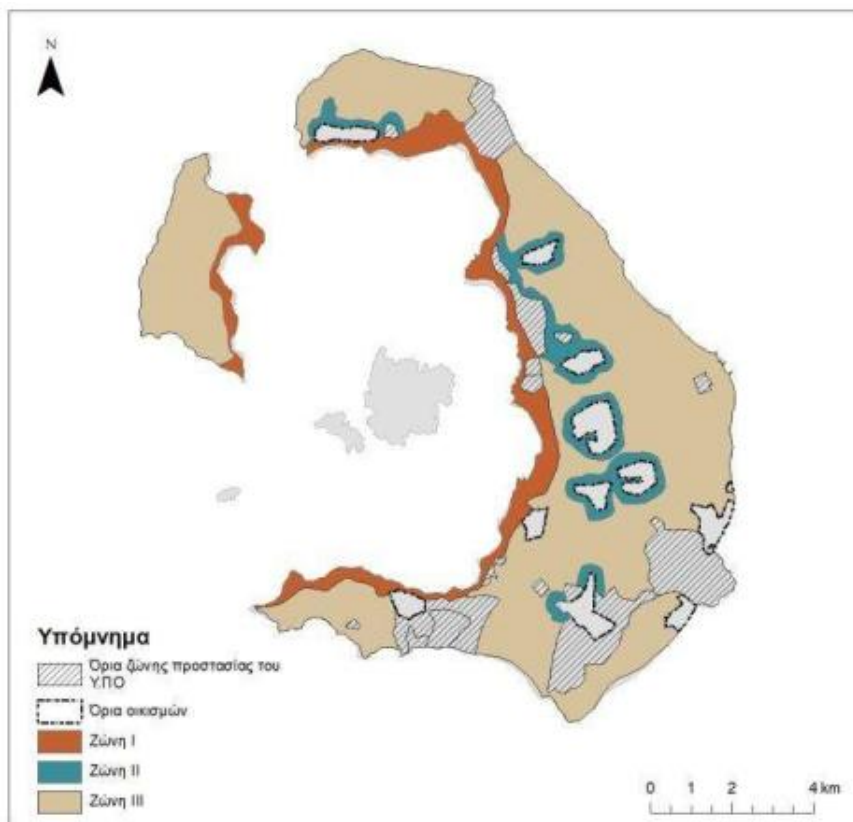
Πιο συγκεκριμένα, το 2012 φαίνεται να γίνεται μια προσπάθεια εκσυγχρονισμού του χωρικού πλαισίου και αυστηροποίηση του πλαισίου για την εκτός σχεδίου δόμηση με την τροποποίηση του ΠΔ του 1990. Σκοπός επίσης ήταν να συμπεριληφθεί η έννοια του τοπίου και να διασφαλιστεί η αναγνώριση και προστασία του, καθώς και η προστασία της τοπικής αρχιτεκτονικής. Ταυτόχρονα στόχος ήταν η προστασία των «ευαίσθητων» περιοχών και ειδικότερα των αρχαιολογικών χώρων, αναγνωρίζοντας τις ζώνες Α και Β και τους όρους και περιορισμούς που αυτές φέρουν. Τέλος ήταν επιτακτική η ανάγκη προσαρμογής στα χωροταξικά σχέδια του υπερκείμενου σχεδιασμού, που είχαν εκδοθεί μεταγενέστερα του πρώτου ΠΔ (Δήμος Θήρας, 2021; Βουλέλλης, κ.ά., 2021).

Η έκταση της ΖΟΕ αφορά την εκτός σχεδίου και εκτός ορίων οικισμών προϋφιστάμενων του 1923 περιοχή του νησιού, έχει έκταση 76,3 τ.χλμ και αποτελείται από 3 ζώνες (βλ. Σχήμα 4-10):

- Η ζώνη της Καλντέρας
- Η ζώνη έκτασης 200 μέτρων γύρω από οικισμούς
- Ο λοιπός χώρος της εκτός σχεδίου περιοχής του Δήμου

Η πρώτη ζώνη αφορά την περιοχή της Καλντέρας, ένα ιδιαίτερο σημείο του νησιού με απότομες κλίσεις. Στην περιοχή αυτή, σύμφωνα με τη ΖΟΕ, απαγορεύεται η δόμηση ή η αλλοίωση του φυσικού περιβάλλοντος και του τοπίου. Για τον σκοπό αυτό επιτρέπεται μόνο η εκτέλεση συγκεκριμένων έργων που σχετίζονται με τη διατήρηση και επισκευή των υφιστάμενων κατασκευών ή με έργα πρόληψης και αντιμετώπισης κατολισθήσεων ή με λιμενικά έργα. Εδώ θα πρέπει να τονιστεί ότι οι παραπάνω ρυθμίσεις, καθώς και αυτές που ακολουθούν, θεσμοθετούνται το 2012, δηλαδή πριν μόλις 10 χρόνια ενώ, όπως προαναφέρθηκε, η ραγδαία αύξηση του τουρισμού είχε ήδη ξεκινήσει από τη δεκαετία του 1980. Ειδικότερα στην περίπτωση της Καλντέρας, που αποτελεί μία ειδική περιοχή που διατρέχει και αρκετούς κινδύνους, όπως

κατολισθήσεις κ.λπ., τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ραγδαία οικιστική ανάπτυξη λόγω του τουρισμού (Βουλέλλης, κ.ά., 2021).

Σχήμα 1-13: ΖΟΕ σύμφωνα με το ΦΕΚ 144 Δ' /2012

Πηγή: Βουλέλλης, ΕΛΛΕΤ, ΕΜΠ / ΣΠΕ, 2021

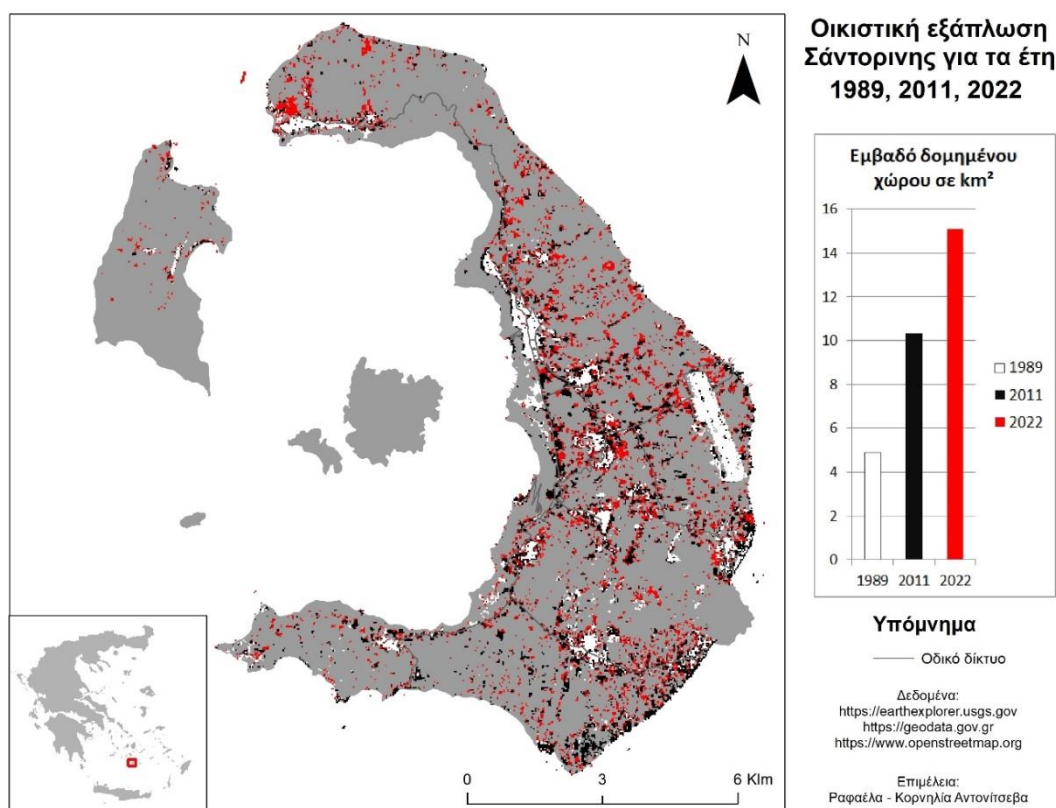
Η δεύτερη ζώνη βρίσκεται περιμετρικά και σε απόσταση 200 μέτρων από κάθε οριοθετημένο οικισμό. Αξίζει να αναφερθεί ότι μερικές από τις επιτρεπόμενες χρήσεις στη ζώνη αυτή είναι η κατοικία, τα εστιατόρια, τα καταστήματα, τα κέντρα αναψυχής, οι τουριστικές εγκαταστάσεις δυναμικότητας μέχρι 50 κλινών και κατηγορίας Α ή ΑΑ (Βουλέλλης, κ.ά., 2021). Συνεπώς τίθεται το ερώτημα αν οι χρήσεις γης που έχουν καθοριστεί είναι οι κατάλληλες ώστε να εξασφαλιστεί η προστασία των οριοθετημένων οικισμών, αλλά και η οικιστική εξάπλωση να πραγματοποιείται υπό τους ορθούς όρους.

Στην τρίτη ζώνη, που αποτελεί την έκταση που δεν εντάσσεται σε οριοθετημένο οικισμό ούτε στις ανωτέρω ζώνες, πέραν από τις χρήσεις που επιτρέπονται στη ζώνη 2 επιτρέπονται και βιομηχανικές εγκαταστάσεις γεωργικών ή κτηνοτροφικών μονάδων ή μεταποιητικές μονάδες τοπικών προϊόντων, καθώς και εγκαταστάσεις δικτύων υποδομών (Δήμος Θήρας, 2021; Βουλέλλης, κ.ά., 2021).

Στη ΖΟΕ υπάρχουν όροι και περιορισμοί και για τις περιοχές που περικλείουν τους αρχαιολογικούς χώρους, καθώς και για τη γη υψηλής παραγωγικότητας. Επίσης ορίζονται 37 γενικοί όροι με σκοπό την προστασία του τοπίου, της αρχιτεκτονικής και εν γένει του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος (Δήμος Θήρας, 2021; Βουλέλλης, κ.ά., 2021).

Ωστόσο θα πρέπει να αναφερθεί ότι σύμφωνα με τον ν. 4495/2017, οι εκδοθείσες οικοδομικές άδειες πριν τη θέσπιση του ΠΔ του 2012, αλλά και εκείνες για τις οποίες έχει κατατεθεί πλήρης φάκελος στην αρμόδια υπηρεσία μέχρι και την ημερομηνία θέσπισής του, είχαν ισχύ μέχρι 31.12.2021 (Βουλέλλης, κ.ά., 2021). Το γεγονός αυτό σημαίνει ότι ένα μεγάλο μέρος της δόμησης συνέχιζε να πραγματοποιείται μέχρι τις 31.12.2021 υπό τους όρους της ΖΟΕ του 1990, μη λαμβάνοντας υπόψη καμία από τις παραπάνω προβλέψεις για την προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς και για τη ρύθμιση της εκτός σχεδίου δόμησης (Βουλέλλης, κ.ά., 2021).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, έχει ιδιαίτερη σημασία να διερευνηθεί πως εξελίχθηκε η δόμηση με τη θεσμοθέτηση της ΖΟΕ και την τροποποίησή της, που περιλαμβάνει όλες τις ρυθμίσεις που προαναφέρθηκαν, καθώς και τι συμβαίνει σήμερα. Για τον σκοπό αυτό, στο Σχήμα 4-11 αποτυπώθηκε η οικιστική εξάπλωση για κάθε ένα από αυτά τα τρία έτη χρησιμοποιώντας δορυφορικές εικόνες προκειμένου να μπορεί να εξαχθεί το οικιστικό αποτύπωμα.

Σχήμα 1-14: Οικιστική εξάπλωση στην Σαντορίνη για τα έτη 1989, 2011, 2022

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Από το Σχήμα 4-11 γίνεται αρχικά αντιληπτή η ραγδαία οικιστική ανάπτυξη που συνέβη από το 1989 έως και ένα χρόνο πριν την τροποποίηση της ΖΟΕ. Αποδεικνύεται δηλαδή, με τον διπλασιασμό στη δόμηση που είχε ήδη σημειωθεί 1 χρόνο πριν την τροποποίηση του ΠΔ της ΖΟΕ, ότι η Σαντορίνη ήταν ήδη αντιμετώπιση με το ζήτημα της οικιστικής εξάπλωσης. Συνεπώς ακόμα και στην περίπτωση που τα όσα θεσπίστηκαν με την τροποποίηση απαντούσαν στις

ανάγκες του νησιού, τίθεται το ερώτημα του αν η τροποποίηση αυτή μπορεί να χαρακτηριστεί ως έγκαιρη κίνηση. Από την άλλη πλευρά, αποτυπώνεται ότι τα τελευταία 11 χρόνια (σε σχέση με τα έτη αναφοράς) έχει σημειωθεί επίσης ραγδαία οικιστική εξάπλωση, παρά την ισχύ της τροποποιημένης ΖΟΕ, γεγονός που οδηγεί στο ερώτημα του αν οι όροι που θεσπίστηκαν ήταν επαρκώς αυστηροί και κατά πόσο συνέβαλαν σε αυτό το φαινόμενο οι διατάξεις του προαναφερθέντος ν. 4495/2017.

Μάλιστα σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ, η κυρίαρχη χρήση για το 2011 ήταν η κατοικία σε ποσοστό 67%, ωστόσο σημαντικό μέρος αυτού εικάζεται ότι χρησιμοποιείται ως *airbnb*, ενώ τα αμιγώς τουριστικά καταλύματα εντοπίζονται σε ποσοστό 15% (Βουλέλλης, κ.ά., 2021).

Ωστόσο το παραπάνω ζήτημα φαίνεται ότι αναγνωρίστηκε από την κεντρική διοίκηση και συγκεκριμένα από το αρμόδιο Υπουργείο (ΥΠΕΝ), το οποίο εξέδωσε ανακοίνωση για παύση έκδοσης οικοδομικών αδειών για τουριστικά καταλύματα στην εκτός σχεδίου περιοχή του νησιού μέχρι την έκδοση του επερχόμενου Ειδικού Πολεοδομικού Σχεδίου (ΕΠΣ) του Δήμου (ΥΠΕΝ, 2020).

4.12. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

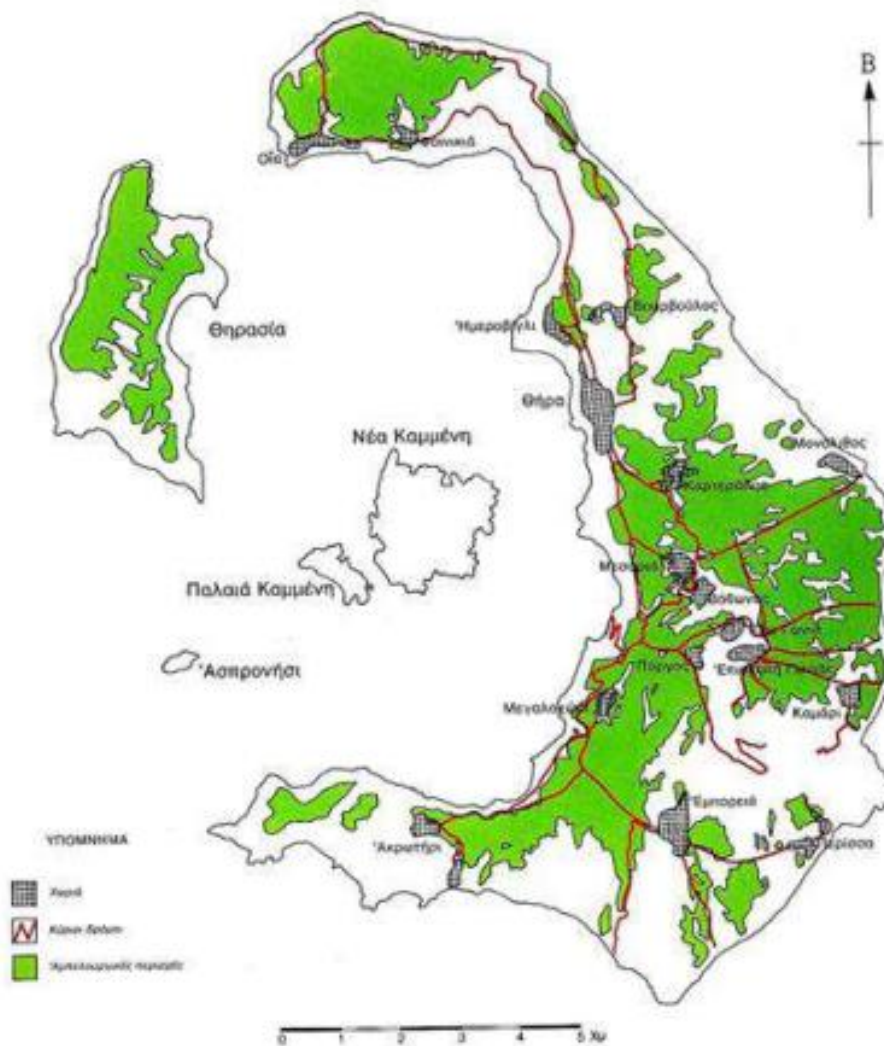
Παραδοσιακοί Οικισμοί

Η ηφαιστιογενής γεωμορφολογία της Σαντορίνης και η ιδιομορφία του εδάφους επηρέασαν άμεσα την αρχιτεκτονική, τη δόμηση και την οικιστική ανάπτυξη του νησιού, γεγονός που την ξεχωρίζει από τα υπόλοιπα νησιά των Κυκλάδων. Όσον αφορά την τοπική αρχιτεκτονική που διαμορφώθηκε, αυτή οδήγησε στον χαρακτηρισμό 17 οικισμών του νησιού ως παραδοσιακών με δύο ΠΔ από το 1978 και 1988 (ΦΕΚ 504/Δ/1988 και 594/Δ/1978) (Χατζοπούλου, 2011; Βουλέλλης, κ.ά., 2021).

Οικισμοί εντοπίζονται στο νησί από τον 19^ο αιώνα, καθώς αποτελούσε σημαντική ναυτική δύναμη της εποχής, ενώ οι περισσότεροι εξ αυτών ήταν οχυρωμένοι, όπως η Οία, ο Πύργος, η Εμπορεία κ.ά. Πολλοί από αυτούς μάλιστα είναι αμφιθεατρικά κτισμένοι στην Καλντέρα. Η θολοδομία ήταν η τεχνική που γρήγορα επικράτησε και συνεχίζει να εφαρμόζεται μέχρι και σήμερα, καθώς δεν υπήρχαν ξύλα εκείνη την εποχή. Παράλληλα ένα ακόμα χαρακτηριστικό της αρχιτεκτονικής και της δόμησης του νησιού είναι οι υπόσκαφοι οικισμοί, που δημιουργήθηκαν με ιδιαίτερη ευκολία λόγω του μαλακού ηφαιστιογενούς εδάφους. Το ηφαιστειακό έδαφος, καθώς και άλλα ηφαιστειακά υλικά, αξιοποιήθηκαν για τη δόμηση των σπιτιών. Οι ευκολίες στη δόμηση και τη χρήση αυτών των υλικών, σε συνδυασμό με τη φρουριακή επιρροή που υποδείκνυε ιδιαιτέρως πυκνή δόμηση, οδήγησε πολύ νωρίς στην εκμετάλλευση οποιοδήποτε διαθέσιμου χώρου (Χατζοπούλου, 2011; Βουλέλλης, κ.ά., 2021). Το γεγονός αυτό έχει αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον, ωστόσο ίσως αποτέλεσε τη βάση για μία μη βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη στο νησί.

Αρχαιολογικά μνημεία

Στο νησί υπάρχουν 10 αρχαιολογικά μνημεία με θεσμοθετημένα όρια, σύμφωνα με το ΠΔ 108/Δ/2016 και είναι: το Ακρωτήρι, ο λόγος του Γαβρίλου, η αρχαία Θήρα - ο Προφήτης Ηλείας – ο Άγιος Νικόλαος, ο Μονόλιθος, τα Λατομεία της Φήρας, ο Κολούμπος (διαφέρει από την περιοχή Natura που προαναφέρθηκε), το Κάστρο του Σκάρου, το Κάστρο του Πύργου, το Κάστρο της Οίας και το Κάστρο της Εμπορείας (Tsilimigkas & Derdemezi, 2019).

Σχήμα 1-15: Αμπελουργικές περιοχές Σαντορίνης

Πηγή: Π. Βουλέλλης, ΕΛΛΕΤ, ΕΜΠ / ΣΠΕ, 2021

Άυλη πολιτιστική κληρονομιά

Η ζώνη παραγωγής οίνων Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ) της Σαντορίνης είναι η πρώτη στην Ελλάδα που εντάχθηκε στο Εθνικό Ευρετήριο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της χώρας (Σχήμα 4-12). Η κίνηση αυτή είναι σημαντική, καθώς συνιστά ένα βήμα προς τη διατήρηση και διαφύλαξη της Αμπελοοινικής Κληρονομιάς, η οποία είναι εξαιρετικά σημαντική. Μάλιστα ζώνες παραγωγής οίνων πολλών ευρωπαϊκών χωρών έχουν ενταχθεί στον διεθνή κατάλογο της Unesco. Στην προκειμένη περίπτωση, για τη ρύθμιση και προστασία της περιοχής

έχει θεσμοθετηθεί Π.Δ. (ΦΕΚ 144/30-4-12), το οποίο ορίζει ως κατώτατο όριο κατάτμησης τα 10 στρέμματα, με επιτρεπόμενη δόμηση τα 300 τμ. (Βουλέλλης, κ.ά., 2021; Δήμος Θήρας, 2021).

4.13. ΑΝΑΛΥΣΗ SWOT

Στην παρούσα ενότητα εφαρμόζεται το εργαλείο ποιοτικής αξιολόγησης της SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats) προκειμένου να καταγραφούν τα ισχυρά σημεία/δυνατότητες, τα αδύναμα σημεία/προβλήματα του εσωτερικού περιβάλλοντος της περιοχής μελέτης, καθώς και οι ευκαιρίες και οι απειλές που απορρέουν από τις εξελίξεις του εξωτερικού περιβάλλοντος της νήσου Σαντορίνης. Ο Πίνακας 4.12 έχει διαμορφωθεί με βάση τα στοιχεία που συλλέχθηκαν και αναλύθηκαν στην Ενότητα 4.1 της παρούσας.

Σχήμα 1-16: SWOT Ανάλυση
 Πηγή: Κουκούλη κ.ά., 2022

Πίνακας 1-18: Ανάλυση SWOT για την περιοχή μελέτης

Εσωτερικό Περιβάλλον		Εξωτερικό Περιβάλλον	
Ισχυρά Σημεία - Δυνατότητες	Αδύνατα Σημεία - Προβλήματα	Ευκαιρίες	Απειλές - Περιορισμοί
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ – ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ			
Πρωτογενής τομέας – ΠΟΠ προϊόντα	Έλλειψη πρωτοβουλιών σε τοπικό επίπεδο για την ενίσχυση του πρωτογενούς τομέα	Ενίσχυση του πρωτογενούς τομέα και αποφυγή της μονοκαλλιέργειας του τουρισμού	Μη εφαρμογή χωρικού σχεδιασμού για την προστασία και ανάδειξη των εν λόγω περιοχών
Υψηλού επιπέδου τουριστικές υπηρεσίες	Η εκτός σχεδίου δόμηση, η σημαντική οικιστική εξάπλωση και ο υπερτουρισμός οδηγούν σε πληθώρα πιέσεων όπως περιβαλλοντικών και πιέσεων στις υποδομές χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η	Ενίσχυση τάσης τουρισμού εμπειρίας και νέες προοπτικές για τον τομέα του τουρισμού στην περιοχή μελέτης (οινοτουρισμός, γαστρονομικός τουρισμός, πολιτιστικός	Κλιματική αλλαγή και οι επιπτώσεις της στον αγροτικό και τουριστικό τομέα Τάσεις εξέλιξης κρουαζιέρας Υπερτουρισμός

Εσωτερικό Περιβάλλον		Εξωτερικό Περιβάλλον	
Ισχυρά Σημεία - Δυνατότητες	Αδύνατα Σημεία – Προβλήματα	Ευκαιρίες	Απειλές - Περιορισμοί
	Φέρουσα Ικανότητα της περιοχής	τουρισμός, κ.ά.)	
ΥΠΟΔΟΜΕΣ – ΔΙΟΙΚΗΣΗ - ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ			
Επικείμενη διασύνδεση Δήμου με την ηπειρωτική χώρα για την τροφοδοσία με ηλεκτρική ενέργεια	Περιβαλλοντικές επιπτώσεις λόγω των αέριων εκπομπών του ΑΣΠ. Συνεχείς διακοπές ρεύματος, το δίκτυο δεν μπορεί να ανταποκριθεί στη ζήτηση των καλοκαιρινών μηνών	ΑΠΕ όπως Φωτοβολταϊκά σε στέγες δημόσιων και ιδιωτικών κτιρίων, αξιοποίηση γεωθερμικού δυναμικού κ.ά. Αξιοποίηση νέας κλιματικής νομοθεσίας για την ενίσχυση των ΑΠΕ	Νησιωτικότητα
Σχεδιαζόμενη βελτίωση οδικού δικτύου στο πλαίσιο του εκπονούμενου ΣΒΑΚ	Αρκετά σημεία που χρήζουν επισκευών ή συντήρησης ειδικότερα στους δρόμους που συνδέουν τα λιμάνια με τους οικισμούς Μη εφαρμογή χωρικού σχεδιασμού για την ανάσχεση της ραγδαίας οικιστικής εξάπλωσης, μη εφαρμογή μέτρων ελέγχου του υπερτουρισμού	Αξιοποίηση σχετικών κονδυλίων, εφαρμογή του υπό διαβούλευση ΣΒΑΚ για την ενίσχυση της βιώσιμης κινητικότητας	Ελλιπής αξιοποίηση σύγχρονων μοντέλων διακυβέρνησης – Αλληλεπίδραση σε: – οριζόντιο (εντός περιοχής μελέτης) και – κάθετο (διαφορετικά επίπεδα λήψης απόφασης) επίπεδο
Εναλλακτικοί τρόποι διαχείρισης και αποθήκευσης αποβλήτων	Ο Δήμος πληρώνει υψηλό πρόστιμο για τη συνέχιση της λειτουργίας του ΧΑΔΑ η οποία προκαλεί σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις Μη εφαρμογή χωρικού σχεδιασμού για την ανάσχεση της ραγδαίας οικιστικής εξάπλωσης, μη εφαρμογή μέτρων ελέγχου του υπερτουρισμού	Κυκλική οικονομία – Νέο μοντέλο διαχείρισης αποβλήτων	Νησιωτικότητα – Περιορισμένες δυνατότητες διαχείρισης των αποβλήτων Υπερτουρισμός – Όγκος αποβλήτων
Χρήση κατάλληλων τεχνολογικών μέσων για την εξασφάλιση	Ιδιαίτερα επιβαρυνμένος υπόγειος υδροφόρος,		Κλιματική Αλλαγή και επιπτώσεις στη διαθεσιμότητα

Εσωτερικό Περιβάλλον		Εξωτερικό Περιβάλλον	
Ισχυρά Σημεία - Δυνατότητες	Αδύνατα Σημεία – Προβλήματα	Ευκαιρίες	Απειλές - Περιορισμοί
πόσιμο νερού Πιστή εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων των σχετικών έργων	κίνδυνος για σημαντικές περιβαλλοντικές και οικολογικές επιπτώσεις Μη εφαρμογή χωρικού σχεδιασμού για την ανάσχεση της ραγδαίας οικιστικής εξάπλωσης, μη εφαρμογή μέτρων ελέγχου του υπερτουρισμού		υδατικών πόρων
ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ			
Τοπίο – Γεωλογικοί σχηματισμοί – Καλντέρα	Κίνδυνοι καταστροφών, ζητήματα στατικότητας και λόγω του ανάγλυφου αλλά και τις έντονης σεισμικής δραστηριότητας Μη εφαρμογή χωρικού σχεδιασμού για την ανάσχεση της ραγδαίας οικιστικής εξάπλωσης, μη εφαρμογή μέτρων ελέγχου του υπερτουρισμού	Εναλλακτικός τουρισμός	
Φυσικοί πόροι – γεωθερμία Ενεργειακή αυτονομία του Δήμου, σημαντική μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από την παραγωγή ενέργειας	Υψηλή περιεκτικότητα σε θείο	Πρώθηση ΑΠΕ σε επίπεδο ΕΕ – Χρηματοδοτικά εργαλεία – Νέες ευκαιρίες	Θεσμοθέτηση Ενεργειακών Κοινοτήτων – Νέες προοπτικές
Προστατευόμενες περιοχές	Περιβαλλοντικές επιπτώσεις από την οικιστική εξάπλωση και την τουριστική δραστηριότητα	Εναλλακτικός τουρισμός	Κλιματική αλλαγή και οι επιπτώσεις της στο φυσικό περιβάλλον και τα οικοσυστήματα
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ			
Αξιόλογη αρχιτεκτονική / παραδοσιακοί	Έντονη οικιστική ανάπτυξη και τουριστική	Τάσεις τουριστικής ζήτησης – Τουρισμός εμπειρίας –	Κλιματική αλλαγή και οι επιπτώσεις της στην πολιτιστική

Εσωτερικό Περιβάλλον		Εξωτερικό Περιβάλλον	
Ισχυρά Σημεία - Δυνατότητες	Αδύνατα Σημεία – Προβλήματα	Ευκαιρίες	Απειλές - Περιορισμοί
οικισμοί	δραστηριότητα θέτουν σε κίνδυνο τη διατήρηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς Brand name μαζικού τουρισμού και τουρισμού κρουαζιέρας Απουσία μέτρων για την ανάδειξη, προστασία και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς	Αναβάθμιση πολιτιστικού τουρισμού	κληρονομιά Υπερτουρισμός και οι επιπτώσεις του στην πολιτιστική κληρονομιά

5. ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΥΠΕΡΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ

Από την προηγούμενη ενότητα έχει γίνει σαφές ότι η τουριστική δραστηριότητα κυριαρχεί στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου και ειδικότερα στην περιοχή μελέτης. Συγκεκριμένα όπως έχει ήδη αναφερθεί στο Κεφάλαιο 4, πέραν της Σαντορίνης έχουν επιλεγεί τρεις ακόμα δήμοι της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, οι οποίοι είναι γνωστοί για την έντονη τουριστική δραστηριότητα που σημειώνεται τα τελευταία χρόνια και συγκεκριμένα πρόκειται για τους δήμους Μυκόνου, Πάρου και Νάξου & Μικρών Κυκλάδων.

Για την αποτίμηση του φαινομένου του υπερτουρισμού στη Σαντορίνη και με σκοπό την ανάδειξη των προβλημάτων-πιέσεων που δημιουργεί, καθώς και τους εν δυνάμει κινδύνους που συνδέονται με το φαινόμενο, αξιοποιήθηκαν δείκτες υπερτουρισμού και αποτυπώθηκε η χωρική κατανομή του φαινομένου στην πρώτη και δεύτερη υποενότητα του κεφαλαίου αντίστοιχα. Τέλος στην τρίτη υποενότητα πραγματοποιείται ο σχολιασμός των αποτελεσμάτων.

5.1. ΔΕΙΚΤΕΣ ΥΠΕΡΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Με σκοπό την ποσοτικοποίηση της επίδρασης της τουριστικής δραστηριότητας στους προς μελέτη δήμους έχουν αξιοποιηθεί οι κάτωθι δείκτες υπερτουρισμού. Οι δείκτες έχουν υπολογιστεί με δεδομένα που αφορούν το έτος 2021. Όπως αναφέρθηκε και στο Κεφάλαιο 4, το συγκεκριμένο έτος επιλέχθηκε λόγω του ότι υπήρχαν δεδομένα για αυτή την χρονιά για όλες τις παραμέτρους που απαιτούνται για τον υπολογισμό των κάτωθι δεικτών. Παρακάτω καταγράφονται οι δείκτες υπερτουρισμού που επιλέχθηκαν με μία σύντομη περιγραφή τους:

- **Ένταση τουρισμού.** Η ένταση του τουρισμού σαν δείκτης αναφέρεται στο σύνολο των τουριστικών καταλυμάτων (κλίνες) / κάτοικο. Με τον δείκτη αυτό αποτυπώνεται η διείδυση της τουριστικής δραστηριότητας σε έναν τουριστικό προορισμό. Σε περιόδους τουριστικής αιχμής, είναι χαρακτηριστικό ότι το πλήθος των τουριστών ξεπερνά κατά πολύ τον πληθυσμό των μόνιμων κατοίκων, ειδικότερα στις προς μελέτη περιοχές. Με σκοπό τον υπολογισμό του δείκτη για τους 4 ως άνω Δήμους αξιοποιήθηκαν τα δεδομένα από Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων - Ι.Τ.Ε.Π. για τον αριθμό των κλινών, ενώ για τον αριθμό των κατοίκων τα δεδομένα από την πιο πρόσφατη απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ. Σημειώνεται ότι επιχειρήθηκε ο υπολογισμός του δείκτη και για ακόμη ένα έτος (πέραν του 2021) προκειμένου να είναι δυνατή η μελέτη της διαχρονικής εξέλιξής του, ωστόσο τα δεδομένα από τις δύο πηγές δεν ταυτίζονται χρονικά για τα προηγούμενα έτη. Ο δείκτης αυτός είναι από τους βασικότερους για την αποτύπωση των πιέσεων που ασκούνται σε έναν τουριστικό προορισμό. Συγκεκριμένα όσο υψηλότερη είναι η τιμή που σημειώνεται τόσο πιο δυσμενείς είναι οι επιπτώσεις για την εκάστοτε περιοχή (Koutsis & Stratigea, 2023).
- **Τουριστική πυκνότητα.** Αυτός ο δείκτης αφορά το σύνολο των τουριστικών καταλυμάτων (κλίνες) / επιφάνεια νησιού (χλμ²) και αποτελεί ακόμα έναν βασικό δείκτη

για την αποτύπωση της έντασης της τουριστικής δραστηριότητας σε έναν προορισμό. Η πηγή των δεδομένων όσον αφορά τις κλίνες είναι και σε αυτή την περίπτωση το Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων - Ι.Τ.Ε.Π. για το 2021. Η τιμή του δείκτη συμβάλει στην εξαγωγή συμπερασμάτων όσον αφορά τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις που σημειώνονται σε ένα προορισμό και έχουν να κάνουν περισσότερο με την κατάληψη γης για την εξυπηρέτηση των τουριστικών δραστηριοτήτων. Αποτελεί ένα επίσης σημαντικό δείκτη, καθώς το έδαφος αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους πόρους και σε στενότητα των νησιωτικών περιοχών και δίνει μία πολύ καλή εικόνα για το ποσοστό της κατάληψής του (Koutsis & Stratigea, 2023).

- **Αναλογία τουριστών/κατοίκων.** Για τον υπολογισμό αυτού του δείκτη χρησιμοποιούνται οι αφίξεις των τουριστών ως προς τους μόνιμους κατοίκους. Ως πηγή δεδομένων για τις αφίξεις χρησιμοποιήθηκαν δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ, καθώς και του Ινστιτούτου Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (INSETE). Συγκεκριμένα για τις αεροπορικές αφίξεις (εξωτερικού και εσωτερικού) χρησιμοποιήθηκαν δεδομένα του INSETE, ενώ για τους αποβιβασθέντες επιβάτες ακτοπλοΐας δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ. Σημειώνεται ότι για τους Δήμους Πάρου και Νάξου & Μικρών Κυκλάδων δεν υφίστανται στοιχεία για τις αεροπορικές αφίξεις εσωτερικού, συνεπώς για αυτούς τους δύο Δήμους ο δείκτης αναμένεται να παρουσιάζει υψηλότερη τιμή από αυτή που καταγράφεται στον Πίνακα 5-1. Ο εν λόγω δείκτης είναι ένα ακόμα τρόπος αποτύπωσης των πιέσεων που δέχεται ο εκάστοτε προορισμός είτε στους φυσικούς, είτε στους πολιτιστικούς πόρους, είτε εν γένει στην ταυτότητα της περιοχής (Koutsis & Stratigea, 2023).
- **Πυκνότητα πληθυσμού προσαρμοσμένη στις τουριστικές ροές.** Για τον υπολογισμό του εν λόγω δείκτη απαιτείται το άθροισμα των συνολικών τουριστικών αφίξεων και του τοπικού πληθυσμού διαιρεμένο με την έκταση του εκάστοτε νησιού. Οι πηγές των δεδομένων για τις τουριστικές αφίξεις για το 2021 έχουν ήδη αναφερθεί στον προηγούμενο δείκτη. Με αυτόν τον δείκτη αποτυπώνεται η επίδραση της τουριστικής δραστηριότητας στην αύξηση της πληθυσμιακής πυκνότητας ενός τόπου (Koutsis & Stratigea, 2023).
- **Μεταβολή της πληθυσμιακής πυκνότητας λόγω τουρισμού.** Με σκοπό τον υπολογισμό της μεταβολής αφαιρείται η «πληθυσμιακή πυκνότητα» από την «πυκνότητα πληθυσμού προσαρμοσμένη στις τουριστικές ροές», που έχει υπολογιστεί από τον παραπάνω δείκτη. Ο δείκτης αυτός είναι ιδιαίτερα χρήσιμος, καθώς αποτελεί μία πρώτη εκτίμηση της επιβάρυνσης που μπορεί να επιφέρει η τουριστική δραστηριότητα στον εκάστοτε προορισμό τόσο όσον αφορά τις περιβαλλοντικές όσο και τις κοινωνικές επιπτώσεις, δεδομένου ότι υπολογίζεται η πραγματική μεταβολή του πληθυσμού (λαμβάνοντας υπόψη και τον τουρισμό) ανά χλμ^2 για το εκάστοτε έτος υπολογισμού (Koutsis & Stratigea, 2023).

Πίνακας 1-19: Δείκτες υπερτουρισμού

Δήμος	Ένταση τουρισμού	Πυκνότητα τουρισμού	Τουρίστες / κάτοικοι αναλογία	Προσαρμοσμένη πυκνότητα πληθυσμού στις τουριστικές ροές	Μεταβολή της πληθυσμιακής πυκνότητας λόγω Τουρισμού
Θήρας	1,06	216,79	105,99	21792,36	21588,67
Μυκόνου	1,45	180,10	81,79	10304,55	10180,08
Πάρου	0,50	37,02	14,79	1169,60	1095,52
Νάξου και Μικρών Κυκλάδων	0,35	16,96	4,97	286,59	238,63

Πηγή: Koutsi & Stratigea, 2023

Συγκεκριμένα, από τον υπολογισμό των δεικτών και τα αποτελέσματα που καταγράφονται στον Πίνακα 5-1 επιχειρήθηκε μία ποσοτική αποτύπωση της πίεσης που ασκείται από τον υπερτουρισμό στους προορισμούς και συμπεραίνονται τα κάτωθι:

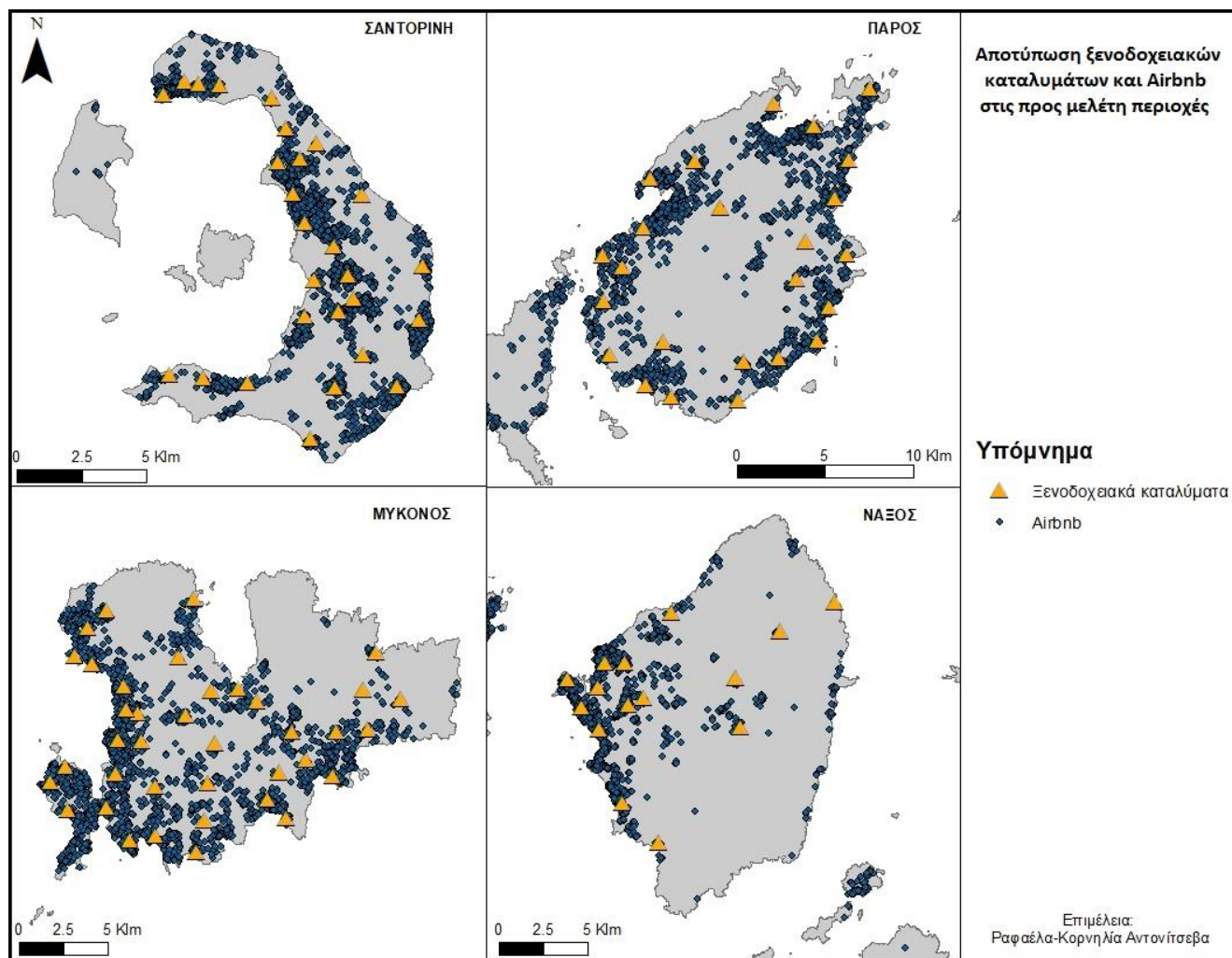
- **Ένταση τουρισμού:** Όσον αφορά τον πρώτο δείκτη, τις υψηλότερες τιμές σημειώνουν οι δήμοι Μυκόνου (1,45) και Θήρας (1,06), επιβεβαιώνοντας ότι είναι οι δύο δήμοι στους οποίους σημειώνεται σημαντική τουριστική ένταση, έχοντας σημαντική διαφορά από τους άλλους δύο προς μελέτη δήμους. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, όσο υψηλότερη είναι η τιμή του δείκτη τόσο πιο πολύ αυξάνεται και η πιθανότητα εμφάνισης σημαντικών περιβαλλοντικών και κοινωνικών επιπτώσεων στους εν λόγω προορισμούς (Koutsi & Stratigea, 2023).
- **Τουριστική πυκνότητα:** τις υψηλότερες τιμές σημειώνουν και σε αυτόν τον δείκτη οι δήμοι Θήρας και Μυκόνου και στην προκειμένη περίπτωση την υψηλότερη τιμή παρουσιάζει ο δήμος Θήρας (216,79). Η υψηλή τιμή του δείκτη καταδεικνύει την πίεση που ασκείται από την ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας στο φυσικό περιβάλλον και το τοπίο και συγκεκριμένα από την ανάπτυξη των τουριστικών καταλυμάτων (Koutsi & Stratigea, 2023).
- **Αναλογία τουριστών/κατοίκων:** Ο δείκτης αυτός δίνει μία αντιπροσωπευτική εικόνα του πόσο αυξάνεται ο πληθυσμός ενός προορισμού κατά την τουριστική περίοδο. Αποτελεί έναν ακόμα σημαντικό δείκτη για την αποτίμηση του υπερτουρισμού μίας περιοχής, καθώς η αύξηση του πληθυσμού μπορεί να οδηγήσει σε σημαντικές πιέσεις. Ενδεικτικά η ραγδαία αύξηση του πληθυσμού οδηγεί σε αυξημένες απαιτήσεις, μεταξύ άλλων, για νερό και διαχείριση απορριμμάτων, ασκώντας πίεση στις υφιστάμενες υποδομές. Είναι χαρακτηριστικό πως στον συγκεκριμένο δείκτη την υψηλότερη τιμή σημειώνει ο δήμος Θήρας, έχοντας μάλιστα σημαντική διαφορά από τους λοιπούς δήμους και κυρίως με αυτούς της Πάρου και Νάξου & Μικρών Κυκλάδων (Koutsi & Stratigea, 2023).

- **Μεταβολή της πληθυσμιακής πυκνότητας λόγω τουρισμού:** ο δήμος Θήρας σημειώνει την υψηλότερη τιμή και σε αυτόν τον δείκτη, καθώς δίνει μία αντιπροσωπευτική εικόνα για την επιβάρυνση που μπορεί να επιφέρει η τουριστική δραστηριότητα στον εκάστοτε προορισμό λόγω του ότι αποτυπώνει τη μεταβολή του πληθυσμού (ο οποίος περιλαμβάνει και τις τουριστικές ροές) σε σχέση με την έκταση του προορισμού. Αποτελεί έτσι έναν χαρακτηριστικό δείκτη για την υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας μίας περιοχής, καθώς συνδέεται με τις πιέσεις στις τεχνικές υποδομές, στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, κ.ά. (Koutsi & Stratigea, 2023).

Συμπεραίνεται συνεπώς, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της εφαρμογής των παραπάνω δεικτών, ότι ο δήμος Θήρας σημειώνει την υψηλότερη τιμή σε τέσσερις από πέντε δείκτες υπερτουρισμού. Οι επιπτώσεις αυτού του φαινομένου θα αναλυθούν στην τελευταία ενότητα του παρόντος κεφαλαίου.

5.2. ΧΩΡΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

Με σκοπό την αποτύπωση του φαινομένου δημιουργήθηκε ο Χάρτης 5-1, στον οποίο αποτυπώνονται τα τουριστικά καταλύματα και τα Airbnb της Σαντορίνης, καθώς και των τριών υπόλοιπων δήμων που μελετήθηκαν στην προηγούμενη ενότητα.

Σχήμα 4-174: Αποτύπωση ξενοδοχειακών καταλυμάτων και Airbnb στις προς μελέτη περιοχές

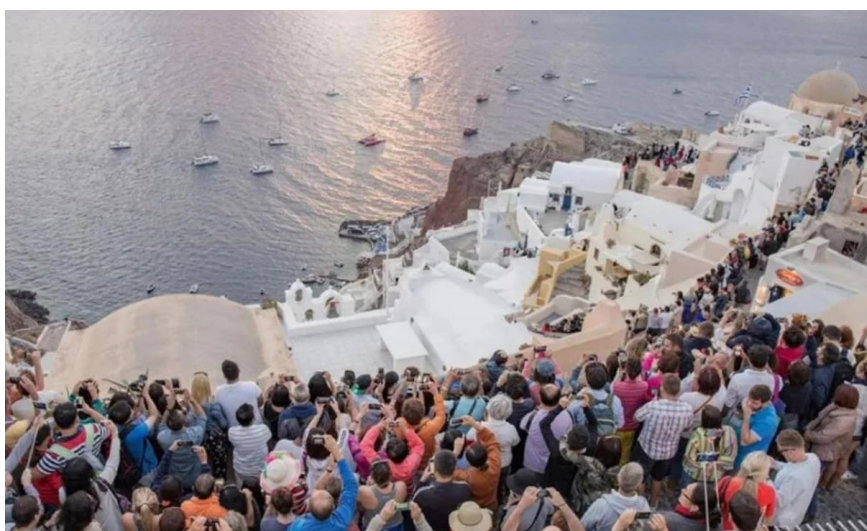
Πηγή: Booking, 2024; Ιδία επεξεργασία

Από τον Χάρτη 5-1 αναδεικνύεται ότι υπάρχει σαφές ζήτημα με τα Airbnb. Χαρακτηριστική είναι η συμβολή των καταλυμάτων βραχυχρόνιας μίσθωσης στην υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας του νησιού, καθώς δεν ελέγχεται και δεν τίθεται όριο με κάποιο τρόπο στο πόσα καταλύματα θα λειτουργούν, ξεφεύγοντας έτσι από τον κρατικό έλεγχο. Αντίθετα για τα ξενοδοχειακά καταλύματα (ανάλογα με το μέγεθός τους) προαπαιτούμενο για τη λειτουργία τους αποτελεί η περιβαλλοντική αδειοδότησή τους από την κεντρική διοίκηση ή τις αποκεντρωμένες διοικήσεις. Εν ολίγοις, το φαινόμενο των Airbnb σε συνδυασμό και με το ζήτημα της κρουαζιέρας, που θα αναλυθεί στην επόμενη ενότητα, οδηγούν σε μία ανεξέλεγκτη κατάσταση όσον αφορά τις τουριστικές ροές στην Σαντορίνη (Butler & Dodds, 2022).

5.3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Σε συνέχεια της ανάλυσης που πραγματοποιήθηκε στο Κεφάλαιο 4, έγινε σαφές ότι η Σαντορίνη διαθέτει σημαντική φυσική και πολιτιστική ομορφιά και μοναδικό τοπίο. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τις υψηλής ποιότητας τουριστικές υπηρεσίες που παρέχει, την έχουν καταστήσει έναν από τους δημοφιλέστερους τουριστικούς προορισμούς της χώρας και ένα από τα σημαντικότερα «brand names» στον κλάδο του τουρισμού (Constantoglou & Thomai, 2021).

Ειδικότερα τη Σαντορίνη επισκέπτονται εκατομμύρια τουρίστες (3,4 εκ. τουρίστες το 2023) όχι μόνο τους καλοκαιρινούς μήνες, αλλά τα τελευταία χρόνια καθ' όλη την διάρκεια του έτους. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να γίνεται λόγος για ένα από τα χαρακτηριστικά παραδείγματα υπερτουρισμού παγκοσμίως. Όπως έχει αναλυθεί στο τρίτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, ο υπερτουρισμός οδηγεί στην υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας ενός προορισμού. Σύμφωνα με την Constantoglou (2021), στη Σαντορίνη αυτό έχει συμβεί από το 2016. Κάθε χρόνο η προσφορά (τουριστικά καταλύματα, Airbnb, λοιπές τουριστικές επιχειρήσεις) και η ζήτηση (τουριστικές αφίξεις) αυξάνονται ραγδαία, οδηγώντας σε σημαντικές περιβαλλοντικές και κοινωνικές πιέσεις (Constantoglou & Thomai, 2021; Reuters, 2024).

Εικόνα 1-1: Αποτύπωση του πλήθους των τουριστών στη Σαντορίνη

Πηγή: Τα Νέα, 2024

Στο Κεφάλαιο 4, επίσης, έχουν καταγραφεί τα υφιστάμενα τουριστικά καταλύματα, καθώς και οι αφίξεις των τελευταίων ετών, οι οποίες παρουσιάζουν αξιοσημείωτες τιμές για έναν τόσο μικρό σε έκταση προορισμό. Το γεγονός αυτό αναδείχθηκε και από τους δείκτες της τουριστικής πυκνότητας και μεταβολής της πληθυσμιακής πυκνότητας λόγω τουρισμού, που υπολογίστηκαν στην προηγούμενη ενότητα. Σημαντική ωστόσο είναι και η συμβολή της κρουαζιέρας σε αυτό το φαινόμενο. Χαρακτηριστικό είναι ότι ο Δήμαρχος του νησιού έχει δηλώσει την πρόθεση για μείωση των επισκεπτών κρουαζιέρας από 17.000 την ημέρα σε 8.000 (Reuters, 2024).

Μάλιστα λόγω του υψηλού αριθμού επισκεπτών από κρουαζιερόπλοια μέσα σε μία ημέρα, πρόεδρος κοινότητας του νησιού κάλεσε τους κατοίκους να περιορίσουν τις μετακινήσεις τους. Ο τύπος το χαρακτήρισε ως "lockdown", φέρνοντας μνήμες από την πανδημία του covid-19. Ωστόσο αυτή την φορά οφείλεται στη σαφή αδυναμία των τοπικών αρχών να αντιμετωπίσουν τον υπερτουρισμό και τις συνέπειές του (Τα Νέα, 2024).

Στο πλαίσιο αυτό είναι σημαντικό να δοθεί μία εικόνα της τοπικής κοινωνίας και τον τρόπο που αυτή αντιμετωπίζει το φαινόμενο. Οι Constantoglou & Thomai (2021) προχώρησαν σε μία σχετική έρευνα και επικεντρώθηκαν στις απόψεις και την οπτική των επιχειρηματιών της Σαντορίνης σχετικά με το φαινόμενο του υπερτουρισμού. Στο πλαίσιο της έρευνας, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να αξιολογήσουν μία σειρά ζητημάτων που συνδέονται με το φαινόμενο. Σημειώνεται ότι η πλειοψηφία των συμμετεχόντων απασχολείται στον τομέα των τουριστικών καταλυμάτων, ξενοδοχειακών επιχειρήσεων κ.λπ. (Constantoglou & Thomai, 2021).

Το ζήτημα το οποίο ανέδειξαν όλοι οι συμμετέχοντες ήταν επίσης το πλήθος των αφίξεων από κρουαζιερόπλοια, αναφέροντας μάλιστα ότι οδηγεί σε σημαντικές πιέσεις στο νησί και υπάρχει σημαντικό πρόβλημα ως προς την διαχείρισή του. Πολλοί από αυτούς αναγνώρισαν και τόνισαν επίσης τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις που δημιουργεί αυτή η συνθήκη. Επιπλέον σημείωσαν πως ενώ δημιουργείται πλήθος ζητημάτων ταυτόχρονα, οι περισσότεροι από αυτούς δεν επωφελούνται οικονομικά, καθώς οι επισκέπτες δεν διανυκτερεύουν στο νησί (Constantoglou & Thomai, 2021).

Από τις απαντήσεις των ερωτηματολογίων αναδείχθηκε επίσης ότι οι συμμετέχοντες στην πλειοψηφία τους αναγνωρίζουν ως σημαντικό ζήτημα την έλλειψη κατάλληλων υποδομών για την υποστήριξη αυτού του όγκου τουριστών. Υποδομές, τόσο μεταφορικές όσο και περιβαλλοντικές, και η έλλειψη κατάλληλων υποδομών οδηγεί σε νέες πιέσεις, όπως η ρύπανση από την μη ορθολογική διαχείριση των αποβλήτων, ζητήματα λειψυδρίας λόγω της μη επάρκειας του υδατικού δυναμικού της περιοχής και άλλα, που θα αναλυθούν στη συνέχεια της παρούσας ενότητας (Constantoglou & Thomai, 2021; Peeters et al., 2018).

Όσον αφορά τις μεταφορικές υποδομές, οι συμμετέχοντες αναφέρθηκαν στο ακατάλληλο μέγεθος του αεροδρομίου, καθώς και στο λιμάνι για το οποίο επίσης θεωρείται ότι δεν πληροί τις προδιαγραφές για την υποδοχή αυτού του όγκου των τουριστών. Αναφέρθηκε επίσης το ακατάλληλο οδικό δίκτυο, καθώς και η έλλειψη χώρων στάθμευσης. Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί ότι λύση δεν αποτελεί η αύξηση των θέσεων στάθμευσης. Αντίθετα θα πρέπει να

μειωθεί ο φόρτος των αυτοκινήτων, ιδιαίτερα σε έναν προορισμό με αυτό το τοπίο (Constantoglou & Thomai, 2021; Peeters et al., 2018).

Άλλο ένα χαρακτηριστικό και δομικό στοιχείο του προβλήματος που ανέδειξε η έρευνα είναι το ζήτημα των οικοδομικών αδειών, το οποίο έχει αναλυθεί στην Ενότητα 4.1.10 της παρούσης. Οι παρεκκλίσεις που ισχύουν αφήνουν το περιθώριο για περαιτέρω οικιστική ανάπτυξη και παράκαμψη των ρυθμίσεων του πολεοδομικού σχεδιασμού, που έχει θεσμοθετηθεί για την περιοχή, όπως η ΖΟΕ. Το παραπάνω δημιουργεί έναν φαύλο κύκλο στο ζήτημα του υπερτουρισμού και της υπέρβασης της φέρουσας ικανότητας του νησιού, καθώς γίνεται αντιληπτό ότι η πλειοψηφία των νέων κτισμάτων σχετίζεται με την τουριστική δραστηριότητα προκειμένου να καλυφθεί η προαναφερθείσα αυξημένη ζήτηση (Δήμος Θήρας, 2021; Βουλέλλης, κ.α., 2021; Constantoglou & Thomai, 2021).

Είναι σαφές ότι οι παραπάνω επιπτώσεις συνδέονται και με κοινωνικό-οικονομικά ζητήματα. Όπως αναφέρεται, δημιουργείται πλέον θέμα όσον αφορά το ζήτημα της κατοικίας για τους μόνιμους κατοίκους, καθώς και για εκείνους που θέλουν να εγκατασταθούν στο νησί μόνιμα ή και εποχικά με αφορμή την εργασία του (Constantoglou & Thomai, 2021; Prabowo, 2022).

Στο πλαίσιο μίας ακόμα έρευνας, αυτή την φορά για εφημερίδα του τύπου, πολλοί από τους συνεντευξιαζόμενους εξέφρασαν επίσης την ανησυχία τους για τη γενικότερη υποβάθμιση του βιοτικού επιπέδου και ιδιαίτερα του φυσικού περιβάλλοντος και του τοπίου. Οδηγώντας στο συμπέρασμα του ότι πλέον γίνεται λόγος του για την υποβάθμιση του ίδιου του τουριστικού προϊόντος (Reuters, 2024).

Άλλοι κάτοικοι του νησιού (επίσης επιχειρηματίες) εμμένουν στην υποστήριξη του παλιού μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης, δηλαδή υποστηρίζουν τον μαζικό τουρισμό - ακόμα και σε αυτά τα επίπεδα που σημειώνονται - αξιολογώντας ότι η οικονομική ανάπτυξη είναι σημαντικότερη από τα προαναφερθέντα ζητήματα (Reuters, 2024).

Συνεπώς αν λάβουμε υπόψη αυτές τις δύο έρευνες, φαίνεται ότι υπάρχει μέρος της τοπικής κοινωνίας που αναγνωρίζει το φαινόμενο και τις συνεπακόλουθες πιέσεις και προβληματίζεται για το μέλλον του τόπου. Υπάρχει ωστόσο και η άλλη πλευρά, που φαίνεται να υποστηρίζει αυτό το μοντέλο τουρισμού με κάθε κόστος και χωρίς μακροπρόθεσμη σκοπιά. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά και ο Prabowo (2022), το ζήτημα δεν έχει φτάσει σε τέτοιο σημείο ώστε να οδηγήσει την τοπική κοινωνία να αντιδράσει. Αντίθετα, φαίνεται ότι οι περισσότεροι αποδέχονται και απολαμβάνουν τα οικονομικά προνόμια και τις οικονομικές ευκαιρίες που δημιουργούνται (Prabowo, 2022).

Ωστόσο είναι ενθαρρυντικό το γεγονός ότι υπάρχει ένα μέρος της τοπικής κοινωνίας που αντιλαμβάνεται το φαινόμενο και τον όρο του υπερτουρισμού, καθώς και των συνεπειών που συνδέονται με αυτόν, σύμφωνα με την πρώτη έρευνα που αναφέρθηκε. Σκοπός, όπως αναφέρθηκε, είναι και η διατήρηση ενός υψηλού οικονομικού εισοδήματος, λαμβάνοντας ταυτόχρονα υπόψη τη διατήρηση του περιβάλλοντος, την προστασία του τοπίου και τη

διατήρηση υψηλής ποιότητας ζωής για τους κατοίκους, καθώς και τη διατήρηση της τουριστικής ελκυστικότητας του προορισμού (Constantoglou & Thomai, 2021; Peeters et al., 2018).

Σύμφωνα με τους δείκτες υπερτουρισμού που εξετάστηκαν στην πρώτη ενότητα του κεφαλαίου, αλλά και τις παραπάνω έρευνες είναι σαφές ότι η Σαντορίνη έρχεται αντιμέτωπη με ένα πλήθος πιέσεων. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, μερικές από τις σημαντικότερες πιέσεις είναι ο μεγάλος όγκος αποβλήτων, οι κυκλοφοριακές πιέσεις, η υπερεκμετάλευση των φυσικών πόρων, η απειλή του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, ο υπερπληθυσμός ιδιαίτερα σε ορισμένα σημεία του νησιού, η εξάπλωση της τουριστικής δραστηριότητας στις κατοικημένες περιοχές, η υποβάθμιση της ποιότητας της ζωής των κατοίκων, ενώ πλέον γίνεται λόγος για την υποβάθμιση της ίδια της προσφερόμενης τουριστικής εμπειρίας (Constantoglou & Thomai, 2021; Peeters et al., 2018).

Ενδεικτικά ακολουθεί μία συνοπτική αναφορά στις **πιέσεις** και τους **κινδύνους**, με τους οποίους έρχεται αντιμέτωπη η Σαντορίνη στο πλαίσιο του υπερτουρισμού.

Ένα από τα σημαντικότερα θέματα τις επικαιρότητας για τη χώρα και κυρίως τα νησιά είναι η **λειψυδρία**. Η περιοχή μελέτης, όπως και τα περισσότερα ελληνικά νησιά, διαθέτει ιδιαίτερα περιορισμένα υδατικά αποθέματα. Σύμφωνα με την 1η Αναθεώρηση του Σχεδίου Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών (ΣΔΛΑΠ) του ΥΔ Νήσων Αιγαίου (EL 14), η οικιστική ανάπτυξη που σημειώνεται στην περιοχή μελέτης και οφείλεται κυρίως στην έντονη τουριστική δραστηριότητα έχει σημαντικές επιπτώσεις στο υδατικό δυναμικό της περιοχής, καθώς δημιουργούνται συνθήκες υπερεκμετάλλευσης, ιδιαίτερα τους θερινούς μήνες που υπάρχει αυξημένη ζήτηση. Η υπεράντληση έχει σαν αποτέλεσμα την υφαλμύρωση του υπόγειου υδροφόρου ορίζοντα, επηρεάζοντας σημαντικά την ποιοτική και ποσοτική του κατάσταση, η οποία κρίνεται ως «κακή» (Δήμος Θήρας, 2021; ΥΠΕΝ, 2017).

Η διαχείριση των **αποβλήτων** αποτελεί ένα ακόμα σημαντικό ζήτημα, ιδιαίτερα κατά τη θερινή περίοδο. Σύμφωνα και πάλι με το ΣΔΛΑΠ της EL14 δεν έχουν θεσμοθετηθεί ευαίσθητοι αποδέκτες, με αποτέλεσμα η πλειοψηφία των επεξεργασμένων λυμάτων να διατίθεται στη θάλασσα. Επιπλέον υπάρχει και ένα μικρό ποσοστό εφαρμογής της επαναχρησιμοποίησης των λυμάτων, κυρίως για άρδευση (ΥΠΕΝ, 2017). Όσον αφορά τη διαχείριση των στερεών αποβλήτων, υπεύθυνος για τη μεταφορά και τη συλλογή τους είναι ο Δήμος Θήρας. Τα Αστικά Απορρίμματα (ΑΣΑ) συγκεντρώνονται στον ΧΑΔΑ του νησιού, ο οποίος βρίσκεται στην περιοχή της Καλντέρας. Η λειτουργία του ΧΑΔΑ συνδέεται με σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις, όπως ρύπανση του εδάφους και του υδροφόρου ορίζοντα, καθώς και επιπτώσεις στην ατμόσφαιρα. Σημειώνεται ότι ο όγκος των στερεών αποβλήτων έχει διπλασιαστεί την τελευταία πενταετία, ενώ ο Δήμος πληρώνει πρόστιμο για τη συνέχιση της λειτουργίας του (Κουκούλη κ.α, 2022; Prabowo, 2022).

Άλλη μία σημαντική συνέπεια του υπερτουρισμού είναι η αύξηση της **κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας**, η οποία είναι από τις κυριότερες πηγές εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, συμβάλλοντας στην επιδείνωση του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής μαζί με τις εκπομπές

που συνδέονται με τη διαχείριση των αποβλήτων (World Resources Institute and World Business Council for Sustainable Development, 2004). Συγκεκριμένα για την ενέργεια στη Σαντορίνη είναι αξιοσημείωτη η αύξηση που παρατηρείται στην κατανάλωση από το 2013 έως το 2018, που είναι περίπου της τάξεως του 60%. Αξιοσημείωτη είναι και η αύξηση που παρατηρείται και στον οικιακό τομέα, στην οποία εκτιμάται ότι σημαντικό ρόλο έχει παίξει η αύξηση των βραχυχρόνιων μισθώσεων/Airbnb τα τελευταία χρόνια (Βουλέλλης, κ.ά., 2021; Prabowo, 2022).

Στις εκπομπές συμβάλλουν και οι **μεταφορικές υποδομές** και κυρίως το πλήθος των πλοίων και κρουαζιερόπλοιων που επισκέπτονται το νησί, δημιουργώντας μία σειρά και από άλλα περιβαλλοντικά ζητήματα γύρω από το λιμάνι (Prabowo, 2022).

Συνεπώς γίνεται λόγος για υπερκατανάλωση ενέργειας, νερού και παραγωγής μεγάλου όγκου αποβλήτων ιδιαίτερα τους θερινούς μήνες, ενώ ο δήμαρχος τονίζει ότι τα αποθέματα νερού και το δίκτυο ηλεκτρικής ενέργειας έχουν φτάσει ήδη τα όριά τους (Prabowo, 2022).

Οι παραπάνω πιέσεις θα μπορούσαν να συνδέονται και με άλλα νησιά ή παράκτιους προορισμούς, όπως τα υπόλοιπα τρία νησιά που μελετήθηκαν (Μύκονος, Πάρος, Νάξος), που η αυξημένη τουριστική δραστηριότητα αποτελεί επίσης χαρακτηριστικό τους. Η Σαντορίνη ωστόσο έχει ένα ακόμα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, που επηρεάζει ιδιαίτερος την ανθεκτικότητά της και αυτό το χαρακτηριστικό είναι η γεωμορφολογία της. Πέραν της σεισμικότητας, που αφορά το σύνολο του νησιού, η Καλδέρα αποτελεί μία ειδική περιοχή, που υπόκειται σε αρκετούς κινδύνους, όπως κατολισθήσεις κ.λπ. Στη περιοχή αυτή τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ραγδαία οικιστική ανάπτυξη λόγω του τουρισμού (Βουλέλλης, κ.ά., 2021; Vourdoubas, 2020).

Τέλος, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι πιέσεις ασκούνται στη γη υψηλής παραγωγικότητας του νησιού, αλλά και στο πολιτιστικό περιβάλλον (Βουλέλλης, κ.ά., 2021).

Συνεπώς η κυριαρχία της τουριστικής δραστηριότητας και η μονοκαλλιέργεια που έχει σημειωθεί τις τελευταίες δεκαετίες στη Σαντορίνη έχει οδηγήσει σε μία εξάρτηση για την επάρκεια αγαθών-προϊόντων από το εξωτερικό περιβάλλον. Οι άμεσοι κίνδυνοι που φαίνεται να οδηγούν στην κατάρρευση του μοντέλου της Σαντορίνης είναι η κλιματική αλλαγή, οι γεωλογικοί κίνδυνοι, οι περιβαλλοντικές και κοινωνικές πιέσεις, κ.ά. Τα παραπάνω ζητήματα καθιστούν επιτακτική την ανάγκη για τη διαχείριση του φαινομένου του υπερτουρισμού και τη λήψη κατάλληλων μέτρων (Prabowo, 2022).

Η **κρουαζιέρα** αλλά και η ανεξέλεγκτη εξάπλωση των **Airbnb** αναδείχθηκαν ως δύο από τα σημαντικότερα ζητήματα, τα οποία προκαλούν μία σειρά από δυσμενείς κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις στο νησί. Τα δύο αυτά ζητήματα έχουν αναδειχθεί και από τον δήμαρχο του νησιού, όπως και το ζήτημα με τις παρεκκλίσεις της νομοθεσίας, που οδηγούν σε έκδοση πλήθους νέων οικοδομικών αδειών (Butler & Dodds, 2022; Καθημερινή, 2024). Ταυτόχρονα είναι σαφές ότι και η τοπική κοινωνία έχει αντιληφθεί το πρόβλημα, ωστόσο φαίνεται ότι υπάρχει πλέον αδυναμία αντιμετώπισης του φαινομένου σε μία bottom-up λογική με την ανάγκη παρέμβασης της κεντρικής κυβέρνησης να είναι επιτακτική (Peeters et al., 2018).

Σε αυτό το πλαίσιο, το παραπάνω ζήτημα φαίνεται ότι έχει αναγνωριστεί σε έναν βαθμό από την κεντρική διοίκηση και συγκεκριμένα από το αρμόδιο Υπουργείο (ΥΠΕΝ), το οποίο εξέδωσε ανακοίνωση για παύση έκδοσης οικοδομικών αδειών για τουριστικά καταλύματα στην εκτός σχεδίου περιοχή του νησιού μέχρι την έκδοση του επερχόμενου Ειδικού Πολεοδομικού Σχεδίου (ΕΠΣ) του Δήμου (ΥΠΕΝ, 2020).

Παρόλα αυτά, για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του φαινομένου κρίνεται απαραίτητη η συνεργασία μεταξύ των εθνικών και τοπικών αρχών προκειμένου να διασφαλίζεται η εφαρμογή των υφιστάμενων πολεοδομικών εργαλείων (βλ. ΖΟΕ), αλλά και η δημιουργία νέων στρατηγικών και πολιτικών για την αντιμετώπιση του ζητήματος (Peeters et al., 2018).

Εικόνα 1-2: Αποτύπωση του πλήθους των τουριστών στη Σαντορίνη

Πηγή: <https://www.lykavitos.gr/news/greece/o-ypertourismos-katatroei-ti-santorini-kindynevei-na-metatrapei-se-teras-grafei-to-reute>

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο υπερτουρισμός και η Φέρουσα Ικανότητα είναι δύο έννοιες άμεσα συνδεδεμένες με τη βιωσιμότητα και την ανθεκτικότητα των νησιωτικών περιοχών. Η υπέρβαση της Φέρουσας Ικανότητας εξ αιτίας του υπερτουρισμού έχει άμεσες συνέπειες στα χωρικά συστήματα που συμβαίνει καθώς, όπως αναλύθηκε στην παρούσα εργασία, μπορεί να προκαλέσει μία σειρά αρνητικών περιβαλλοντικών αλλά και κοινωνικών πιέσεων και να οδηγήσει στην αλλοίωση της ταυτότητας της περιοχής και κατ' επέκταση στην αλλοίωση του ίδιου του τουριστικού προϊόντος ενός προορισμού.

Το φαινόμενο αυτό έχει βαρύνουσα σημασία όταν λαμβάνει χώρα σε ευαίσθητες περιοχές με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, όπως είναι τα ελληνικά νησιά, τα οποία διακρίνονται για τον φυσικό και πολιτιστικό τους πλούτο, καθώς και τα ιδιαίτερα πολλές φορές γεωμορφολογικά τους χαρακτηριστικά. Τα προαναφερθέντα στοιχεία είναι και αυτά που συνιστούν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των νησιών και συνθέτουν παράγοντες της ελκυστικότητάς τους, με αποτέλεσμα να προσελκύουν πλήθος τουριστών, πολλές δε φορές σε βαθμό που υπερβαίνει τις αντοχές της εκάστοτε περιοχής.

Η Σαντορίνη αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα υπερτουρισμού και υπέρβασης της Φέρουσας Ικανότητας, με αποτέλεσμα να τίθενται σημαντικά ερωτήματα για την ανθεκτικότητα και τη βιωσιμότητα του νησιού, καθώς βρίσκεται αντιμέτωπο με μία σειρά αξιοσημείωτων πιέσεων. Τα στοιχεία αυτά την καθιστούν ιδανική περίπτωση για τη μελέτη των παραπάνω ζητημάτων και για τον λόγο αυτό επιλέχθηκε ως περιοχή μελέτης της παρούσας εργασίας.

Ειδικότερα, από την ανάλυση που πραγματοποιήθηκε έγινε σαφές ότι η Σαντορίνη διαθέτει σημαντική φυσική και πολιτιστική ομορφιά και μοναδικό τοπίο. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τις υψηλής ποιότητας τουριστικές υπηρεσίες που παρέχει την έχουν καταστήσει έναν από τους δημοφιλέστερους τουριστικούς προορισμούς της χώρας και ένα από τα σημαντικότερα «brand names» στον κλάδο του τουρισμού παγκοσμίως. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι κάθε χρόνο η προσφορά (τουριστικά καταλύματα, Airbnb, λοιπές τουριστικές επιχειρήσεις) και η ζήτηση (τουριστικές αφίξεις) αυξάνονται ραγδαία.

Για τη μελέτη του φαινομένου αξιοποιήθηκαν δείκτες υπερτουρισμού οι οποίοι, σε συνδυασμό με την ανάλυση που πραγματοποιήθηκε, κατέδειξαν ότι η κυριαρχία της τουριστικής δραστηριότητας και η μονοκαλλιέργεια που σημειώνεται στη Σαντορίνη τις τελευταίες δεκαετίες έχει οδηγήσει σε μία εξάρτηση για την επάρκεια αγαθών-προϊόντων από το εξωτερικό περιβάλλον. Οι άμεσοι κίνδυνοι, που φαίνεται να οδηγούν στην κατάρρευση του μοντέλου της Σαντορίνης, είναι η κλιματική αλλαγή, γεωλογικοί κίνδυνοι, περιβαλλοντικές και κοινωνικές πιέσεις κ.ά. Τα παραπάνω καθιστούν επιτακτική την ανάγκη για τη διαχείριση του φαινομένου του υπερτουρισμού και τη λήψη κατάλληλων μέτρων.

Τα ζητήματα, με τα οποία έρχεται αντιμέτωπη η Σαντορίνη, φαίνεται να αναγνωρίζονται ως έναν βαθμό από την κεντρική διοίκηση και συγκεκριμένα από το αρμόδιο Υπουργείο (ΥΠΕΝ), το οποίο

εξέδωσε ανακοίνωση για παύση έκδοσης οικοδομικών αδειών για τουριστικά καταλύματα στην εκτός σχεδίου περιοχή του νησιού μέχρι την έκδοση του επερχόμενου Ειδικού Πολεοδομικού Σχεδίου (ΕΠΣ) του Δήμου, ως μίας λύσης στο φαινόμενο του υπερτουρισμού και των συνεπειών του.

Το γεγονός ότι το προαναφερθέν μέτρο πάρθηκε από την κεντρική διοίκηση επιβεβαιώνει ότι η ελληνική διακυβέρνηση λειτουργεί σύμφωνα με το μοντέλο λήψης απόφασης «από πάνω προς τα κάτω», το οποίο φαίνεται ότι δεν μπορεί να συμβάλει αποφασιστικά στη λύση του προβλήματος, κυρίως λόγω του γεγονότος ότι η κεντρική διοίκηση αντιμετωπίζει την τουριστική δραστηριότητα από τη σκοπιά της συνεισφοράς της στην οικονομία της χώρας.

Επιπρόσθετα δεν υφίσταται κατάλληλες πολιτικές και θεσμικό πλαίσιο που να μεριμνούν για την προστασία των ιδιαίτερων χωροκοινωνικών συστημάτων, όπως είναι τα νησιά, τα οποία έρχονται αντιμέτωπα με μία σειρά προκλήσεων όπως ο υπερτουρισμός, η κλιματική αλλαγή, η παράκτια αστικοποίηση, κ.ά. Χαρακτηριστικό είναι ότι δεν υφίσταται νησιωτική πολιτική (παρόλο που ένα σημαντικό ποσοστό της έκτασης της χώρας αποτελείται από νησιά), ενώ εδώ και πολλά χρόνια δεν έχει θεσμοθετηθεί Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού για τον τουρισμό, προκειμένου να δοθούν οι κατευθύνσεις για τη χωρική οργάνωση του σημαντικότερου οικονομικού κλάδου στη χώρα (κατά τη διάρκεια συγγραφής της παρούσας εργασίας βρίσκεται σε διαβούλευση). Από την άλλη πλευρά, το τοπικό επίπεδο φαίνεται να μην είναι σε θέση να ανταπεξέλθει στις προκλήσεις και να εφαρμόσει τα υφιστάμενα εργαλεία χωρικού σχεδιασμού.

Για την αντιμετώπιση των παραπάνω ζητημάτων και την εξασφάλιση της ανθεκτικότητας των νησιών, δηλαδή «της ικανότητάς τους να αντιμετωπίζουν ένα επικίνδυνο συμβάν ή τάση ή διαταραχή, μέσω της απόκρισης ή αναδιοργάνωσής τους με τρόπους που διατηρούν την κύρια λειτουργία, ταυτότητα και δομή τους» (Ν. 4936/2022), η λύση φαίνεται να είναι η πολυεπίπεδη διακυβέρνηση, προκειμένου να μειωθεί το κενό μεταξύ πολιτικών - κατευθύνσεων από το ανώτερο επίπεδο και ρυθμίσεων - δράσεων που αφορούν το κατώτερο επίπεδο, καθώς και η αποτελεσματική συνεργασία μεταξύ των επιπέδων διακυβέρνησης, με την ταυτόχρονη ενίσχυση του τοπικού επιπέδου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Βουλέλλης, Π., ΕΛΛΕΤ, ΕΜΠ/ΣΠΕ. (2021). Καταγραφή κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών δεδομένων για τον Υπολογισμό της Φέρουσας Ικανότητας του Δ. Θήρας. Ελληνική Δημοκρατία Νομός Κυκλάδων Δήμος Θηρας αυτοτελές τμήμα αιρετών οργάνων.

Γεωργιάδου, Ν., Σανούδου – Δραμαλιώτη, Α. (2019). Κέντρο Γης, Γεωλογικής Ιστορίας και Ηφαιστειολογίας Σαντορίνης. Διπλωματική εργασία, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο.

Δήμος Θήρας (2021). Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2019 -2023.

Ε.Ε.Τ.Α.Α. Α.Ε. [Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης] & Εργαστήριο Τοπικής και Νησιωτικής Ανάπτυξης Πανεπιστήμιο Αιγαίου (2020). Νησιωτικότητα, Αναπτυξιακές Κατευθύνσεις και Χρηματοδοτήσεις της Προγραμματικής Περιόδου 2021-2027.

ΕΜΕΚΑ [Επιτροπή Μελέτης Επιπτώσεων Κλιματικής Αλλαγής] (2014). *Ελληνικός Τουρισμός και Κλιματική Αλλαγή: Πολιτικές Προσαρμογής και Νέα Στρατηγική Ανάπτυξης*. https://www.bankofgreece.gr/RelatedDocuments/ΕΜΕΚΑ_tourismos_2014_.pdf (Ανάκτηση 16.05.2023).

ΕΜΕΚΑ [Επιτροπή Μελέτης Επιπτώσεων Κλιματικής Αλλαγής] (2011). *Οι Περιβαλλοντικές, Οικονομικές και Κοινωνικές Επιπτώσεις της Κλιματικής Αλλαγής στην Ελλάδα*. https://www.bankofgreece.gr/Publications/%CE%A0%CE%BB%CE%B7%CF%81%CE%B7%CF%82_%CE%95%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7.pdf?mode=preview (Ανάκτηση 16.05.2023).

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2022). Νήσοι της ΕΕ και πολιτική συνοχής. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 7ης Ιουνίου 2022 σχετικά με τις νήσους της Ε.Ε. και την πολιτική συνοχής: τρέχουσα κατάσταση και μελλοντικές προκλήσεις (2021/2079(INI) (2022/C 493/04). C 493/48-60.

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2006). Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1080/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 5ης Ιουλίου 2006 για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1783/1999. L 210-211.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019). *Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία*. Brussels. Από https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF (Ανάκτηση 22.09.2023).

Θεουλάκης, Κ., Μαντάς, Ε., Μυστριώτη, Χ. (2010). Εναλλακτικές μορφές Τουρισμού: Η περίπτωση της ορεινής Κορινθίας. *6ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. "Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών"*, Μέτσοβο.

ΙΤΑ [Ινστιτούτο Τοπικής Ανάπτυξης] & ΚΕΔΕ [Κεντρική Ένωση Δήμων Ελλάδος] (2016). *Νησιωτική πολιτική, Τοπική Αυτοδιοίκηση και Νησιωτικότητα*. Αθήνα, Νοέμβριος.

Κατσιαφυλλούδης, Π. (2014). *Σχεδιασμός για την Ολοκληρωμένη Διαχείριση του Παράκτιου Χώρου. Η Περίπτωση της Παράκτιας Ζώνης ΠΕ Λάρισας (Διπλωματική Εργασία)*. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης.

Κουκούλη, Δ., Τσάλμας, Δ. & Τσιπίδου, Ο. (2022). *Χωρικές, Οικονομικές, Κοινωνικές και Περιβαλλοντικές Διαστάσεις της Ανάπτυξης και του Σχεδιασμού. Περιοχή Μελέτης: Σαντορίνη*. Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

Κοκκώση, Χ. & Τσάρτα, Π. (2001) *Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον*. Αθήνα: Κριτική.

Μπεριάτος, Η. (2002). Νέες προσεγγίσεις στο σχεδιασμό και την πολιτική προστασίας της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. *Τόπος: Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης, Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος*, 18-19, σελ: 1-16.

Μπεριάτος, Η., & Παπαγεωργίου, Μ. (2010). Η χωροταξία του θαλάσσιου και παράκτιου. Στο Η. Μπεριάτος, & Μ. Παπαγεωργίου (Επιμ.), *Χωροταξία – Πολεοδομία – Περιβάλλον στον 21ο αιώνα: Ελλάδα – Μεσόγειος* (σσ. 189 - 204). Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

Νόμος 4759/2020, «Εκσυγχρονισμός της Χωροταξικής και Πολεοδομικής Νομοθεσίας και άλλες διατάξεις». ΦΕΚ 245/Α'/09.12.2020.

Νόμος 4832/2021, «Κύρωση κώδικα νομοθεσίας για την ολοκληρωμένη θαλάσσια πολιτική στον νησιωτικό χώρο και για τον μηχανισμό εφαρμογής, την κρατική εποπτεία και τους γενικούς όρους υλοποίησης του Μεταφορικού Ισοδυναμού». ΦΕΚ 172/Α/25.09.2021.

Νόμος 4936/2022, «Εθνικός Κλιματικός Νόμος - Μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα και προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, επείγουσες διατάξεις για την αντιμετώπιση της ενεργειακής κρίσης και την προστασία του περιβάλλοντος». ΦΕΚ 105/Α/27.05.2022.

Ρέμπης, Ν. Τ. (2018). Παράκτιες ζώνες και θαλάσσιος χωροταξικός σχεδιασμός. Η περίπτωση του Δήμου Ιεράπετρας, Κρήτη. 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης. Βόλος: 27-30 Σεπτεμβρίου 2018.

ΟΚΕ [Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδος] (2022). *Γνώμη Πρωτοβουλίας της Ο.Κ.Ε. «Κλιματική αλλαγή και πολιτικές αντιμετώπισής της στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση»*. <https://www.oke.gr/el/opinions/klimatiki-allagi-kai-politikes-antimetopisis-tis-stin-ellada-kai-tin-eyropaiki-enosi>. (Ανάκτηση 07.11.2023).

Σπιλάνης, Γ. (2012). *Ευρωπαϊκά Νησιά και Πολιτική Συνοχή, Η ανάπτυξη των νησιών: ποια στρατηγική και ποιες πολιτικές για την επίτευξη εδαφικής σύγκλισης*. Αθήνα: Εκδόσεις GUTENBERG.

Σπιλάνης, Γ., Κίζος, Θ. & Καράμπελα, Σ. (2015). *Νησιωτικότητα και Βιωσιμότητα: Η περίπτωση των Νησιών του Αιγαίου*. Μυτιλήνη: Πανεπιστήμιο Αιγαίου, ISBN: 978-960- 88031-2-1.

Σπυράτος, Π. Α. (2005). *Η Φέρουσα Ικανότητα της περιοχής υποδοχής, Εφαρμογή Φέρουσας Ικανότητας στο νησί της Ρόδου*. Ευπλοία.

Τσάρτας, Π., Σταυρινούδης, Θ., Ζαγκότση, Σ., Κυριακάκη, Α., Βασιλείου, Μ. (2010). *Τουρισμός και Περιβάλλον*. Αθήνα: WWF Ελλάς.

ΥΠΕΝ [Υπουργείο Περιβάλλοντος & Ενέργειας] (2016). Εθνική Στρατηγική για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή. Γενική Διεύθυνση Περιβαλλοντικής Πολιτικής, Διεύθυνση Κλιματικής Αλλαγής & Ποιότητας της Ατμόσφαιρας.

ΥΠΕΝ [Υπουργείο Περιβάλλοντος & Ενέργειας] (2017). 1η Αναθεώρηση του Σχεδίου Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών του ΥΔ Νήσων Αιγαίου (ΕΛ 14).

Φεζοπούλου, Ε., Θ. (2006). *Τουρισμός σε προστατευόμενες περιοχές και η συμβολή του στην αυτοχρηματοδότηση της λειτουργίας τους*. Διπλωματική εργασία, Βόλος: ΤΜΧΠΠΑ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Χατζοπούλου, Α. (2011). *Παραδοσιακοί Οικισμοί*. Διπλωματική εργασία. Σχολή Πολιτικών Μηχανικών, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο.

Ξενόγλωσση

Andinsari, R., Konstantinou, K.I. & Ranjan, P. (2021). Seismicity along the Santorini-Amorgos zone and its relationship with active tectonics and fluid distribution. *Physics of the Earth and Planetary Interiors*, pp. 1 – 16, <https://doi.org/10.1016/j.pepi.2021.106660>.

Angelevska-Najdeska, K. & Rakicevik, G. (2012) Planning of sustainable tourism development. *Elsevier*, 9(2), pp. 210 – 220. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.05.022>

Bishop, A., Fullerton, H., Crawford, A., 1974. *Carrying Capacity in Regional Environmental Management*. Government Printing Office, Washington D.C.

Briguglio, L. & Avellino, M. (2019). Has overtourism reached the Maltese Islands? *Islands and Small States Institute University of Malta, MSIDA, Malta, Occasional Papers on Islands and Small States*. ISSN 1024-6282, Number: 2019/01. <https://www.um.edu.mt/library/oar//handle/123456789/42767>

Butler, P., W., & Dodds, R. (2022). Island Tourism: Vulnerable or Resistant to Overtourism? *Highlights of sustainability*, 1, pp. 54 - 64. DOI: <https://doi.org/10.54175/hsustain1020005>

- Butler, R. W. (2020). Tourism carrying capacity research: A perspective article. *Tourism Review*, 75(1), pp. 207-211. DOI: <https://doi.org/10.1108/TR-05-2019-0194>
- Carey Daniel I. (1993). Development based on carrying capacity: A strategy for environmental protection. *Global Environmental Change*. 3(2), pp. 140-148.
- Constantoglou, M. & Klothaki, T. (2021). How Much Tourism Is Too Much? Stakeholder's Perceptions on Overtourism, Sustainable Destination Management During the Pandemic of COVID 19 Era in Santorini Island Greece. *Journal of Tourism and Hospitality Management*, 9(5), pp. 288-313. DOI: 10.17265/2328-2169/2021.05.004.
- Cruz, M., S., & Zaragoza, M., P., P. (2019). Analysis of the Accommodation Density in Coastal Tourism Areas of Insular Destinations from the Perspective of Overtourism. *Sustainability*, 3031(11). DOI: 10.103390/su11113031.
- European Commission (2023). *Cohesion 2021-2027: forging an ever stronger Union Report on the outcome of 2021-2027 cohesion policy programming*. Brussels. https://ec.europa.eu/regional_policy/information-sources/publications/reports/2023/report-on-the-outcome-of-2021-2027-cohesion-policy-programming_en. (Ανάκτηση 22.09.2023).
- European Commission (2016). *The European Tourism Indicator System ETIS toolkit for sustainable destination management*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/tourism/eu-funding-and-businesses/funded-projects/sustainable/indicators_en. (Ανάκτηση 27.11.2023).
- EP&C [European Parliament and of the Council] (2008). Directive 2008/56/EC of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008, establishing a framework for community action in the field of marine environmental policy (Marine Strategy Framework Directive).
- EP&C [European Parliament and of the Council] (2014). Directive 2014/89/EU of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014, establishing a framework for maritime spatial planning.

García-Buades, M.E., García-Sastre, M.A., Alemany-Hormaeche, M. (2022) Effects of over-tourism, local government, and tourist behavior on residents' perceptions in Alcúdia (Majorca, Spain). *Journal of Outdoor Recreation and Tourism* 39, 100499 DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jort.2022.100499>

[Goodwin, H. \(2017\). *The challenge of overtourism. Responsible Tourism Partnership, Working Paper 4.*](#)

[Gössling, S., McCabe, S., & Chen, N. \(2020\). A socio-psychological conceptualisation of overtourism. *Annals of Tourism Research*, 84, 102976. DOI: 10.1016/j.annals.2020.102976](#)

Haase, D. & Maier, A. (2021). Research for REGI Committee – Islands of the European Union: State of play and future challenges. European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels.

[Jovicic, D., Dragin, A., 2008. The assessment of carrying capacity – a crucial tool for managing tourism effects in tourist destinations. *Turizam*. 12, pp. 4–11.](#)

Karampela, S., Kizos, T. & Spilanis, I. (2014). Accessibility of islands: towards a new geography based on transportation modes and choices. *Island Studies Journal*, 9(2), pp. 293 – 306.

Katsounis, I., Lekakou, M., Remoundos, G. & Stefanidaki, E. (2019). Creating a smart indicators' system as a decision-making tool for the sustainable development of small islands. The case of Greece. (pp. 1 - 25). *IAME Conference 2019*.

Kizos, T., Tsilimigkas, G., & Karampela, S. (2017). What Drives Built-Up Area Expansion on Islands? Using Soil Sealing Indicators to Estimate Built-Up Area Patterns on Aegean Islands, Greece. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 108(6), pp. 863 - 853. DOI: 10.1111/tesg.12244.

Koutsis, D. & Stratigea, A. (2023). Tourism Governance for Reaching Sustainability Objectives in Insular Territories – Case Study Dodecanese Islands' Complex, Greece. *Computational Science and Its Applications – ICCSA 2023 Workshops*, pp. 289–306.

- Lagarias, A., Stratigea, A. & Theodora, Y. (2023). Overtourism as an Emerging Threat for Sustainable Island Communities – Exploring Indicative Examples from the South Aegean Region, Greece. pp. 404–421. *Computational Science and Its Applications – ICCSA 2023 Workshops*. Athens, Greece, July 3–6, 2023. Proceedings, Part VII, Springer. ISBN 978-3-031-37123-3. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-37123-3_29
- Lagarias, A. & Stratigea, A. (2021). High-Resolution Spatial Data Analysis for Monitoring Urban Sprawl in Coastal Zones: A Case Study in Crete Island. DOI: 10.1007/978-3-030-87016-4_6.
- Leka, A., Tsigarda, N. & Stratigea, A. (2023). Assessing Tourism Environmental Sustainability in Mediterranean Insular Destinations – Case Study Zakynthos Island. (pp. 371 - 390). *Computational Science and Its Applications – ICCSA 2023 Workshops*. Athens, Greece, July 3–6, 2023. Proceedings, Part VII, Springer. ISBN 978-3-031-37123-3. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-031-37123-3>
- Leka, A., Lagarias, A., Panagiotopoulou, M. & Stratigea, A. (2022). Development of a Tourism Carrying Capacity Index (TCCI) for sustainable management of coastal areas in Mediterranean islands – Case study Naxos, Greece. *Ocean and Coastal Management*, 216. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2021.105978>
- Mihalic, T. (2020). Conceptualizing overtourism: a sustainability approach. *Annals of Tourism Research* 84, 103025. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.103025>
- Mitropoulou, A., Spilanis, I., Kizos, T., Katsounis, I., Lekakou, M. & Chatziefstathiou, M. (2022). Islands: paradise or hell? Attitudes and perceptions of Greek citizens regarding the content of the concepts “island” and “insularity” today. *18th Islands of the World Conference*. Croatia: 13th – 17th June 2022.
- OJEU [Official Journal of the European Union] (2008) Consolidated versions of the treaty on European Union and the treaty on the functioning of the European Union (2008/C 115/01). Official Journal of the European Union: ISSN 1725-2423.
- Pazienza, P. (2004) A multidimensional tourism carrying capacity model: an empirical approach. *Conference: XIII International Leisure and Tourism Symposium ESADE*. ESADE Business School.

- Peeters, P., Gössling, S., Klijs, J., Milano, C., Novelli, M., Dijkmans, C., Eijgelaar, E., Hartman, S., Heslinga, J., Isaac, R., Mitas, O., Moretti, S., Nawijn, J., Papp, B. & Postma, A. (2018). *Research for TRAN Committee - Overtourism: impact and possible policy responses*. European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels.
- Prabowo, R. R. (2022). Overtourism and Animal Abuse in Santorini. *SEIKO : Journal of Management & Business*, 5(2), pp. 474 - 486. DOI: <https://doi.org/10.37531/sejaman.v5i2.2084>
- Roson, R. & Sartori, M. (2012). Climate Change Impacts on Tourism in the Mediterranean. *Conference: GTAP Annual Conference on Global Economic Analysis*.
<file:///C:/Users/user/Downloads/5697.pdf>.
- Ruggieri, G., Calò, P. & Orthodoxou, K. (2022). *Overtourism and undertourism: ICT in island development policy*. Institute of Island Studies
https://ec.europa.eu/regional_policy/information-sources/publications/reports/2023/report-on-the-outcome-of-2021-2027-cohesion-policy-programming_en. (Ανάκτηση 07.06.2023).
- Ruoss, E. & Alfarè, L. (2013). *Sustainable Tourism as Driving Force for Cultural Heritage Sites Development: Planning, Managing and Monitoring Cultural Heritage Sites in South East Europe*. Cherplan.
- Schneider, D., Godschalk, R.D., Axler, N. (1978). *The Carrying Capacity Concept as a Planning Tool*. American Planning Association. Planning Advisory Service, Report Nr 338, Chicago.
- Stewart C. J. (1993). *Recreational and Developmental Carrying Capacities of Coastal Environments. A Review of Relevant Literature and Research*, Report prepared for Atria Engineering Hydraulics Inc., Mississauga, Ontario, Canada.
- Theodora, Y. (2019). Aegean Sea—Challenges and Dilemmas in Management and Planning for Local Development in Fragmented Insular Regions. *Heritage*, 108(2), pp. 1762–1784.

- Theodora, Y. & Spanogianni, E. (2022). Assessing coastal urban sprawl in the Athens' southern waterfront for reaching sustainability and resilience objectives. *Ocean and Coastal Management*, pp. 1-16. <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2022.106090>.
- Tsilimigkas, G., Gourgiotis, A., & Derdemezi, E-T. (2022). Spatial planning incompetence to discourage urban sprawl on Greek Islands. Evidence from Paros, Greece. *Journal of Coastal Conservation*, 26(11). <https://doi.org/10.1007/s11852-022-00859-2>.
- Tsilimigkas, G., Rempis, N., & Derdemezi, E-T. (2020). Marine Zoning and Landscape Management on Crete Island, Greece. *Journal of Coastal Conservation*, 24(43). <https://doi.org/10.1007/s11852-020-00757-5>
- Tsilimigkas, G., Deligianni, M., & Zerbopoulos, T. (2016). Spatial typologies of Greek coastal zones and unregulated Urban growth. *Journal of Coastal Conservation*, 20(5), pp. 397 - 408.
- Tsilimigkas, G. & Derdemezi, E. (2019). Unregulated built-up area expansion on Santorini Island, Greece. *European Planning Studies*, pp. 1-22. DOI: 10.1080/09654313.2019.1687656
- Tsilimigkas, G., Thanasis, K., & Karampela, S. (2014). Built-up area expansion assessment via soil Sealing Pattern Evaluation: Evidence from the North & South Aegean islands. *Conference: Socio-Economic Sustainability, Regional Development and Spatial Planning: European and International Dimensions & Perspectives*. Mytilene, Lesvos, Greece.
- Tsilimigkas, G., Deligianni, M., & Zerbopoulos, T. (2016). Spatial typologies of Greek coastal zones and unregulated Urban growth. *Journal of Coastal Conservation*, 20(5), pp. 397 – 408.
- Weston, R., Guia, J., Mihalič, T., Prats, L., Blasco, D., Ferrer-Roca, N., Lawler, M. and Jarratt, D. (2019). *Research for TRAN Committee – European tourism: recent developments and future challenges*. European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies. Brussels.
- UN [United Nations] (2021). One Planet Sustainable Tourism Programme - Glasgow Declaration: A Commitment to a Decade of Climate Action.

UNWTO [United Nations World Tourism Organization] (2004). *Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations: A Guidebook*. Madrid, Spain. https://tourismgreeneconomy.weebly.com/uploads/8/1/3/1/81312260/indicators_of_sustainable_development_for_tourism_destinations_unwto.pdf. ISBN 92-844-0726-5 (Ανάκτηση 15.07.2023).

Vourdoubas, J. (2020). An Appraisal of Over-tourism on the Island of Crete, Greece. *International Journal of Global Sustainability*, 4(1), pp. 63-77. DOI: 10.5296/ijgs.v4i1.17224

Διαδικτυακές πηγές

Βλαντού, Α., 2016. Περιβαλλοντικός – χωρικός σχεδιασμός και φέρουσα ικανότητα. Ανάκτηση 03.05.2023 από [Περιβαλλοντικός – Χωρικός Σχεδιασμός και Φέρουσα Ικανότητα | Νόμος και Φύση \(nomosphysis.org.gr\)](#)

Δήμος Θήρας (2021). Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2019-2023. Ανάκτηση 03.01.2023 από <https://www.thira.gov.gr/el/egovernment/anakinoseis/epicheirisiako-programma-dimou-thiras-2019-2023-40000630.html>

Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών. Γεωδυναμικό Ινστιτούτο. <http://www.gein.noa.gr/el/seismikotita/xartes>, Ανάκτηση 23.07.2024

ΕΛΣΤΑΤ [Ελληνική Στατιστική Αρχή] (2023). Ανάκτηση 24.08.2024 από <https://www.statistics.gr/el/home>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2023. *Συνέπειες της κλιματικής αλλαγής*. Ανάκτηση 03.01.2024 από https://climate.ec.europa.eu/climate-change/consequences-climate-change_el

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 2023(α). *Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ)*. Ανάκτηση 10.09.2023 από <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/95/el-fondo-europeo-de-desarrollo-regional-feder->

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 2023(β). *Οι εξόχως απόκεντρες περιοχές (ΕΑΠ)*. Ανάκτηση 10.09.2023 από <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/100/%CE%BF%CE%B9-%CE%B5%CE%BE%CE%BF%CF%87%CF%89%CF%82->

[%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BA%CE%B5%CE%BD%CF%84%CF%81%CE%B5%CF%82-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%87%CE%B5%CF%82-%CE%B5%CE%B1%CF%80-](#)

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2023(α). *Δέσμη Fit for 55*. Ανάκτηση 07.10.2023 από <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/climate-change/>

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2023(β). *Κλιματική αλλαγή: Η δράση της ΕΕ*. Ανάκτηση 03.11.2023 από <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/climate-change/>

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2023(γ). *Συμφωνία του Παρισιού για την κλιματική αλλαγή*. Ανάκτηση 13.10.2023 από <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/climate-change/paris-agreement/#what>

ΙΤΕΠ [Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων] (2023). Ανάκτηση 24.08.2024 από <https://www.itep.gr/>

Καθημερινή, 2024 Ανάκτηση 29.08.2024 από <https://www.kathimerini.gr/society/563140432/emfragma-sti-santorini/>

Τα Νέα, 2024 Ανάκτηση 29.08.2024 από <https://www.tanea.gr/2024/07/27/greece/santorini-o-pertourismos-katatroei-to-nisi-kindynevei-na-metatrapei-se-teras/>

ΥΠΕΝ [Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας] (2020). Ανάκτηση 08.09.2024, από <https://ypen.gov.gr/kostis-chatzidakis-gia-tin-perivallon/>

ESPON [European Observation Network for Territorial Development and Cohesion] (2023(α)) *ESPON Programme*. Ανάκτηση 30.09.2023 από <https://www.espon.eu/espon-2030/espon-2030-programme>

ESPON (2023(β)) *Islands and insularity*. Ανάκτηση 30.09.2023 από <https://www.espon.eu/islands-and-insularity>

Eur-Lex 2023(α). *Συμφωνία του Παρισιού – Σύμβαση –Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή*. Ανάκτηση 15.10.2023 από <https://eur-lex.europa.eu/content/paris-agreement/paris-agreement.html?locale=el>

Eur-Lex 2023(β). *Η κοινή αλιευτική πολιτική της ΕΕ*. Ανάκτηση 15.10.2023 από <https://eur-lex.europa.eu/EL/legal-content/summary/the-eu-s-common-fisheries-policy.html>

Interreg Euro-MED (2023). Ανάκτηση 15.10.2023 από <https://interreg-euro-med.eu/en/>

Interreg (2023). Ανάκτηση 15.10.2023 από <https://www.interregeurope.eu/what-is-interreg-europe>

Island Pact EU (2023). Ανάκτηση 24.09.2023 από <https://www.islepact.eu/>

Reuters, 2024 Ανάκτηση 29.08.2024 από <https://www.reuters.com/world/europe/greeces-santorini-bursts-with-tourists-locals-call-cap-2024-07-27/>

UN [United Nations] (2023). *Sustainable tourism*. Ανάκτηση 03.12.2023 από [h https://sdgs.un.org/topics/sustainable-tourism](https://sdgs.un.org/topics/sustainable-tourism)

UNWTO [United Nations World Tourism Organization] (2023(a)) *Transforming Tourism for Climate Action*. Ανάκτηση 29.12.2023 από <https://www.unwto.org/sustainable-development/climate-action>

UNWTO [United Nations World Tourism Organization] (2023(b)) *Tourism at COP28 – delivering on the climate action commitments of the Glasgow Declaration*. Ανάκτηση 29.12.2023 από [Tourism at COP28 – Delivering on the Climate Action Commitments of the Glasgow Declaration \(unwto.org\)](https://www.unwto.org/sustainable-development/climate-action)

UNWTO [United Nations World Tourism Organization] (2023(c)) *The One Planet Sustainable Tourism Programme*. Ανάκτηση 29.12.2023 από <https://www.unwto.org/sustainable-development/one-planet>

<https://wfdgis.ypeka.gr/>, Ανάκτηση 29.07.2024